

Φρειδερίκος Νίτσε

Ο ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΣ

**Μια απόπειρα κριτικής
του Χριστιανισμού**

Μετάφραση: Ζήσης Σαρίκας

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ

Ο **Α ν τ ί χ ρ ι σ τ ο ς** του Φρειδερίκου Νίτσε είναι το πρώτο δείγμα μιας προσπάθειας έκδοσης των έργων του μεγάλου γερμανού φιλοσόφου στα ελληνικά. Η λέξη "προσπάθεια" δηλώνει τις δυσκολίες που παρουσιάζει και τους φραγμούς που θέτει στις φιλοδοξίες του μεταφραστή το στυλ του Νίτσε· αυτό όμως δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση να δικαιολογήσει τα εξαμβλώματα που έχουν παρουσιαστεί μέχρι τώρα (εκτός από λίγες εξαιρέσεις) και που παριστάνουν τις ελληνικές μεταφράσεις των έργων του.

Ο **Α ν τ ί χ ρ ι σ τ ο ς**, ή καλύτερα ο **Α ν τ ι — χ ρ ι σ τ ι α — ν ό ς** (δες § 38 και 47) γράφτηκε το 1888, τελευταίο γόνιμο έτος του Νίτσε. Η μετάφραση έγινε από το Friedrich Nietzsche Werke in Drei Bänden (herausgegeben von Karl Schlechta), Carl Hanser Verlag, München, 1954.

Ζήσης Σαρίκας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το βιβλίο αυτό ανήκει στους πολύ λίγους. Ίσως να μη ξει κανείς τέτοιος σήμερα. Μπορεί να 'ναι αυτοί που καταλαβαίνουν τον Ζα ρ α τ ο ύ σ τ ρ α μου: Πώς θα μ π ο ρ ο ύ σ α να ταυτιστώ μ' εκείνους, για τους οποίους υπάρχουν ακόμη και σήμερα αυτιά που τους ακούνε; —Μόνο το μεθαύριο ανήκει σε μένα. Μερικοί γεννιούνται μετά το θάνατό τους.

Γνωρίζω καλά στις συνθήκες κάτω από τις οποίες μπορώ να γίνω κατανοητός, και, επομένως, κ α τ' α ν ά γ κ η κατανοητός. Πρέπει να 'ναι κανείς έντιμος στα ζητήματα του πνεύματος, έντιμος μέχρι σκληρότητας για να μπορέσει να αντέξει τη σοβαρότητά μου, το πάθος μου. Πρέπει να 'ναι κανείς εξασκημένος να ξει στα βουνά— να βλέπει κ ά τ ω του την ελεεινή, εφήμερη φλυαρία της πολιτικής και της συμφεροντολογίας των λαών. Πρέπει να 'χει γίνει κανείς αδιάφορος, να μη ρωτά αν η αλήθεια είναι χρήσιμη ή αν μπορεί να αποβεί μοιραία για κάποιον... Χρειάζεται η προτίμηση που δείχνουν οι δυνατοί σε ερωτήματα, που κανείς σήμερα δεν έχει το θάρρος να αγγίξει' το θάρρος για το α π α γ ο ρ ε υ μ έ ν ο' ο προορισμός για τον λαβύρινθο' η πείρα των επτά μοναξιών. Καινούρια αυτιά για καινούρια μουσική. Καινούρια μάτια γ' αυτό που βρίσκεται πιο μακριά από καθετί άλλο. Μια καινούρια συνείδηση για αλήθειες που ήταν βουβές μέχρι σήμερα. Κ α ι η θέληση να υιοθετήσουμε την οικονομία του μεγάλου στυλ: να κρατήσουμε τη δύναμή του, τον ε ν - θ ο υ σ ι α σ μ ό του... Τον αυτοσεβασμό του' την αγάπη για τον εαυτό του' την απεριόριστη ελευθερία απέναντι στον εαυτό του...

Μόνο τέτοιοι άνθρωποι είναι αναγνώστες μου, σωστοί αναγνώστες μου' μόνο τέτοιοι προρίζονται για αναγνώστες μου: τί μ' ενδιαφέρει το υ π ό λ ο ι π ο; Αυτό δεν είναι παρά η ανθρωπότητα. Πρέπει να 'ναι κανείς πάνω από την ανθρωπότητα σε δύναμη, σε ανωτερότητα της ψυχής —σε περιφρόνηση.

Ας δούμε τον εαυτό μας καταπρόσωπο. Είμαστε Υπερβόρειοι —ξέρουμε πολύ καλά πόσο παράμερα ζούμε. “Ούτε στη στεριά ούτε στη θάλασσα θα βρείς το δρόμο για τους Υπερβόρειους”: αυτό το ΄ξερε από τότε ο Πίνδαρος για μας. Πέρα από το βορρά, τους πάγους, το θάνατο —η ζωή μ α ς , η ευτυχία μ α ς .... Ανακαλύψαμε την ευτυχία, ξέρουμε το δρόμο, βρήκαμε την έξοδο μέσα από το λαβύρινθο χιλιάδων χρόνων. Ποιός ά λ λ ο ς τον βρήκε; Ο σύγχρονος άνθρωπος μήπως; —“Δεν ξέρω ούτε να μπω ούτε να βγώ” είμαι ό,τι δεν ξέρει ούτε να μπει ούτε να βγει”, κλαίγεται ο σύγχρονος άνθρωπος.... Α υ τ ό ς ο νεωτερισμός ήταν η αρρώστια μας: νωθρή ειρήνη, δειλός συμβιβασμός, ολόκληρη η ενάρετη ακαθαρσία του σύγχρονου Ναι και Όχι. Αυτή η ανοχή και η largeur (ευρυχωρία) της καρδιάς, που “συγχωρεί” τα πάντα, επειδή “κατανοεί” τα πάντα, είναι σιρόκος για μας. Καλύτερα να ζούμε στους πάγους, παρά ανάμεσα στις σύγχρονες αρετές και τους άλλους νοτιάδες!.... Είμασταν αρκετά θαρραλέοι, δεν σπαταλήσαμε ούτε τους εαυτούς μας ούτε τους άλλους για πολύ καιρό όμως δεν ξέραμε π ο ύ να στρέψουμε το θάρρος μας. Γίναμε κατσούφηδες και μας ονόμασαν μοιρολάτρες. Η μ ο ί ρ α μας ήταν η αφθονία, το τέντωμα, η συγκέντρωση των δυνάμεων. Διψούσαμε για κεραυνό και έργα, μέναμε πολύ μακριά από την ευτυχία των αδύναμων, από την “παραίτηση”.... Στον αέρα μας κυμάτιζε μια καταιγίδα, η φύση που είμασταν εμείς σκοτείνιαζε — ε π ε ι δ ή δ ε ν β λ έ - π α μ ε δ ρ ό μ ο. Συνταγή για την ευτυχία μας: ένα Ναι, ένα Όχι, μια ευθεία γραμμή, ένας σ κ ο π ό ς ...

Τι είναι καλό; Ό,τι ανυψώνει στον άνθρωπο το αίσθημα της δύναμης, τη θέληση για απόκτηση δύναμης, την ίδια τη

δύναμη.

Τι είναι κακό; Ό,τι γεννιέται από την αδυναμία.

Τι είναι ευτυχία; Το αίσθημα ότι η δύναμη με γ α λ ώ ν ε ι —ότι μια αντίσταση εξουδετερώνεται.

Όχι ικανοποίηση μ'ό,τι έχουμε, αλλά περισσότερη δύναμη' ό χ ι ειρήνη εν γένει, αλλά πόλεμο' ό χ ι αρετή, αλλά επιδεξιότητα (αρετή σύμφωνα με το στιλ της Αναγέννησης, virtù , αρετή ελεύθερη από κάθε υποκρισία σε θέματα ηθικής).

Οι αδύναμοι και οι αποτυχημένοι πρέπει να λείψουν: είναι η πρώτη αρχή της δ ι κ ή ς μας αγάπης για τον άνθρωπο. Και θα τους βοηθήσουμε σ' αυτό.

Τι είναι πιο θλιβερό από οποιοδήποτε ελάττωμα; Η ενεργός συμπόνοια όλων των αποτυχημένων και των αδύναμων: ο Χριστιανισμός.

3

Το πρόβλημα που θέτω εδώ δεν είναι τί θα διαδεχθεί την ανθρωπότητα στην ακολουθία των όντων (—ο άνθρωπος είναι ένας σ κ ο π ό ς —), αλλά ποιόν τύπο ανθρώπου πρέπει να α ν α θ ρ έ ψ ο υ μ ε, πρέπει να θ ε λ ή σ ο υ μ ε, επειδή θα'χει μεγαλύτερη αξία, θα'ναι πιο άξιος να ζει, θα'χει πιο σίγουρο μέλλον.

Ακόμη και στο παρελθόν αυτός ο τύπος εμφανίστηκε συχνά: αλλά ως τυχαίο συμβάν, ως εξαίρεση, ποτέ ως η θ ε λ η - μ έ ν ο ς τύπος. Στην πραγματικότητα ήταν ο πιο επίφοβος τύπος —σχεδόν τ ο επίφοβο— και, εξαιτίας του φόβου, αναζητήθηκε, ανατράφηκε και π ρ α γ μ α τ ο π ο ι ή θ η κ ε ο αντίθετος τύπος: το κατοικίδιο ζώο, το ζώο του κοπαδιού, το άρρωστο ανθρώπινο ζώο —ο χριστιανός...

4

Η ανθρωπότητα δ ε ν αντιπροσωπεύει μια εξέλιξη προς κάτι καλύτερο ή ισχυρότερο ή ανώτερο, όπως πιστεύουν οι περισσότεροι σήμερα. Η "πρόοδος" είναι απλώς μια σύγχρονη ιδέα, δηλαδή μια κίβδηλη ιδέα. Ο σημερινός Ευρωπαίος είναι πολύ κατώτερος σε αξία από τον Ευρωπαίο της Αναγέννησης' περαιτέρω ανάπτυξη δ ε ν σημαίνει αναγκαστικά άνοδο, εξύψωση, δυνάμωμα.

Με μια άλλη έννοια, συναντάμε συνεχώς την επιτυχία, σε μεμονωμένες περιπτώσεις, στα πιο ανόμοια μέρη και πολιτισμούς της γης: εδώ πράγματι βρίσκουμε έναν α ν ώ τ ε ρ ο τ ύ π ο, που είναι, σε σχέση με το σύνολο της ανθρωπότητας, ένα είδος υπεράνθρωπου. Τέτοιες τυχαίες περιπτώσεις μεγάλης επιτυχίας συνέβαιναν πάντα και ίσως ν α σ υ μ β α ί - ν ο υ ν πάντα. Ακόμη και ολόκληρα φύλα, φυλές, ή λαοί μπορούν, στην κατάλληλη περίπτωση, να γίνουν ένας τέτοιος τ υ χ ε ρ ό ς λ α χ ν ό ς.

5

Δεν πρέπει να εξωραΐζουμε και να καλλωπίζουμε τον Χριστιανισμό: εξαπέλυσε πόλεμο μέχρι θανάτου εναντίον αυτού του ανώτερου τύπου ανθρώπου' καταδίκασε όλα τα θεμελιώδη ένστικτα του τύπου αυτού' και, διυλίζοντας αυτά τα ένστικτα, έβγαλε τα κακά, το χειρότερο κακό: τον δυνατό άνθρωπο, ως τυπικό παράδειγμα προς απόρριψη, τον "διεφθαρμένο άνθρωπο". Ο Χριστιανισμός πήρε το μέρος όλων των αδύναμων, των παρακατιανών, των αποτυχημένων' έκανε ιδανικό τον Λόγο των πνευματικά ισχυρότερων, διδάσκοντας ότι οι ανώτερες αξίες του πνεύματος είναι κάτι αμαρτωλό, κάτι παραπλανητικό —π ε ι ρ α σ μ ο ι. Το πιο θλιβερό παράδειγμα: η διαφθορά του Πασκάλ, που πίστευε ότι ο Λόγος του είχε διαφθαρεί από το προπατορικό αμάρτημα, ενώ είχε διαφθαρεί μόνο από τον Χριστιανισμό του!

6

Ένα οδυνηρό, φρικτό θέαμα παρουσιάστηκε μπροστά στα μάτια μου: Τράβηξα την κουρτίνα που έκρυβε τη δ ι α - φ θ ο ρ á του ανθρώπου. Στο στόμα μου, η λέξη αυτή είναι τουλάχιστον προφυλαγμένη από την εξής υποψία: ότι περιέχει μια ηθική μομφή εναντίον του ανθρώπου. Η λέξη —ας το τονίσω για μια ακόμη φορά— ε ί ν α ι α π α λ λ α γ μ έ ν η α π ό κ á θ ε υ π ο κ ρ ι σ ί α σε θέματα ηθικής: και τούτο στο βαθμό που αισθάνομαι αυτή τη διαφορά πιο πολύ ακριβώς εκεί όπου οι άνθρωποι επιδίωκαν μέχρι σήμερα πιο συνειδητά την "αρετή", τη "θεοσέβεια". Όπως θα μαντέψατε, παίρνω τη διαφθορά με την έννοια της π α ρ α κ μ ή ς: πι-

στεύω ότι όλες οι αξίες, στις οποίες συνοψίζει σήμερα η ανθρωπότητα τις ανώτερες επιθυμίες της, είναι αξίες πα-
ρακμής.

Αποκαλώ ένα ζώο, ένα είδος ή ένα άτομο διεφθαρμένο, όταν χάνει τα ένστικτά του, όταν διαλέγει, όταν προτιμά ό,τι είναι επιζήμιο γι' αυτό. Μια ιστορία των "υψηλότερων αισθημάτων", των "ιδανικών της ανθρωπότητας" —και είναι πιθανό να χρειαστεί να σας την διηγηθώ— θα εξηγούσε σχεδόν πλήρως γιατί ο άνθρωπος είναι τόσο διεφθαρμένος. Η ίδια η ζωή είναι για μένα το ένστικτο για ανάπτυξη, για διάρκεια, για συγκέντρωση των δυνάμεων, για δύναμη: εκεί όπου λείπει η θέληση για απόκτηση δύναμης υπάρχει ξεπεσμός. Πιστεύω ότι απ' όλες τις υψηλές αξίες της ανθρωπότητας λείπει αυτή η θέληση — πιστεύω ότι κάτω από τα πιο άγια ονόματα βασιλεύουν παρακμιακές, μη δενιστικές αξίες.

7

Ο Χριστιανισμός ονομάζεται θρησκεία της ευσπλαχνίας. Η ευσπλαχνία έρχεται σε αντίθεση προς τα τωντικά συναισθήματα που αυξάνουν τη ζωτικότητα μας προκαλεί κατάπτωση. Χάνουμε δύναμη όταν νιώθουμε ευσπλαχνία. Με την ευσπλαχνία αυξάνεται και πολλαπλασιάζεται η απώλεια δύναμης που δημιουργείται στη ζωή απ' τον πόνο. Η ευσπλαχνία κάνει μεταδοτικό τον πόνο. Κάτω απ' ορισμένες περιστάσεις μπορεί να προκαλέσει μια ολοκληρωτική απώλεια της ενεργητικότητας και της ζωτικότητας, απώλεια παράλογη, αν τη συγκρίνει κανείς με το μέγεθος της αιτίας (η περίπτωση του θανάτου του Ναζωραίου). Αυτή είναι η πρώτη σκέψη, αλλά υπάρχει ακόμη και μια άλλη: Ας υποθέσουμε ότι μετράμε την ευσπλαχνία σύμφωνα με την αξία των αντιδράσεων που προκαλεί συνήθως τότε εμφανίζεται ακόμη πιο καθαρά ο επικίνδυνος για τη ζωή χαρακτήρας της. Η ευσπλαχνία ανατρέπει το νόμο της εξέλιξης, που είναι ο νόμος της επιλογής. Διατηρεί ό,τι είναι ώριμο για καταστροφή, υπερασπίζεται τους απόκληρους και τους καταδικασμένους της ζωής και, με το πλήθος των αποτυχημένων προσώπων και πραγμάτων που κρατά ζωντανά, δίνει στην ίδια τη ζωή μια κατηφή και αμφίβολη όψη. Ορισμένοι τόλμησαν να αποκαλέσουν την ευσπλαχνία αρετή (από κάθε ευγενή ηθική θεωρείται α-

δυναμία) σαν να μην ήταν αρκετό αυτό, την έκαναν την κατ'εξοχή αρετή, βάση και πηγή όλων των αρετών. Δεν πρέπει όμως ποτέ να ξεχνάμε ότι αυτό έγινε από την σκοπιά μιας φιλοσοφίας, που ήταν μη δενιστική, που είχε ζωγραφισμένη στο θυρεό της την άρνηση της ζωής. Ο Σοπενάουερ είχε δίκιο: η ευσπλαχνία αρνείται τη ζωή, την κάνει ακόμη πιο άξια άρνησης. Η ευσπλαχνία είναι η παρακτική του μηδενισμού. Ας το επαναλάβουμε: αυτό το καταθλιπτικό και μεταδοτικό ένστικτο βάζει φραγμό σ' εκείνα τα ένστικτα που αποβλέπουν στη διατήρηση της ζωής και στην αύξηση της αξίας της: πολλαπλασιάζει την αθλιότητα και διατηρεί ό,τι είναι ελεεινό, κι έτσι είναι ένα από τα σημαντικότερα εργαλεία για την προώθηση της παρακμής η ευσπλαχνία πείθει τους ανθρώπους ότι υπάρχει το μηδέν!... Φυσικά, κανείς δεν λέει "μηδέν", αλλά "επέκεινα", ή "Θεός", ή "αληθινή ζωή", ή νιρβάνα, σωτηρία, μακαριότητα.... Τούτη η αθώα ρητορική, που προέρχεται από το βασίλειο της θρησκευτικής—ηθικής ιδιοσυγκρασίας, φαίνεται πολύ λιγότερο αθώα, όταν αντιληφθούμε, ποιό τάση κρύβεται εδώ κάτω από τα ευγενέστερα λόγια: η εχθρότητα απέναντι στη ζωή. Ο Σοπενάουερ ήταν εχθρικός απέναντι στη ζωή γι' αυτό το λόγο η ευσπλαχνία έγινε μια αρετή γι' αυτόν.... Όπως ξέρουμε, ο Αριστοτέλης έβλεπε στην ευσπλαχνία μια αρρωστημένη κι επικίνδυνη κατάσταση, την οποία καλά θα κάναμε να αντιμετωπίζουμε κάθε τόσο μ' ένα καθαρτικό: η τραγωδία ήταν γι' αυτόν ένα τέτοιο καθαρτικό. Για να προστατέψουμε το ένστικτο της ζωής, θα πρέπει πράγματι να βρούμε ένα μέσο που θα τρυπήσει και θα κάνει κομμάτια αυτήν την αρρωστημένη και επικίνδυνη συσσώρευση ευσπλαχνίας, που παρουσιάζεται στην περίπτωση του Σοπενάουερ (και δυστυχώς σ' όλη τη λογοτεχνική και καλλιτεχνική— παρακμή μας, από την Αγία Πετρούπολη ως το Παρίσι, κι από τον Τολστόι ως τον Βαγκνερ)... Μέσα στην ανθυγιεινή σύγχρονη κατάσταση, τίποτε δεν είναι πιο ανθυγιεινό απ' την ευσπλαχνία. Να γίνουμε γιατροί σ' αυτή την περίπτωση, να γίνουμε ανελήκτοι, να βάλουμε το νυστέρι—αυτό είναι το καθήκον μας, αυτός ο είναι ο τρόπος με τον οποίο αγαπάμε εμείς τον άνθρωπο, γι' αυτό είμαστε φιλόσοφοι, εμείς οι Υπερβόριοι!

Είναι απαραίτητο να πούμε ποιον θεωρούμε αντίπαλό μας: τους θεολόγους και όλους όσους έχουν αίμα θεολόγου στις φλέβες τους —όλη τη φιλοσοφία μας.... Πρέπει να'χει δει κανείς από κοντά αυτό το πεπρωμένο, ή μάλλον, να το'χει ζήσει, πρέπει να'χει κινδυνεύσει να χαθεί απ'αυτό, για να μη το βλέπει ως αστείο (η ελεύθερη σκέψη των κυρίων φυσικών επιστημόνων και φυσιολόγων μας είναι για μένα ένα αστειό — τους λείπει το πάθος σ'αυτά τα πράγματα, δεν έχουν υποφέρει απ'αυτά). Η δηλητηρίαση αυτή φτάνει πολύ πιο μακριά απ'ό,τι πιστεύουμε: ανακάλυψα το θεολογικό ένστικτο της υπεροψίας παντού όπου θεωρεί κανείς τον εαυτό του "ιδεαλιστή" σήμερα, παντού όπου παίρνει κανείς το δικαίωμα, λόγω της υψηλής του καταγωγής, να βλέπει την πραγματικότητα από ψηλά και σαν να'ταν κάτι ξένο.... Ο ιδεαλιστής, ακριβώς όπως κι ο ιερέας, έχει όλες τις μεγάλες έννοιες στα χέρια του (κι όχι μόνο σ'αυτά!), τις εξαντλεί παίζοντας μαζί τους, με μια καλοκάγαθη περιφρόνηση εναντίον της "νόησης", των "αισθήσεων", των "τιμών", της "καλής ζωής", της "επιστήμης" — πιστεύει πως είναι πάνω απ'όλα αυτά, σαν να ήταν επιζήμιες και γοητευτικές δυνάμεις πάνω από τις οποίες το "πνεύμα" αιωρείται — καθαρά δισεαυτό — σαν να μην είχε βλάψει τη ζωή η ταπεινότητα, η παρθενία, η πενία, με μια λέξη η αγιοσύνη, ασύγκριτα πιο πολύ από οποιοδήποτε τρομακτικό πράγμα, από οποιοδήποτε ελάττωμα.... Το καθαρό πνεύμα είναι καθαρό ψέμα. Όσο ο ιερέας θεωρείται ένα ανώτερο είδος ανθρώπου — αυτός ο επαγγελματίας αρνητής, συκοφάντης και δηλητηριαστής της ζωής — δεν υπάρχει απάντηση στο ερώτημα: τί είναι αλήθεια; Η αλήθεια στηρίζεται ήδη στο κεφάλι της, δηλαδή, αντιστρέφεται, όταν ο συνειδητός υπερασπιστής του μηδενός και της άρνησης γίνεται δεκτός ως αντιπρόσωπος της "αλήθειας"....

Σ'αυτό το ένστικτο των θεολόγων κηρύσσω πόλεμο: βρήκα τα ίχνη του παντού. Όποιος έχει αίμα θεολόγου στις φλέβες του κοιτά τα πράγματα από μια εσφαλμένη και ανέντιμη προοπτική. Το πάθος που ξεπηδά από δω μέσα ονομάζε-

ται πιστή: να κλείσουμε μια για πάντα τα μάτια μας μπροστά στον εαυτό μας, για να μη υποφέρουμε από τη θέα της αθεράπευτης ψευτιάς. Αυτή η σφαλερή θέαση των πραγμάτων έχει μετατραπεί σε ηθική, σε αρετή, σε αγιότητα — η καλή συνείδηση ενώνεται με την εσφαλμένη οπτική — και σε καμιά άλλη οπτική δεν παραχωρείται κάποια αξία, από τη στιγμή που η πρώτη έχει γίνει ιερή και απαραβίαστη με τα ονόματα "Θεός", "λύτρωση", "αιωνιότητα". Ανακάλυψα το ένστικτο των θεολόγων παντού: είναι η πιο διαδεδομένη, πραγματικά υποχθόνια, μορφή ψευτιάς που υπάρχει στη γη. Ο,τιδήποτε θεωρεί αληθινό ένας θεολόγος είναι αναγκαστικά ψεύτικο: αυτό είναι σχεδόν ένα κριτήριο της αλήθειας. Το πιο θεμελιώδες ένστικτό του, το ένστικτο της διαφύλαξης του εαυτού του, του απαγορεύει να τιμήσει κάποτε την πραγματικότητα ή να της δώσει το λόγο. Παντού όπου φτάνει η επίδραση του θεολόγου, οι αξιολογικές ρίζες στηρίζονται στα κεφάλια τους, και οι έννοιες του "αληθινού" και του "ψεύτικου" αλλάζουν αναγκαστικά ρόλους: ό,τι είναι επιζήμιο για τη ζωή ονομάζεται "αληθινό" — ό,τι την ανεβάζει, την εξυψώνει, την επιβεβαιώνει, τη δικαιολογεί και την κάνει να θριαμβεύει, ονομάζεται "ψεύτικο"... Όταν οι θεολόγοι απλώνουν τα χέρια προς τη δύναμη μέσω της "συνείδησης" των ηγεμόνων (ή των λαών), δεν πρέπει ποτέ να αμφιβάλλουμε γι'αυτό που συμβαίνει πραγματικά κατά βάθος: η θέληση του τέλους, η μηδενιστική θέληση θέλει δύναμη....

Οι Γερμανοί με καταλαβαίνουν αμέσως όταν λέω ότι η φιλοσοφία έχει διαφθαρεί από το αίμα των θεολόγων. Ο προτεστάντης εφημέριος είναι ο παππούς της γερμανικής φιλοσοφίας, ο ίδιος ο προτεσταντισμός είναι το *peccatum originale* (προπατορικό αμάρτημα) της. Ορισμός του προτεσταντισμού: η μερική παράλυση του χριστιανισμού — και του Λόγου.... Αρκεί να προφέρει κανείς τη λέξη "Σεμινάριο του Τύμπινγκεν" για να καταλάβει τί είναι κατά βάθος η γερμανική φιλοσοφία: μια υπούλη θεολογία. Οι Σουάβοι είναι οι καλύτεροι ψεύτες στη Γερμανία: λένε ψέματα με αθωότητα... Πού οφείλεται η αγαλλίαση με την οποία χαιρετίστηκε η εμφάνιση του Καντ από τους γερμανούς σο-

φούς —από τους οποίους τα τρία τέταρτα είναι γιοί ιερέων και δασκάλων— και πού οφείλεται η γερμανική πεποίθηση, που έχει απήχηση ακόμη και σήμερα, ότι με τον Καντ άρχισε μια αλλαγή προς το καλὺτερο; Το θεολογικό ένστικτο στο γερμανό σοφό μάντευε ότι μπορούσε για μια ακόμη φορά να πραγματοποιηθεί... Ένα κρυφό μονοπάτι για το παλιό ιδανικό είχε ανοίξει, η έννοια του “αληθινού κόσμου”, η έννοια της ηθικής ως ουσίας του κόσμου (οι πιο κακοήθεις πλάνες όλων των εποχών), υπήρχαν για μια ακόμη φορά, χάρη σ’έναν επιτήδειο και πανούργο σκεπτικισμό, που ίσως δεν μπορούσε να αποδειχθεί, αλλά που ήταν τουλάχιστον αδύνατο να απορριφθεί.... Ο Λόγος, το δικαίωμα του Λόγου, δεν φτάνει τόσο μακριά. Η πραγματικότητα έχει μετατραπεί σε “φαινομενική κατάσταση” ένας απόλυτα ψεύτικος κόσμος, ο κόσμος του υπάρχοντος μετατράπηκε σε πραγματικότητα... Η επιτυχία του Καντ δεν είναι παρά η επιτυχία των θεολόγων: όπως κι ο Λούθηρος, όπως κι ο Λάιμπνιτς, ο Καντ ήταν μια ακόμη τροχοπέδη στη γερμανική ακεραιότητα, που δεν πατούσε πια καλά στα πόδια της.

11

Μια λέξη ακόμη εναντίον του Καντ ως ηθικού λόγου. Μια αρετή πρέπει να είναι δική μας επινόηση, πρωταρχική μας άμυνα και ανάγκη: με οποιαδήποτε άλλη έννοια, δεν είναι παρά ένας κίνδυνος. Ό,τι δεν είναι απαραίτητος όρος για τη ζωή μας, τη βλάβει: μια αρετή που εμπνέεται αποκλειστικά από ένα αίσθημα σεβασμού για την έννοια της “αρετής”, όπως θέλει ο Καντ, είναι επιβλαβής. Η “αρετή”, το “καθήκον”, το “καλό καθ’εαυτό”, το καλό που είναι απρόσωπο και καθολικά έγκυρο— χίμαιρες με τις οποίες εκφράζεται η παρακμή, η έσχατη εξουθένωση της ζωής, η κινέζικη περίοδος του Καϊνιξμπεργκ. Οι θεμελιώδεις νόμοι της αυτοδιατήρησης και της ανάπτυξης απαιτούν το αντίθετο: να επινοεί ο καθένας τη δική του αρετή, τη δική του κατηγορική επιταγή. Ένας λαός βουλιάζει όταν συγχέει το καθήκον τοῦ με το καθήκον γενικά. Τίποτε δεν καταστρέφει πιο βαθιά, πιο ειλικρινά από κάθε “απρόσωπο” καθήκον, από κάθε θυσία στον Μολώχ της αφαίρεσης. — Πώς είναι δυνατό να μη νιώσει κανείς πόσο επικίνδυνη είναι για την ίδια τη ζωή η κατηγορική επιταγή του Καντ! Μόνο τι ένστικτο των θεολό-

γων μπόρεσε να την πάρει υπό την προστασία του! Μια ενέργεια που επιτάσσεται από το ένστικτο της ζωής αποδεικνύεται ορθή από τη χαρά που τη συνοδεύει και τούτος ο μηδενιστής με τα χριστιανικά και δογματικά σπλάχνα θεωρούσε τη χαρά ελάττωμα. Τι μπορεί να μας καταστρέψει πιο γρήγορα από το να εργαζόμαστε, να σκεπτόμαστε και να αισθανόμαστε χωρίς καμιά εσωτερική αναγκαιότητα, χωρίς μια βαθιά προσωπική επιλογή, χωρίς χάρα—όπως ένα αυτόματο του “καθήκοντος”; Αυτή είναι η γνήσια συνταγή για την παρακμή, ακόμη και για την ηλιθιότητα.... Ο Καντ κατάληξε ηλίθιος. —Κι αυτός ο άνθρωπος ήταν σύγχρονος του Γκαίτε! Αυτή η καταστρεπτική αράχνη θεωρήθηκε οκαίτεξοχήν γερμανός φιλόσοφος— κι αυτό ισχύει ακόμα! Επιφυλάσσομαι να πω τί σκέπτομαι για τους Γερμανούς... Ο Καντ δεν έβλεπε τη γαλλική επανάσταση ως πέρασμα από την ανόργανη μορφή του κράτους στην οργάνική; Δεν διερωτήθηκε αν υπάρχει ένα συμβάν που θα μπορούσε να εξηγηθεί μόνο από την ηθική προδιάθεση της ανθρωπότητας, ένα συμβάν που θα αποδείκνυε μια για πάντα την “τάση της ανθρωπότητας προς το καλό;” Η απάντηση του Καντ: “Είναι η επανάσταση”. Το ένστικτο που σφάλει σ’όλα, η αντισή-φύση ως ένστικτο, η γερμανική παρακμή ως φιλοσοφία— αυτός είναι ο Καντ!

12

Εξαίρῶ λίγους σκεπτικιστές —τον ευπρεπή τύπο στην ιστορία της φιλοσοφίας: οι υπόλοιποι απλώς αγνοούν τις θεμελιώδεις απαιτήσεις της πνευματικής εντιμότητας. Όλοι αυτοί οι μεγάλοι ονειροπόλοι, τα τέρατα, συμπεριφέρονται σαν τις γυναicoύλες: παίρνουν τα “ωραία αισθήματα” σχεδόν για κατάλληλα επιχειρήματα, το “φουσκωμένο στήθος” για φουσρό της θείας φύσης και την πίστη για κριτήριο της αλήθειας. Στο τέλος, ο Καντ προσπάθησε, με “γερμανική” αθωότητα, να δώσει επιστημονική βάση σ’αυτή τη διαφθορά, σ’αυτή την έλλειψη οποιασδήποτε πνευματικής συνείδησης, με την έννοια του του “πρακτικού Λόγου”: επινόησε ένα ιδιαίτερο είδος Λόγου για περιπτώσεις στις οποίες δεν πρέπει να απασχολείται κανείς με το Λόγο —δηλαδή, όταν η ηθική, όταν η υπέρτατη προσαγή “οφείλεις”, υψώνει τη φωνή της. Αν λάβουμε υπόψη μας ότι σ’όλους σχεδόν τους λαούς ο

φιλόσοφος είναι απλώς η περαιτέρω εξέλιξη του ιερατικού τύπου, τότε αυτή η κληρονομιά του ιερέα, αυτή η π λ α - σ τ ο γ ρ α φ ί α π ο υ α υ τ α π α τ ά τ α ι, παύει να προκαλεί έκπληξη. Όταν έχει κανείς ιερά καθήκοντα, όπως παραδείγματος χάρη να κάνει καλύτερους τους ανθρώπους, να τους σώσει ή να τους λυτρώσει —όταν έχει μέσα στο στήθος του το Θεό και είναι φερέφωνο εντολών από το επέκεινα— με μια τέτοια αποστολή ένας άνθρωπος τοποθετείται έξω απ'όλες τις αξιολογήσεις που απλώς συμφωνούν με τη λογική: α υ τ ό ς ο ι δ ι ο ς καθαγιάζεται απ'αυτήν την αποστολή, αυτός ο ίδιος είναι ένας τύπος ανώτερης βαθμίδας!.... Τι είναι η ε π ι σ τ ή μ η για τον ιερέα; Αυτός βρίσκεται πάνω απ'αυτήν! Κι ο ιερέας είναι εκείνος που β α σ ι - λ ε ύ ε ι μέχρι σήμερα! Κ α θ ο ρ ί ζ ε ι την έννοια του "αληθινού" και του "ψεύτικου"!...

13

Ας μην υποτιμήσουμε τούτο: ε μ ε ι ς ο ι ι δ ι ο ι, εμείς τα ελεύθερα πνεύματα, είμαστε ήδη μια "επαναξιολόγηση όλων των αξιών", μια π ρ ο σ ω π ο ι η μ έ ν η διακήρυξη πολέμου και θριάμβου πάνω σ'όλες τις παλιές αντιλήψεις για το "αληθινό" και το "αναληθές". Οι πιο πολύτιμες συλλήψεις αποκαλύφθηκαν τελευταίως: αλλά οι πιο πολύτιμες συλλήψεις είναι οι μ έ θ ο δ ο ι. Ό λ ε ς οι μέθοδοι, ό λ ε ς οι προϋποθέσεις της τωρινής επιστημονικής οπτικής είχαν εναντίον τους για χιλιάδες χρόνια την πιο βαθιά περιφρόνηση. Για χάρη τους, άνθρωποι από τη συντροφιά "έντιμων" ανθρώπων --θεωρήθηκαν "εχθροί του Θεού", καταφρονητές της αλήθειας, και "δαιμονισμένοι". Όποιοι είχε κλίση προς την επιστήμη ήταν Τσαντάλα (1).... Είχαμε εναντίον μας ολόκληρο το πάθος της ανθρωπότητας— την άποψή της γι'αυτό που έπρεπε να'ναι η αλήθεια, γι'αυτό που έ π ρ ε π ε να είναι η υπηρεσία της αλήθειας: κάθε "οφείλεις" κατευθυνόταν μέχρι τώρα εναντίον μας... Τα αντικείμενά μας, οι πρακτικές μας, οι ήρεμοι, προσεκτικοί, φιλύποπτοι τρόποι μας— όλα αυτά έμοιαζαν εντελώς ανάξια λόγου, εντελώς ποταπά. Στο τέλος, θα μπορούσε κανείς να αναρωτηθεί με το δικίο

1. Στην Ινδία, Τσαντάλα λέγονταν οι άνθρωποι που δεν ανήκαν σε καμιά κοινωνική κάστα. Κατ'επέκταση η λέξη σημαίνει παρίας, απόβλητος (σ.τ.μ)

του μήπως αυτό που κράτησε για τόσο πολύ καιρό την ανθρωπότητα σε μια τέτοια κατάσταση δεν ήταν παρά μια αισθητική λεπτότητα: ζητούσε να'χει η αλήθεια ένα γραφικό αποτέλεσμα, απαιτούσε απ'τον εραστή της γνώσης να προκαλεί μια ισχυρή εντύπωση στις αισθήσεις. Η μετριοφροσύνη μας δυσαρεστούσε για πάρα πολύ καιρό την καλαισθησία των ανθρώπων... Ω, πόσο καλά το'χαν μαντέψει αυτοί οι κούρκοι του Θεού!

14

Αρχίσαμε να μαθαίνουμε διαφορετικά. Γίναμε περισσότεροι μετρημένοι σ'όλα τα θέματα. Δεν αναζητούμε πια την προέλευση του ανθρώπου στο "πνεύμα" ή στη "θεία φύση", του δώσαμε πάλι τη θέση του ανάμεσα στα ζώα. Είναι για μας το δυνατότερο ζώο, γιατί είναι το πιο πανούργο: συνέπεια αυτού του πράγματος είναι η πνευματικότητά του. Από την άλλη μεριά, είμαστε αντίθετοι προς μια κενοδοξία, που θα μπορούσε να υψώσει τη φωνή της εδώ: ότι δηλαδή ο άνθρωπος ήταν ο κρυφός σκοπός της εξέλιξης των ζώων. Ο άνθρωπος δεν είναι κατά κανένα τρόπο η κορώνα της δημιουργίας: κάθε ζωνον στέκει πλάι του στο ίδιο επίπεδο τελειότητας... Αλλά και μ'αυτό προχωρούμε πολύ μακριά: ο άνθρωπος είναι συγκριτικά το πιο ελαττωματικό ζώο, το πιο ασθενικό, αυτό που έχει απομακρυνθεί περισσότερο από τα ένστικτά του— είναι αλήθεια όμως πως μ'όλα αυτά είναι και το πιο ε ν δ ι α φ έ ρ ο ν ! Όσο αφορά τα ζώα, ο Ντεκάρτ ήταν ο πρώτος που τόλμησε, με αξιοθαύμαστη τόλμη, να εκλάβει το ζώο ως m a c h i n e (μηχανή): ολόκληρη η φυσιολογία μας πασχίζει να αποδείξει τούτη την πρόταση. Από λογική άποψη θα μ α σ τ ε πιο συνεπείς αν δεν εξαιρέσουμε τον άνθρωπο, αντίθετα απ'ό,τι ο Ντεκάρτ: η γνώση που έχουμε για τον άνθρωπο σήμερα φτάνει ως το σημείο εκείνο στο οποίο τον συλλαμβάνουμε ως μηχανή. Άλλοτε έδιναν στον άνθρωπο την "ελεύθερη βούληση" ως προίκα που έπαιρνε από μια ανώτερη ιεραρχία: σήμερα έχουμε πάρει τη βούληση με την έννοια εκείνη που δεν μας επιτρέπει να την εννοήσουμε ως ιδιότητα. Η παλιά λέξη "βούληση", χρησιμεύει σήμερα για να δηλώσει μια συνισταμένη, ένα είδος ατομικής αντίδρασης, που ακολουθεί αναγκαστικά έναν αριθμό εν μέρει αντιφατικών και εν μέρει αρμονικών ερεθισμάτων: η βούληση δεν "ενεργεί" πια, ούτε

“κινεί”... Άλλοτε, έβλεπαν στη συνείδηση του ανθρώπου, στο “πνεύμα”, την απόδειξη της ανώτερης καταγωγής του, του θείου χαρακτήρα του για να κάνουν τέλειο τον άνθρωπο, τον συμβούλευαν να αποτραβηχτεί στις αισθήσεις του, όπως η χελώνα, να διακόψει κάθε επαφή με τα γήινα, να αποβάλει το θνητό του περίβλημα: τότε θα΄μενε μόνο η ουσία, το “καθαρό πνεύμα”. Κι εδώ έγινε αναθεώρηση: η ανάπτυξη της συνείδησης, το “πνεύμα” δεν είναι για μας παρά σύμπτωμα της σχετικής ατέλειας του οργανισμού είναι απόπειρα, ψηλάφηση, σκόνταμα, κόπος που χρησιμοποιεί ανώφελα πολλή νευρική ενέργεια. Απορρίπτουμε την άποψη ότι κάτι μπορεί να γίνει τέλειο αρκεί να γίνεται συνειδητά. Το “καθαρό πνεύμα” είναι καθαρή βλακεία: αν αφαιρέσουμε το νευρικό σύστημα και τις αισθήσεις— το “θνητό περίβλημα”—τότε κάνουμε λάθος στους υπολογισμούς μας— και τίποτε παραπάνω!

15

Στον Χριστιανισμό ούτε η ηθική ούτε η θρησκεία έχουν κάποια σημεία επαφής με την πραγματικότητα. Τίποτε άλλο εκτός από φανταστικά αίτια (“Θεός”, “ψυχή”, “εγώ”, “πνεύμα”, “ελεύθερη βούληση”—ή και “ανελεύθερη βούληση”), τίποτε άλλο εκτός από φανταστικά αποτέλεσμάτα (“αμαρτία”, “λύτρωση”, “χάρη”, “τιμωρία”, “άφεση των αμαρτιών”). Σχέσεις μεταξύ φανταστικών όντων (“Θεός”, “πνεύματα”, “ψυχές”) μια φανταστική φυσική επιστήμη (ανθρωποκεντρική) απόλυτη έλλειψη της έννοιας των φυσικών αιτίων) μια φανταστική ψυχολογία (τίποτε άλλο εκτός από αυτο—παρεξηγήσεις, ερμηνείες ευχάριστων ή δυσάρεστων γενικών αισθημάτων—για παράδειγμα, των καταστάσεων του *nervus sympathicus*—με τη βοήθεια της συνθηματικής γλώσσας της θρησκευτικο—ηθικής ιδιοσυγκρασίας: “μεταμέλεια”, “τύψεις συνειδήσεως”, “πειρασμός από το διάβολο”, “παρουσία του Θεού”) μια φανταστική τέλεολογία (“βασιλεία του Θεού”, “έσχατη κρίση”, “αιώνια ζωή”).—Τούτος ο καθαρά φανταστικός κόσμος είναι πολύ κατώτερος από τον κόσμο των ονείρων στο μέτρο που ο τελευταίος αντικαταστήζει την πραγματικότητα, ενώ ο πρώτος την παραποιεί, την υποτιμά και την αρνείται. Από τη στιγμή που επινο-

ήθηκε η έννοια “φύση” ως αντίθετο του “Θεού”, το “φυσικό” έγινε συνώνυμο του “αξιοκατάκριτου”—ολόκληρος ο φανταστικός αυτός κόσμος ριζώνει στο μίσος για το φυσικό (για την πραγματικότητα!), είναι η έκφραση της βαθιάς δυσσάρεσκειας που προκαλείται από την πραγματικότητα.... Αλλά αυτό εξηγεί τα πάντα. Ποιός έχει λόγους να ξεφύγει από την πραγματικότητα μ’ένα ψέμα; Εκείνος που υποφέρει απ’αυτήν. Αλλά το να υποφέρεις από την πραγματικότητα σημαίνει ότι είσαι μια αποτυχία ή μ’ενη πραγματικότητα... Η υπεροχή των αισθημάτων δυσσάρεσκειας έναντι των αισθημάτων ευχαρίστησης είναι η αιτία αυτής της πλασματικής ηθικής και θρησκείας: αλλά τούτη η υπεροχή δίνει τη συνταγή της παρακμής...

16

Στο ίδιο συμπέρασμα μας οδηγεί μια κριτική της χριστιανικής αντίληψης του Θεού. Ένας λαός που πιστεύει ακόμη στον εαυτό του έχει το δικό του Θεό. Σ’αυτόν τιμά τις συνθήκες που τον κάνουν να επικρατεί, τις αρετές του: ο λαός προβάλλει την ευχαρίστηση που νιώθει για τον εαυτό του, το αίσθημά του της δύναμης, σ’ένα ον, στο οποίο μπορεί κανείς να προσφέρει ευχαριστίες. Όποιοι είναι πλούσιοι θέλει να δώσει ένας περήφανος λαός χρειάζεται έναν Θεό: θέλει να προσφέρει ιθυσίες. Κάτω απ’αυτές τις συνθήκες, η θρησκεία είναι μια μορφή ευγνωμοσύνης. Ο άνθρωπος χρειάζεται έναν Θεό επειδή είναι ευγνώμων προς τον εαυτό του. Ένας τέτοιος Θεός πρέπει να μπορεί να βοηθήσει και να βλάψει, πρέπει να μπορεί να είναι φίλος και εχθρός—τον θαυμάζουν στο καλό και στο κακό. Ο αφύσικος ακρωτηριασμός ενός Θεού, έτσι ώστε να γίνει ένας Θεός του καλού μόνο, βρίσκεται εδώ έξω απ’ότιδήποτε θα μπορούσε να επιθυμήσει κανείς. Ο κακός Θεός χρειάζεται εξίσου με τον καλό: δεν οφείλουμε άλλωστε την ύπαρξή μας στην ανοχή και στη φιλανθρωπία.... Τι σημασία θα είχε ένας Θεός που δεν θα ΄ξερε τίποτα από οργή, εκδίκηση, φθόνο, περιφρόνηση, δόλο και βία, που θα αγνοούσε τα γοητευτικό ξεπάσματα της νίκης και της εκμηδένισης; Κανείς δεν θα καταλάβαινε έναν τέτοιο Θεό: γιατί λοιπόν τον έχουμε; Είναι σίγουρο πως όταν ένας λαός χάνεται, όταν νιώθει να σβήνει οριστικά η πίστη του στο μέλλον και η ελπί-

δα του για ελευθερία, όταν αρχίζει να βλέπει την υποταγή ως πρώτη αναγκαιότητα, όταν οι αρετές του υποταγμένου εισχωρούν στη συνειδησή του ως αναγκαίοι όροι της διατήρησής του, τότε ο Θεός του π ρ έ π ε ι να αλλάξει. Τώρα καταντάει δειλός, άτολμος και συμμαζεμένος· συνιστά "ειρήνη της ψυχής", όχι άλλο μίσος, επιείκεια, "αγάπη" προς τους φίλους και τους εχθρούς. Ηθικολογεί συνεχώς, σέρνεται μέσα στη φωλιά κάθε ιδιωτικής αρετής, γίνεται Θεός για τον καθένα, γίνεται ένα ιδιωτικό πρόσωπο, ένας κοσμοπολίτης... Άλλοτε αντιπροσώπευε έναν λαό, τη δύναμη ενός λαού, ό,τι επιθετικό και διψασμένο για δύναμη υπήρχε στην ψυχή ενός λαού· τώρα, είναι απλώς ο καλός Θεός... Πράγματι δεν υπάρχει άλλη εκλογή για τους Θεούς: ή ενσαρκώνουν τη θέληση για δύναμη και παραμένουν Θεοί ενός λαού, ή ενσαρκώνουν την αδυναμία για απόκτηση δύναμης και γίνονται αναγκαστικά κ α λ ο ι.

17

Όπου, και μ' οποιαδήποτε μορφή, μειώνεται η θέληση για δύναμη, εκεί υπάρχει πάντα μια φυσιολογική οπισθοδρόμηση, μια παρακμή. Η θεότητα της παρακμής, περιτμημένη στις πιο αντρίκιες της αρετές και στα πιο αντρίκια της ένστικτα, γίνεται κατ' ανάγκη ο Θεός εκείνων που βρίσκονταν σε μια κατάσταση φυσιολογικής οπισθοδρόμησης, ο Θεός των αδύναμων. Φυσικά, αυτοί δ ε ν αποκαλούν τους εαυτούς τους αδύναμους, τους αποκαλούν "καλούς"... Καταλαβαίνει κανείς, χωρίς να χρειάζεται υπόδειξη, σε ποιές στιγμές της ιστορίας μπόρεσε για πρώτη φορά να υλοποιηθεί το δεισιδαιμονικό φανταστικό πλάσιμο ενός καλού κι ενός κακού Θεού. Το ίδιο ένστικτο που παρακινεί τους υποταγμένους να κατεβάσουν το Θεό τους στο επίπεδο του "καλού καθ' εαυτού", τους παρακινεί να αφαιρέσουν όλες τις καλές ιδιότητες από το Θεό των κατακτητών τους· παίρνουν εκδίκηση από τους αφέντες τους μετατρέποντας τον Θεό των τελευταίων σε δ ι - α β ο λ ο. Ο κ α λ ό ς Θεός και ο διάβολος: δύο εξαμβλώματα της π α ρ α κ μ ή ς. Πώς είναι δυνατό να ενδίδει κανείς σήμερα στην απλοϊκότητα των χριστιανών θεολόγων μέχρι σημείου να επιμένει μαζί τους ότι η εξέλιξη της έννοιας του Θεού από το "Θεό του Ισραήλ", το Θεό ενός λαού, στο χριστιανικό Θεό, την πεμπτουσία όλων των καλών, αντιπροσωπεύει π ρ ό ο δ ο; Ακόμη κι ο Ρενάν όμως το κάνει αυτό.

Σαν να 'χε το δικαίωμα να 'ναι απλοϊκός! Το αντίθετο όμως είναι ολοφάνερο. Όταν οι προύποθέσεις για μια α ν ο δ ι κ ή ζωή, όταν καθετί ισχυρό, γενναίο, κυριαρχικό και περήφανο εξαλείφονται από την έννοια του Θεού· όταν αυτός εκφυλίζεται βήμα προς βήμα σε σύμβολο ενός δεκανικιού για την κούραση, μιας σανίδας σωτηρίας για όλους όσους πνίγονται· όταν καταντά ο Θεός των πενήτων, των αμαρτωλών και των αρρώστων κατ' εξοχήν —και το κατηγορήμα του "Σωτήρα" ή του "Λυτρωτή" μένει στο τέλος ως μοναδικό χαρακτηριστικό του — π ο ύ οδηγεί μια τέτοια μεταμόρφωση; ένας παρόμοιος υποβιβασμός του θείου; Αναμφίβολα η "βασιλεία του Θεού" έχει μεγαλώσει απ' αυτό. Άλλοτε είχε μόνο το λαό του, τον "εκλεκτό" του λαό. Ύστερα έγινε, όπως κι ο λαός του, ταξιδιώτης και πήγε σε ξένες χώρες χωρίς να εγκαθίσταται πουθενά —ώσπου στο τέλος έφτασε να αισθάνεται "σπίτι του" παντού, αυτός ο μεγάλος κοσμοπολίτης— ώσπου πήρε με το μέρος του "τη μεγάλη πλειοψηφία" και τη μισή γη. Μολαταύτα, ο Θεός της "μεγάλης πλειοψηφίας", ο δημοκράτης μεταξύ των Θεών, δεν έγινε ένας περήφανος ειδωλολάτρης Θεός: έμεινε Εβραίος, έμεινε Θεός των γωνιών, όλων των σκοτεινών σκοακιών και τοποθεσιών, όλων των αρρωστημένων συνοικιών του κόσμου!.... Το παγκόσμιό του βασίλειο ήταν και είναι πάντα ένα βασίλειο του κάτω κόσμου, ένα νοσοκομείο, ένα υ π ο χ θ ό ν ι ο βασίλειο, ένα βασίλειο—γκέτο... Κι αυτός ο ίδιος τόσο αναϊμικός, τόσο αδύναμος, τόσο π α ρ α κ μ ι α κ ό ς.... Ακόμη και οι αναϊμικοί των αναϊμικών έγιναν αφέντες του: οι κύριοι μεταφυσικοί μας, αυτοί οι λευκοπαθικοί —των— εννοιών. Άπλωσαν τα δίκτυα τους γύρω του, κι αυτός, υπνωτισμένος απ' τις κινήσεις τους, κατάντησε αράχνη, ένας ακόμη μεταφυσικός. Τώρα με τη σειρά του άρχισε κι αυτός να υφαίνει ιστό γύρω από τον κόσμο— υ π ό τ ο β λ έ μ μ α τ ο υ Σ π ι ν ό ζ α. Τώρα, μεταμόρφωσε τον εαυτό του σε κάτι ακόμη πιο λεπτό και αναϊμικό· έγινε "ιδανικό", "καθαρό πνεύμα", το "απόλυτο", το "πράγμα καθ' εαυτό".... Κ α τ ά π τ ω σ η ν ο ς Θ ε - ο ύ : ο Θεός έγινε το "πράγμα καθ' εαυτό".

18

Η χριστιανική αντίληψη του Θεού —ο Θεός ως Θεός των αρρώστων, ο Θεός ως αράχνη, ο Θεός ως πνεύμα— είναι μια

από τις πιο διεφθαρμένες αντιλήψεις του Θεού που εμφανίστηκαν ποτέ στη γη. Ίσως να αντιπροσωπεύει το χαμηλότερο δείκτη της καθολικής εξέλιξης των θεικών τύπων. Ο Θεός εκφυλίστηκε σε α ν τ ι θ ε σ η της ζωής, αντί να είναι η εξύμνησή της και το αιώνιο Ν α ι της! Ο Θεός ως κήρυξη πολέμου εναντίον της ζωής, εναντίον της φύσης, εναντίον της θέλησης για ζωή! Ο Θεός —η συνταγή για κάθε συκοφαντία "αυτού του κόσμου", για κάθε ψέμα σχετικά με το "επέκεινα"! Ο Θεός —η θεοποίηση του μηδενός, η θέληση του μηδενός που εκφράζεται με άγια λόγια!...

19

Το γεγονός ότι οι δυνατές ράτσες της Βόρειας Ευρώπης δεν έχουν απορρίψει τον χριστιανικό Θεό, δεν τιμά βέβαια το θρησκευτικό τους τάλαντο —για να μη μιλήσουμε για το γούστο τους. Θα ' π ρ ε π ε να 'χουν τελειώσει οπωσδήποτε μ' αυτό το αρρωστημένο και γεροντικό προϊόν της π α ρ α κ μ ή ς. Μια κατάρα όμως τις δέρνει για τούτη την αποτυχία: τα ένστικτά τους απορρόφησαν την αρρώστια, τα γεράματα, την αντίφαση— και από τότε δεν δ η μ ι ο ύ ρ γ η σ α ν άλλον Θεό! Σχεδόν δύο χιλιετίες κι ούτε ένας καινούριος Θεός! Ακόμη όμως εξακολουθεί να υπάρχει, σαν να ήταν δικαιολογημένη η ύπαρξή του, σαν να αντιπροσώπευε τον μέγιστο και τον ανώτατο βαθμό της ικανότητας — δημιουργίας — Θεών, του creator spiritus (δημιουργικού πνεύματος) του ανθρώπου, αυτός ο αξιοθρήνητος Θεός του χριστιανικού μονοτονισμού! Τούτο το υβριδικό προϊόν της κατάπτωσης, τούτο το μείγμα του μηδενός, της έννοιας και της αντίφασης, με το οποίο καθοσιώνονται όλα τα ένστικτα της π α ρ α κ μ ή ς, όλη η δειλία και η κούραση της ψυχής!...

20

Με την καταδίκη του Χριστιανισμού δεν θα 'θελα να αδικήσω μια συγγενή θρησκεία, που έχει ακόμη μεγαλύτερο αριθμό πιστών: το Β ο υ δ ι σ μ ό. Και οι δυο ανήκουν στις μηδενιστικές θρησκείες —είναι θρησκείες της π α ρ α κ μ ή ς — αλλά και διαφέρουν κατά τον πιο περίεργο τρόπο. Ο κριτικός του Χριστιανισμού είναι βαθιά ευγνώμων στους μελετητές

της Ινδίας, χάρη στους οποίους είμαστε σήμερα σε θέση να συγκρίνουμε τις δυο θρησκείες. Ο Βουδισμός είναι εκατό φορές πιο ρεαλιστικός από τον Χριστιανισμό —μέρος της κληρονομιάς του είναι ότι μπορεί να θέτει με αντικειμενικό και ψυχρό τρόπο τα προβλήματα, επειδή έρχεται μετά από ένα φιλοσοφικό κίνημα που κράτησε αιώνες. Η έννοια "Θεός" ήταν ήδη δημιουργημένη πριν βγει στο φως. Ο Βουδισμός είναι η μόνη αληθινά θ ε τ ι κ ι σ τ ι κ ή θρησκεία στην ιστορία. Και τούτο ισχύει ακόμη και για τη γνωσιοθεωρία του (που είναι ένας αυστηρός φαινομεναλισμός): δεν λέει πια "πάλι εναντίον της α μ α ρ τ ι α ς", αλλά, με σεβασμό προς την πραγματικότητα, "πάλι εναντίον της δ υ σ τ υ χ ι α ς". Ο, Βουδισμός διακρίνεται βαθιά από τον χριστιανισμό επειδή η αυταπάτη των ηθικών εννοιών απέχει πολύ απ' αυτόν. Για να μιλήσω στη γλώσσα μου, βρίσκεται π έ ρ α από το καλό και το κακό. Τα δ υ ο φυσιολογικά δεδομένα που έχει ως βάση του και υπ' όψη του είναι: π ρ ώ τ ο, μια υπέρμετρη ευαισθησία που εκφράζεται ως εκλεπτυσμένη επιδεκτικότητα στον πόνο και δ ε ύ τ ε ρ ο, μια υπερπνευματικοποίηση, μια εξαντλητική ενασχόληση με έννοιες και λογικές μεθόδους, με τις οποίες το ένστικτο της προσωπικότητας έχει υποταχθεί στο "απρόσωπο" (δυο καταστάσεις, τις οποίες θα γνωρίζουν εκ πείρας κάποιοι από τους αναγνώστες μου, συγκεκριμένα εκείνοι που είναι "αντικειμενικοί" όπως εγώ). Οι φυσιολογικές αυτές συνθήκες οδήγησαν σε μια κ α τ ά θ λ ι ψ η, για την οποία ο Βούδας παίρνει μέτρα υγιεινής. Για την καταπολέμησή της συνιστά ζωή στον ανοιχτό αέρα, πλάνητα βίο' εγκράτεια στο φαγητό και προσεκτική επιλογή των τροφών' προσοχή στα οίνοπνευματώδη' προσοχή στις συγκινήσεις που προσβάλλουν τη χολή ή το αίμα' καμιά έ γ ν ο ι α ούτε για τον εαυτό μας ούτε για τους άλλους. Συνιστά παραστάσεις που είναι είτε καταπραΰντικές είτε παρηγορητικές— βρίσκει μέσα για να αποκόβεται κανείς απ' τους άλλους. Θεωρεί την καλοσύνη, την καταδεκτικότητα, ευνοϊκή για την υγεία. Η προσευχή αποκλείεται, όπως και ο α σ κ η τ ι σ μ ό ς' δεν υπάρχει καμιά κατηγορική επιταγή, κανένας κ α τ α ν α γ κ α σ μ ό ς, ούτε και σ' αυτές τις μοναστικές κοινωνίες (μπορεί κανείς να φύγει από κει όποτε θέλει). Όλα αυτά είναι μέσα για να ενισχυθεί η ευαισθησία που αναφέραμε. Για τον ίδιο λόγο δεν επιβάλλει ούτε ζητά τον πόλεμο εναντίον όσων σκέφτονται διαφορετικά: δεν υπάρχει τίποτε στο οποίο να εναντιώνεται η διδασκαλία του π ε ρ ι σ σ ό -

τερο από το αίσθημα της εκδίκησης, της αποστροφής, της μνησικακίας ("η έχθρα δεν λύνεται με την έχθρα" είναι η συγκλονιστική επωδός ολόκληρου του Βουδισμού). Κι εδώ έχει απόλυτο δίκιο: σχετικά με τον κύριο σκοπό, το διαιτητικό, οι συγκινήσεις αυτές θα ήταν εντελώς ανθυγιεινές. Καταπολεμά την πνευματική εξάντληση, που εκδηλώνεται με μια υπέρμετρη "αντικειμενικότητα" (δηλαδή, με την απώλεια του ενδιαφέροντος του ατόμου για τον εαυτό του, με την απώλεια του κέντρου βάρους, του "εγωισμού"), με μια σκληρή προσπάθεια επιστροφής, ακόμη και των πιο πνευματικών ενδιαφερόντων, στην προσωπικότητα. Στη διδασκαλία του Βούδα, ο εγωισμός γίνεται καθήκον: το "μοναδικό απαραίτητο πράγμα", το ερώτημα "πώς μπορείς να ξεφυγεις από τη δυστυχία;" ρυθμίζει και οριοθετεί όλη την πνευματική διαίτα (θα μπορούσε ίσως κανείς να θυμηθεί εκείνον τον Αθηναίο που επίσης κήρυξε πόλεμο εναντίον του καθαρού "επιστημονισμού" —τον Σωκράτη που, ακόμη και στο χώρο των προβλημάτων, ανέβασε τον προσωπικό εγωισμό στο ύψος μιας ηθικής).

21

Ο Βουδισμός προϋποθέτει πολύ ήπιο κλίμα, συνήθειες μεγάλης ευγένειας και ελευθεριότητας και καθόλου μιλιταρισμό· επιπλέον, το κίνημα πρέπει να έχει ως εστία του τα ανώτερα, και μάλιστα τα καλλιεργημένα, κοινωνικά στρώματα. Η ιλαρότητα, η ηρεμία, η απουσία επιθυμιών είναι ο ύψιστος σκοπός, και ο σκοπός επιτυγχάνεται. Ο Βουδισμός δεν είναι μια θρησκεία με την οποία αποβλέπει κανείς στην τελειότητα: η τελειότητα είναι η φυσιολογική κατάσταση.

Στον Χριστιανισμό τα ένστικτα των υποταγμένων και καταπιεσμένων βγαίνουν στο προσκήνιο: τα κατώτερα στρώματα αναζητούν σ' αυτόν την σωτηρία τους. Η καζουιστική της αμαρτίας, η αυτοκριτική, η ανάκριση της συνείδησης ασκούνται εδώ ως απασχόληση, ως φάρμακο κατά της πλήξης· η συγκινησιακή αντίδραση προς κάποιον που κατέχει τη δύναμη, τον "Θεό", διατηρείται εσασί (μέσω της προσευχής)· και, ό,τι είναι ανώτερο, θεωρείται απρόσιτο, δωρεά, "χάρη". Η δημοσιότητα λείπει επίσης· ο κρυφώνας, το σκοτεινό δωμάτιο είναι χριστιανικό. Εδώ το σώμα αντιμετωπίζεται με πε-

ριφρόρηση και η υγιεινή απορρίπτεται ως αισθησιασμός· η εκκλησία αντιτίθεται στην καθαριότητα (το πρώτο χριστιανικό μέτρο μετά την εκδίωξη των Μαυριτανών ήταν το κλείσιμο των δημόσιων λουτρών, από τα οποία τα διακόσια εβδομήντα ήταν μόνο στην Κόρδοβα). Χριστιανική είναι μια ορισμένη σκληρότητα απέναντι στους εαυτούς μας και στους άλλους· χριστιανικό το μίσος εναντίον όλων όσων σκέφτονται διαφορετικά· χριστιανική η επιθυμία καταδίωξης. Ζοφερές και διεγερτικές αντιλήψεις κυριαρχούν· οι καταστάσεις που ποθούνται πιο πολύ —καταστάσεις που δηλώνονται με τα πιο εξαισία ονόματα— μοιάζουν επιληπτικές· η διαίτα είναι κανονισμένη έτσι ώστε να ευνοεί νοσηρά φαινόμενα και να ερεθίζει υπερβολικά τα νεύρα. Χριστιανικό τέλος είναι το μίσος προς το πνεύμα, την υπερηφάνεια, το θάρρος, την ελευθερία, την ελεuthεριότητα του πνεύματος· χριστιανικό είναι το μίσος προς τις αισθήσεις, τη χαρά των αισθήσεων, την ίδια τη χαρά...

22

Όταν ο Χριστιανισμός εγκατέλειψε το πρώτο του έδαφος, τα κατώτερα στρώματα, τον υπόκοσμο του αρχαίου κόσμου, όταν άρχισε να αναζητά τη δύναμη ανάμεσα σε βαρβαρικούς λαούς, δεν αντιμετώπιζε πια βαρβάρους, αλλά αποκτηνωμένους ανθρώπους, ανθρώπους ωμούς —δυνατούς αλλά χοντροκομμένους ανθρώπους. Εδώ, η ανικανοποίηση από τον εαυτό, ο πόνος από κάποιον, δεν οφείλονται σε μια υπέρμετρη ευαισθησία και επιδεκτικότητα στον πόνο, όπως στους Βουδιστές, αλλά, αντίθετα, σε μια πανίσχυρη επιθυμία πρόκλησης πόνου και εύρεσης μιας διεξόδου για τις εσωτερικές εντάσεις με εχθρικές πράξεις και ιδέες. Ο Χριστιανισμός χρειαζόταν βαρβάρους· τέτοιες είναι η θυσία του πρωτότοκου, η πόση αίματος στη Θεία Ευχαριστία, η περιφρόνηση προς το πνεύμα και την κουλτούρα, το μαρτύριο σ' όλες τις μορφές του, σωματικό και πνευματικό και η μεγαλοπρέπεια της λατρείας. Ο Βουδισμός είναι μια θρησκεία για ώριμους ανθρώπους, για μελιχλιές και ευγενικές ράτσες που έχουν αποκτήσει μια υπερπνευματικότητα και μια μεγάλη επιδεκτικότητα στον πόνο (ή Ευρώπη δεν είναι καθόλου ώριμη γι' αυτά): ο Βουδισμός

είναι ένας δρόμος που τις οδηγεί πίσω στην ειρήνη και στην ιλαρότητα, σε μια δίαιτα για το πνεύμα και σε μια ορισμένη σκληραγωγία του σώματος. Ο Χριστιανισμός θέλει να γίνει κύριος θήριων η μέθοδός του είναι να τα κάνει άρρωστα —η εξασθένηση είναι η χριστιανική συνταγή για την εθιμική, τον "εκπολιτισμό". Ο Βουδισμός είναι μια θρησκεία για το τέλος και την κόπωση του πολιτισμού· ο Χριστιανισμός δεν βρίσκει αυτόν τον πολιτισμό —ίσως, κάτω από ορισμένες περιστάσεις να μπορέσει να βάλει τα θεμέλια ενός τέτοιου πολιτισμού.

23

Ο Βουδισμός, επαναλαμβάνω, είναι εκατό φορές πιο ψυχρός, πιο αληθινός, πιο αντικειμενικός. Δεν αντιμετωπίζει πια την ανάγκη να κάνει υπάροχο το τον πόνο και την επιδεκτικότητα στον πόνο χρησιμοποιώντας την ερμηνεία της αμαρτίας —απλώς λέει τί σκέπτεται: "υποφέρω". Για τον βάρβαρο όμως ο πόνος καθ'εαυτός δεν είναι ευπαρουσίαστος: απαιτεί μια εξήγηση πριν παραδεχτεί ό τι υποφέρει (το ένστικτό του τον σπρώχνει να αρνηθεί τον πόνο, να τον αποσιωπήσει). Εδώ η λέξη "διάβολος" ήταν ευλογία: ο άνθρωπος είχε έναν πανίσχυρο και φοβερό εχθρό— δεν χρειαζόταν να ντρέπεται που υπέφερε στα χέρια ενός τέτοιου εχθρού.

Στη βάση του Χριστιανισμού υπάρχουν κάποια λεπτά πράγματα που κατάγονται από την Ανατολή. Πριν απ'όλα, ξέρει ότι, το αν κάτι είναι αληθινό, είναι καθ'εαυτό εντελώς αδιάφορο, ενώ, το αν πιστεύεται ή όχι πως είναι αληθινό, έχει πολύ μεγάλη σημασία. Η αλήθεια και η πίστη ότι κάτι είναι αληθινό: δύο εντελώς χωρισμένοι κόσμοι ενδιαφέροντος, σχεδόν διαμετρικά αντίθετοι, στους οποίους πάει κανείς από εντελώς διαφορετικούς δρόμους. Να ξέρεις τούτο το πράγμα— αυτός ήταν σχεδόν ο ορισμός του σοφού ανθρώπου στην Ανατολή: έτσι πίστευαν οι Βραχμάνοι, έτσι πίστευε ο Πλάτων, έτσι πιστεύει κάθε σπουδαστής της εσωτερικής σοφίας. Αν, παραδείγματος χάρη, κάνει ευτυχισμένους τους ανθρώπους η πίστη ότι λυτρώθηκαν από την αμαρτία, δεν είναι απαραίτητος όρος αυτού του πράγματος το ότι ο άνθρωπος είναι όντως αμαρτωλός, αλλά μόνο το ότι αισθάνεται αμαρτωλός. Και αν η πίστη είναι αυτή που χρειάζεται πριν από καθετί άλλο, τότε ο Λόγος, η γνώση και η έρευνα

πρέπει να δυσφημιστούν: ο δρόμος για την αλήθεια γίνεται ο απαγορευμένος δρόμος. —Η δυνατή ελπίδα είναι ένα πολύ ισχυρότερο τονωτικό της ζωής από οποιαδήποτε μεμονωμένη υλοποίηση της επιτυχίας. Εκείνοι που υποφέρουν πρέπει να στηρίζονται σε μια ελπίδα που δεν μπορεί να διαψευστεί από καμιά πραγματικότητα ούτε και να υλοποιηθεί: την ελπίδα για το επέκεινα. (Εξαιτίας της ικανότητάς της να κρατά μετέωρους τους κακότευχους, η ελπίδα θεωρήθηκε από τους Έλληνες το κακό των κακών, το αληθινά ύπουλο κακό: έμεινε στο βάθος του κουτιού της Πανδώρας). — Για να γίνει η αγάπη εφικτή, ο Θεός πρέπει να είναι πρόσωπο· για να επιτραπεί η συμμετοχή των κατώτερων ενστίκτων, ο Θεός πρέπει να είναι νέος. Για να εξαφθεί το πάθος των θηλυκών βγαίνει στο προσκήνιο ένας ωραίος άγιος, για να εξαφθεί εκείνο των ανδρών, μια Μαρία. Κι αυτά με την προϋπόθεση ότι ο Χριστιανισμός θέλει να γίνει κύριος μιας γης όπου κάποια αφροδισιακή λατρεία ή κάποια λατρεία του Άδωνη έχει ήδη προσδιορίσει την έννοια της λατρείας. Το απαιτούμενο προσόν της παρθενίας ενισχύει την ορμητικότητα και την εσωτερικότητα του θρησκευτικού ενστίκτου: κάνει τη λατρεία πιο θερμή, πιο ενθουσιώδη, πιο γεμάτη από βαθιά αισθήματα. — Η αγάπη είναι η κατάσταση όπου ο άνθρωπος βλέπει συνήθως τα πράγματα έτσι όπως δεν είναι αυτά. Η δύναμη της αυταπάτης βρίσκεται εδώ στο ψηλότερό της σημείο, όπως και η δύναμη που καταπραΰνει, η δύναμη που εξιδανικεύει. Με την αγάπη ο άνθρωπος αντέχει περισσότερο, υποφέρει τα πάντα. Έπρεπε να επινοηθεί μια θρησκεία, όπου κανείς θα μπορούσε να αγαπά: με την αγάπη ο άνθρωπος τοποθετείται πάνω από τα καλά πράγματα της ζωής —και μάλιστα δεν τα βλέπει πια. —Αυτά για τις τρεις χριστιανικές αρετές: την πίστη, την αγάπη, την ελπίδα: τις ονομάζω τρεις χριστιανικές εξυπνάδες. — Ο Βουδισμός είναι πολύ ώριμος, πολύ θετικιστικός, ώστε να'ναι έξυπνος μ'αυτόν τον τρόπο.

24

Εδώ απλώς θίγω το πρόβλημα της γένεσής του Χριστιανισμού. Η πρώτη αρχή για τη λύση του είναι: ο Χριστιανισμός μπορεί να γίνει κατανοητός μόνο αν εξεταστεί στο έδαφος στο οποίο μεγάλωσε— δεν είναι ένα κίνημα να

τίθετο προς το ιουδαϊκό ένστικτο, είναι η ίδια του η συνέπεια, ένα ακόμη συμπέρασμα στην τρομακτική του λογική. Με τη φόρμουλα του Λυτρωτή: "Η σωτηρία έρχεται απ' τους Εβραίους". — Η δέυση της αρχή είναι: ο ψυχολογικός τύπος του Γαλιλαίου είναι ακόμη ευκολογνώριτος, αλλά μόνο στον πλήρη του εκφυλισμό (που είναι ταυτόχρονα ένας ακρωτηριασμός και μια υπερφόρτωση με ξένα στοιχεία) μπόρεσε να χρησιμεύσει γι' αυτό για το οποίο χρησιμοποιήθηκε ως τύπος σωτήρα της ανθρωπότητας.

Οι Εβραίοι είναι ο πιο περίεργος λαός της παγκόσμιας ιστορίας γιατί, στο ερώτημα "να υπάρχουν ή να μην υπάρχουν" διάλεξαν, μετά από μια ανησυχαστική προμελέτη, να υπάρχουν με οποιοδήποτε τίμημα: τούτο το τίμημα ήταν η ριζική παραποίηση όλης της φύσης, όλης της φυσικότητας, όλης της πραγματικότητας, ολόκληρου του εσωτερικού και του εξωτερικού κόσμου. Οχυρώθηκαν εναντίον όλων των συνθηκών που επέτρεπαν ως τότε σ' έναν λαό να ζει από τον εαυτό τους δημιουργήσαν μια έννοια αντίθετη προς τις φυσικές συνθήκες μετέτρεψαν τη θρησκεία, τη λατρεία, την ηθική, την ιστορία, την ψυχολογία, τη μια μετά την άλλη, σε ανεπανόρθωτες αντιθέσεις προς τις φυσικές τους αξίες. Συναντάμε το ίδιο φαινόμενο για μια ακόμη φορά και σε πολύ μεγαλύτερες αναλογίες. Μολαταύτα δεν είναι παρά ένα αντίγραφο: η χριστιανική εκκλησία δεν μπορεί να εγείρει την παραμικρή αξίωση πρωτοτυπίας όταν εγκριθεί με τον "ιερό λαό". Γι' αυτό το λόγο οι Εβραίοι είναι ο πιο καταστροφικός λαός της παγκόσμιας ιστορίας: με τη μετεπίδρασή τους έκαναν τόσο κίβδηλη την ανθρωπότητα, που ακόμη και σήμερα ο χριστιανός μπορεί να νιώθει αντι—εβραίος χωρίς να συνειδητοποιεί ότι αυτός ο ίδιος είναι η έσχατη εβραϊκή συνέπεια.

Στη Γενεαλογία της Ηθικής παρουσίασα την πρώτη ψυχολογική ανάλυση της αντίθετης έννοιας προς μια ευγενική ηθική και της αντίθετης έννοιας προς μια ηθική της μνησικακίας η τελευταία ξεπήδησε από το Όχι προς την πρώτη: αλλά αυτή είναι ατόφια η ιουδαϊκή—χριστιανική ηθική. Για να μπορέσουν οι άνθρωποι να πουν Όχι σ' οτιδήποτε αντιπροσωπεύει πάνω στη γη την ανόδική κίνηση της ζωής, τη δύναμη, την ομορφιά, την αυτοεπιβεβαίωση, έπρεπε το ένστικτο της μνησικακίας, που είχε γίνει τάλαντο, να επινοήσει έναν άλλο κόσμο, από τον ο-

ποίο αυτή η επιβεβαίωση της ζωής θα έμοιαζε με το κακό, με το αξιόμημπο καθ' εαυτό. Από ψυχολογική άποψη ο ιουδαϊκός λαός είναι προικισμένος με την πιο σφριγηλή ζωτική ενέργεια. Όταν βρεθεί σε δυσκολότερες περιστάσεις παίρνει πρόθυμα το μέρος όλων των ενστίκτων της παρακμής, δείχνοντας μια εκπληκτική τάση για αυτοσυντήρηση. Κι αυτό δεν το κάνει επειδή κυριαρχείται απ' αυτά τα ένστικτα, αλλά επειδή μαντεύει την ύπαρξη μιας δύναμης εκεί, με την οποία θα μπορούσε κανείς να κυριαρχήσει στον κόσμο. Οι Εβραίοι είναι η αντίθεση όλων των παρακμικών: μπόρεσαν να παραστήσουν τους παρακμακούς μέχρι σημείου αυταπάτης μπόρεσαν, μ' ένα non plus ultra θεατρινίστικου ταλέντου, να μπουν στην κορυφή όλων των κινημάτων παρακμής (όπως ο Χριστιανισμός του Παύλου), ώστε να δημιουργήσουν κάτι ισχυρότερο από οποιοδήποτε καταφαικτό μέρος της ζωής. Η παρακμή είναι μόνο μέσο για τον τύπο ανθρώπου του Ιουδαϊσμού και του Χριστιανισμού που θέλει να αποκτήσει δύναμη, τον ιεραικό τύπο: τούτος ο τύπος ανθρώπου έχει ζωτικό ενδιαφέρον να κάνει άρρωστη την πραγματικότητα και να αναποδογυρίσει τις έννοιες του καλού και του κακού, του αληθινού και του ψεύτικου, έτσι ώστε να εκθέσει σε κίνδυνο τη ζωή και να συκοφαντήσει τον κόσμο.

25

Η ιστορία του Ισραήλ είναι ανεκτίμητη ως τυπική ιστορία ολόκληρης της αλλοίωσης των φυσικών αξιών. Επισημαίνω πέντε σημεία που την αποδεικνύουν. Αρχικά, και ιδιαίτερα στον καιρό των βασιλέων, το Ισραήλ είχε ορθή, δηλαδή φυσική σχέση μ' όλα τα πράγματα. Ο Ιεχωβάς του ήταν η έκφραση της επίγνωσης της δύναμης, της ιδίας της χαράς, της ελπίδας σε κάτι απ' αυτόν περίμενε τη νίκη και τη σωτηρία μ' αυτόν πίστευε ότι η φύση θα έδινε ό,τι χρειαζόταν ο λαός, κυρίως τη βροχή. Ο Ιεχωβάς είναι ο Θεός του Ισραήλ και σουνεώς ο Θεός της δικαιοσύνης: αυτή είναι η λογική κάθε λαού που κατέχει τη δύναμη και μια καλή συνείδηση. Στη γιορταστική λατρεία βρίσκουν έκφραση οι δύο αυτές πλευρές της αυτοεπιβεβαίωσης ενός λαού: ο λαός είναι ευγνώμων για τα μεγάλα πεπρωμένα που τον ανέβασαν στην κορυφή είναι ευγνώμων σε σχέση με τον ετήσιο κύκλο των εποχών και για κάθε επιτυχία στην κτηνοτροφία και τη γε-

ωργία. Αυτή η κατάσταση πραγμάτων έμεινε για πολύ καιρό το ιδεώδες, ακόμη κι όταν πήρε τέλος με θλιβερό τρόπο: με την αναρχία μέσα στη χώρα και τον Ασσύριο έξω. Ο λαός όμως κράτησε, ως ύψιστο του πόθο, αυτό το όραμα ενός βασιλιά, καλού στρατιώτη και αυστηρού κριτή μαζί. Πρώτος απ' όλους το κράτησε εκείνος ο τυπικός προφήτης (δηλαδή, κριτικός και σατιρικός της στιγμής), ο Ησαΐας. —Μολαταύτα όλες οι ελπίδες έμειναν ανεκπλήρωτες. Ο παλιός Θεός δεν ήταν ικανός να κάνει τίποτε απ' αυτά που έκανε άλλοτε. Έπρεπε να τον παρατήσουν. Τι έκαναν; Άλλαξαν την έννοιά του — αλλοίωσαν την έννοιά του: μ' αυτό το τίμημα μπόρεσαν να τον κρατήσουν. — Ο Ιεχωβάς, ο Θεός της "δικαιοσύνης", δεν είναι πια ένα με το Ισραήλ, δεν είναι πια έκφραση της αυτοπεποίθησης του λαού: τώρα είναι απλώς Θεός υπό όρους.... Η έννοια του Θεού γίνεται εργαλείο στα χέρια ιερών ταραχοποιών, που ερμηνεύουν κάθε μορφή ευτυχίας ως ανταμοιβή, κάθε μορφή δυστυχίας ως τιμωρία για ανυπακοή στο Θεό, ως "αμαρτία". Επινοούν τον πιο ψευδολόγο τρόπο ερμηνείας, την υποτιθέμενη "ηθική τάξη", με την οποία αντιστρέφονται μια για πάντα οι φυσικές έννοιες του αίτιου και του αποτελέσματος. Όταν κανείς αποπέμπει τη φυσική αιτιότητα με τη βοήθεια των εννοιών της ανταμοιβής και τιμωρίας, χρειάζεται μιαν αντιφυσική αιτιότητα: απ' αυτήν προκύπτει ύστερα καθετί μη φυσικό. Ένας Θεός που απαίτει —στη θέση ενός Θεού που παρέχει βοήθεια, που επινοεί μέσα, που είναι, κατά βάθος, η λέξη για κάθε ευτυχισμένη πηγή έμπνευσης θάρρους και αυτοπεποίθησης... Η ηθική δεν είναι πια η έκφραση των απαραίτητων όρων για τη ζωή και την ανάπτυξη ενός λαού, δεν είναι το βασικό ένστικτο της ζωής του, αλλά καταντά αφηρημένη, γίνεται η αντίθεση της ζωής —ηθική ως συστηματική εξαθλίωση της φαντασίας, ως το "κακό μάτι" για όλα τα πράγματα. Τί είναι η ιουδαϊκή, τί είναι η χριστιανική ηθική; Το τυχαίο που έχει χάσει την αθωότητά του η δυστυχία κηλιδωμένη από την έννοια της "αμαρτίας" η ευημερία ως κίνδυνος, ως "πειρασμός" η φυσιολογική αδιαθεσία δηλητηριασμένη από το σκουλήκι της συνείδησης.

Η έννοια του Θεού παραποιημένη, η έννοια της ηθικής παραποιημένη: το ιουδαϊκό ιερατείο δεν σταμάτησε εδώ. Ολό-

κληρη η ιστορία του Ισραήλ δεν μπορούσε να χρησιμοποιηθεί: επομένως, έπρεπε να πεταχτεί! Αυτοί οι ιερείς έκαναν ένα θαύμα παραποίησης, του οποίου τεκμήριο παραμένει ένα μεγάλο τμήμα της Βίβλου. Με μια απaráμιλλη περιφρόνηση για κάθε παράδοση, για κάθε ιστορική πραγματικότητα, μετέφρασαν με θρησκευτικούς όρους το παρελθόν του ίδιου τους του λαού, δηλαδή το μετέτρεψαν σε βλακώδη μηχανισμό ενοχής μπροστά τον Ιεχωβά, και τιμωρίας ευλάβειας προς τον Ιεχωβά, και ανταμοιβής. Θα νιώθαμε πολύ πιο οδυνηρά αυτήν την αναισχυντη πράξη παραποίησης της ιστορίας, αν η εκκλησιαστική ερμηνεία της ιστορίας δεν είχε αμβλύνει, εδώ και τόσους αιώνες την απαίτηση σεβασμού των ιστορικών πραγμάτων. Και οι φιλόσοφοι σιγόνταραν την εκκλησία: το ψέμα της "ηθικής τάξης" διασχίζει ολόκληρη την εξέλιξη της σύγχρονης φιλοσοφίας. Τί σημαίνει "ηθική τάξη;" Ότι υπάρχει, μια για πάντα, μια θέληση του Θεού που αποφασίζει τι πρέπει και τί δεν πρέπει να κάνει ο άνθρωπος' ότι η αξία ενός λαού, ενός ατόμου μετριέται ανάλογα με το βαθμό με τον οποίο υπακούει στη θέληση του Θεού' ότι η θέληση του Θεού αποδεικνύεται κυρίαρχη στο πεπρωμένο ενός λαού ή ενός ατόμου, δηλαδή, τιμωρεί και ανταμείβει ανάλογα με το βαθμό υπακοής. — Στη θέση του θλιβερού αυτού ψεύδους, η πραγματικότητα λέει: ένα παρασιτικό είδος ανθρώπου, που ευδοκimei μόνο σε βάρος όλων των υγιεινών μορφών ζωής, ο ιερέας, κάνει κατάχρηση του ονόματος του Θεού: ονομάζει "βασιλεία του Θεού" μια κατάσταση πραγμάτων όπου ο ιερέας είναι εκείνος που καθορίζει τις αξίες' ονομάζει "θέληση του Θεού" τα μέσα με τα οποία μπορεί να επιτευχθεί ή να διατηρηθεί μια τέτοια κατάσταση' με ψυχρό κυνισμό μετράει τους λαούς, τις εποχές, τα άτομα ανάλογα με το αν ευνόησαν ή αντιτάθηκαν στην επικυριαρχία των ιερών. Πρέπει να τους δει κανείς επί το έργον: στα χέρια των εβραίων ιερών, η μεγáλη εποχή στην ιστορία του Ισραήλ έγινε μια εποχή κατάρπτωσης' η Έξοδος, η μακρόχρονη δυστυχία, μετατράπηκε σε μια αιώνια τιμωρία για τη μεγάλη εποχή —μια εποχή, στην οποία ο ιερέας δεν ήταν ακόμη τίποτα. Ανάλογα με τις ανάγκες τους, οι ιερείς μετέτρεψαν τις ισχυρές, τις πολύ ελεύθερες μορφές της ιστορίας του Ισραήλ σε άθλια ανθρωπάκια και υποκριτές ή σε "άθεους" απλούστευσαν την ψυχολογία κάθε μεγάλου γεγονότος ανάγοντάς το στην ηλίθια φόρμουλα "υπακοή ή ανυπακοή

στο Θεό". — Ένα βήμα παραπέρα: η "θέληση του Θεού" (δηλαδή, οι απαραίτητοι όροι για τη διατήρηση της δύναμης των ιερών) πρέπει να είναι γ ν ω σ τή : γι' αυτό το σκοπό χρειάζεται μια "αποκάλυψη". Μ' άλλα λόγια: μια μεγάλη φιλολογική πλαστογραφία γίνεται απαραίτητη, μια "Αγία Γραφή" ανακαλύπτεται, και γίνεται γνωστή στο κοινό με πλήρη ιερατική επισημότητα, με ημέρες μετανοίας και θρήνους για το μακρόχρονο "αμάρτημα". Η "θέληση του Θεού" ήταν καθιερωμένη από καιρό: όλη η δυστυχία έγκειται στην αποξένωση των ανθρώπων από την "Αγία Γραφή"... Η "θέληση του Θεού" είχε ήδη αποκαλυφθεί στον Μωυσή.... Τι συνέβη; Με σοβαρότητα και σχολαστικότητα, ο ιερέας καθόρισε, μια για πάντα, τους μεγάλους και τους μικρούς φόρους που έπρεπε να εισπράττει (ας μη ξεχνάμε τα νοστιμότερα κομμάτια κρέατος, γιατί ο ιερέας είναι κρεοφάγος), καθόρισε τι θ έ λ ε ι ν α έ χ ε ι, "ποιά είναι η θέληση του Θεού"... Απ' αυτή τη στιγμή, όλα τα πράγματα στη ζωή κανονίζονται με τέτοιο τρόπο, ώστε ο ιερέας γ ί ν ε τ α ι α π α ρ α ι τ η τ ο ς π α ν τ ο ύ ' σ' όλα τα φυσικά περιστατικά της ζωής, στη γέννηση, στο γάμο, στην αρρώστια, στο θάνατο, για να μη μιλήσουμε για τις "θυσίες" (το φαγητό), εμφανίζεται το άγιο παράσιτο για να τ α λ λ ο ι ώ σ ε ι —στη γλώσσα του: για να τ α "ευλογήσει"... Πρέπει να καταλάβουμε το εξής: κάθε φυσική συνήθεια, κάθε φυσικός θεσμός (κράτος, δικονομία, γάμος, μέριμνα για τους άρρωστους και τους φτωχούς), κάθε αίτημα εμπνευσμένο από το ένστικτο της ζωής —κοντολογής, καθετί που φέρει μέσα του την αξία του, χάνει την αξία του, γίνεται α ν τ ί θ ε τ ο προς την αξία του από τον παρασιτισμό του ιερέα (ή της "ηθικής τάξης"): τώρα αυτό απαιτεί μια επικύρωση εκ των υστέρων— είναι αναγκαία μια δύναμη που να μπορεί να π ρ ο σ κ ο μ ί σ ε ι μ ι α α ξ ί α ' η δύναμη αυτή αρνείται ό,τι είναι φυσικό σ' αυτό δ η μ ι ο υ ρ γ ώ ν τ α ς τ α υ τ ό χ ρ ο ν α μ ι α α ξ ί α.... Ο ιερέας υποτιμά, β ε β η λ ώ ν ε ι τη φύση: αυτό είναι το τίμημα της ύπαρξής του. — Η ανυπακοή στο Θεό, δηλαδή στον ιερέα, στο "Νόμο", ονομάζεται τώρα "αμαρτία" τα μέσα για "συμφιλίωση με το Θεό" είναι μέσα που εγγυώνται ακόμη περισσότερο την πλήρη υποταγή στον ιερέα: μόνο ο ιερέας "λυτρώνει"... Αν εξεταστούν από ψυχολογική άποψη, οι "αμαρτίες" γίνονται απαραίτητες σε κάθε κοινωνία οργανωμένη από ιερείς: αυτές είναι οι πραγματικές χειρολαβές της δύναμης' ο ιερέας ζ ε ι από τις αμαρτίες, του είναι απαραίτητο να "αμαρτάνει" ο κόσμος... Ύψι-

στη αρχή: "Ο Θεός συγχωρεί όσους μετανοούν" —μ' άλλα λόγια: ό σ ο υ ς υ π ο τ ά σ σ ο ν τ α ι σ τ ο ν ι ε ρ έ α .

27

Πάνω σε μια τέτοια κυριολεκτικά κ ι β δ η λ η βάση, όπου καθετί φυσικό, κάθε φυσική αξία, κάθε π ρ α γ μ α τ ι κ ό τ η τ α είχε εναντίον της τα βαθύτερα ένστικτα των κυρίαρχων τάξεων, αναπτύχθηκε ο Χ ρ ι σ τ ι α ν ι σ μ ό ς, μια μορφή θανάσιμης έχθρας εναντίον της πραγματικότητας που δεν έχει ξεπεραστεί ακόμη. Ο "ιερός λαός", που κράτησε για όλα τα πράγματα μόνο ιερατικές αξίες, μόνο ιερατικές λέξεις και που απομόνωσε, με τρομακτική συνέπεια, καθετί δυνατό πάνω στη γη ονομάζοντάς το "ανίερο", "κόσμο", "αμαρτία" — αυτός ο λαός τοποθέτησε το ένστικτό του σε μια τελευταία φόρμουλα που ήταν λογική μέχρι σημείου αυτο-άρνησης: ως Χ ρ ι σ τ ι α ν ι σ μ ό ς αρνήθηκε ακόμη και την τελευταία μορφή της πραγματικότητας, τον "ιερό λαό", τον "εκλεκτό λαό", την ίδια την ιουδαϊκή πραγματικότητα. Το θέμα έχει μεγάλη σημασία: το μικρό επαναστατικό κίνημα που βαφτίστηκε με το όνομα του Ιησού του Ναζωραίου δεν είναι παρά το ιουδαϊκό ένστικτο μ ι α α κ ό μ η φ ο ρ ά —μ' άλλα λόγια, το ιερατικό ένστικτο που δεν μπορεί πια να ανεχθεί τον ιερέα ως πραγματικότητα' δεν είναι παρά η επινόηση μιας ακόμη πιο αφηρημένης μορφής ύπαρξης, μιας ακόμη πιο πλασματικής κοσμοθεώρησης από εκείνη που απαιτεί την οργάνωση μιας εκκλησίας. Ο Χριστιανισμός α ρ ν ε ί τ α ι την εκκλησία...

Ο Ιησούς θεωρήθηκε, ή κ α κ ώ ς θεωρήθηκε, αιτία μιας εξέγερσης' εγώ δεν μπορώ να δω εναντίον τίνος κατευθυνόταν αυτή η εξέγερση, αν όχι εναντίον της ιουδαϊκής εκκλησίας —"εκκλησία" ακριβώς με την έννοια που χρησιμοποιούμε σήμερα. Ήταν μια εξέγερση εναντίον "των καλών και των δίκαιων", εναντίον των "αγίων του Ισραήλ", εναντίον της ιεραρχίας της κοινωνίας— ό χ ι εναντίον της διαφθοράς της, αλλά εναντίον της κάστας, του προνόμιου, της τάξης και του τυπικού' ήταν η ά ρ ν η σ η π ί σ τ η ς στους "ανώτερους ανθρώπους", το Όχι εναντίον των ιερών και των θεολόγων. Αλλά η ιεραρχία, που έτσι τέθηκε, έστω και για μια στιγμή, υπό αμφισβήτηση, ήταν το λημναίο οίκημα, με το οποίο μπορούσε να συνεχίσει να υπάρχει μέσα στο "νερό" ο εβραϊκός

λαός — η δύσκολα κερδισμένη τελευταία ευκαιρία επιβίωσης, το απομεινάρι της αυτόνομης πολιτικής του ύπαρξης. Μια επίθεση εναντίον της ήταν επίθεση εναντίον του βαθύτερου ενστίκτου ενός λαού, εναντίον της πιο επίμονης θέλησης για ζωή που υπήρξε ποτέ σ'έναν λαό στη γη. Αυτός ο άγιος αναρχικός, που καλούσε τον κόσμο που ήταν στον πάτο, τους απόβλητους και τους "αμαρτωλούς", τους Τσαντάλα μέσα στον Ιουδαϊσμό, σε αντίσταση ενάντια στην καθεστηκυία τάξη πραγμάτων —χρησιμοποιώντας, αν λένε αλήθεια τα Ευαγγέλια, μια γλώσσα που σήμερα θα τον έστελνε στη Σιβηρία— ήταν ένας πολιτικός εγκληματίας, στο βαθμό που μπορούσαν να υπάρχουν πολιτικοί εγκληματίες σε μια παράλογα απολιτική κοινότητα. Αυτό τον ανέβασε στο σταυρό: απόδειξη είναι η επιγραφή πάνω στο σταυρό. Πέθανε επειδή ήταν ένοχος. Δεν υπάρχει λόγος να ισχυριζόμαστε —αν και αυτό γίνεται πολλές φορές— ότι πέθανε για τις αμαρτίες των άλλων.

Ένα τελείως διαφορετικό ερώτημα είναι αν ο Ιησούς είχε επίγνωση αυτής της αντίθεσης, ή αν απλώς οι άλλοι πίστεψαν ότι αντιπροσώπευε αυτήν την αντίθεση. Και, μόνο σ' αυτό το σημείο έρχομαι σ'επαφή με την ψυχολογία του Σωτήρα. Ομολογώ πως λίγα βιβλία διαβάζω με τόση δυσκολία όσο τα Ευαγγέλια. Οι δυσκολίες τους είναι διαφορετικές από κείνες που επέτρεψαν στη σοφή περιέργεια του γερμανικού πνεύματος να γιορτάσει μια από τις πιο αξέχαστες νίκες της. Έχει περάσει πολύς καιρός από τότε που κι εγώ, όπως κάθε νέος σοφός, απολάμβανα αργά με την τέχνη ενός εκλεπτυσμένου φιλόλογου, το έργο του ασύγκριτου Στράους. Τότε ήμουν είκοσι χρονών: τώρα έχω γίνει πολύ σοβαρός για κάτι τέτοιο. Τί με νοιάζουν οι αντιφάσεις της "παράδοσης"; Πώς μπορεί κανείς να ονομάσει "παράδοση" θρύλους αγίων; Οι ιστορίες των αγίων είναι η πιο διαφορετική μορφή λογοτεχνίας που υπάρχει: η εφαρμογή επιστημονικών μεθόδων σ'αυτές μου φαίνεται, αν λάβουμε υπόψη την απουσία οποιωνδήποτε άλλων ντοκουμέντων, καταδικασμένη σε αποτυχία εκ των προτέρων μου φαίνεται επιστημονική τεμπελιά...

Αυτό που μ'ενδιαφέρει είναι ο ψυχολογικός τύπος του Λυτρωτή. Αυτός που μπορεί να περιέχεται στα Ευαγγέλια, παρά τα ίδια τα Ευαγγέλια, ίσως κουτσουρεμένος ή φορτωμένος με ξένα χαρακτηριστικά: όπως ο Φραγκίσκος της Ασίζης διατηρείται στους θρύλους του, παρά τους θρύλους του. Όχι η αλήθεια σχετικά με το τί έκανε, τί είπε, πώς πέθανε, αλλά το ερώτημα, αν αυτός ο τύπος μπορεί ακόμη να παρουσιαστεί κάπως, αν έχει "μεταβιβαστεί" σε μας. —Οι προσπάθειες ανάγνωσης της ιστορίας μιας "ψυχής" μέσα από τα Ευαγγέλια μου φαίνονται απόδειξη μιας αξιοκαταφρόνητης ψυχολογικής επιπολαιότητας. Ο Ρενάν, αυτός ο караγκιόζης στα ψυχολογικά θέματα, εισήγαγε τις δυο πιο ακατάλληλες έννοιες που μπορούσαν να γίνουν στην εξήγηση που έδωσε για τον τύπο του Ιησού: την έννοια της μεγαλοφυΐας και την έννοια του ήρωα. Αλλά, αν υπάρχει κάτι μη ευαγγελικό, αυτό είναι η έννοια του ήρωα. Το αντίθετο ακριβώς από κάθε πάλη, από κάθε αίσθημα ενεργού συμμετοχής σε κάποιον αγώνα, έχει γίνει εδώ ένστικτο: η ανικανότητα για αντίσταση γίνεται εδώ ηθική ("μην αντιστέκεσαι στο κακό"— είναι η πιο βαθιά ρήση των Ευαγγελίων, το κλειδί τους κατά κάποια έννοια), η μακαριότητα μέσα στην ειρήνη, στην πραότητα, στην ανικανότητα —να— είσαι— εχθρός. Τί σημαίνουν οι "χαρούμενες ειδήσεις"; Βρέθηκε η αληθινή ζωή, η αιώνια ζωή, —δεν δίνονται υποσχέσεις γι'αυτήν γιατί είναι εδώ, είναι μέσα στο υ: είναι η ζωή μέσα στην αγάπη, στην αγάπη χωρίς αφαιρεση και αποκλεισμό, χωρίς απόσταση. Ο καθένας είναι υιός του Θεού— ο Ιησούς δεν κρατάει τίποτε για τον εαυτό του— και ως υιός του Θεού ο καθένας είναι ίσος μ'οποιοδήποτε άλλο. Να κάνουμε ήρωα τον Ιησού! —Και τί παρεξήγηση είναι η λέξη "μεγαλοφυΐα"! Ολόκληρη η έννοιά μας, η πολιτισμική μας έννοια, του "πνεύματος" δεν έχει κανένα νόημα στον κόσμο στον οποίο ζει ο Ιησούς. Αν μιλούσαμε με την ακρίβεια του φυσιολόγου, θα λέγαμε μια εντελώς διαφορετική λέξη, που θα ήταν πιο ταιριαστή εδώ: τη λέξη ιδιώτης (ηλίθιος). Γνωρίζουμε μια κατάσταση παθολογικής διεγερσιμότητας του αίσθηματος της αφής, που αποστρέφεται κάθε επαφή, κάθε σύλληψη ενός στέρεου αντικειμένου. Αν ανάγουμε αυτή τη φυσιολογική συνήθεια στην έσχατη της λογική συνέπεια —θα γίνει ενστικτώδης μίσος ε-

ναντίον οποιασδήποτε πραγματικότητας, φυγή "σ' αυτό που δεν μπορεί να συλληφθεί", στο "ακατανόητο", αποστροφή προς κάθε φόρμουλα, προς οποιαδήποτε έννοια του χρόνου και του χώρου, προς καθετί που είναι στέρεο, συνήθεια, θεσμός, εκκλησία' θα γίνει βόλεμα σ'έναν κόσμο που δεν έρχεται σ'επαφή με κανένα είδος πραγματικότητας, σ'έναν "εσωτερικό" κόσμο, σ'έναν "αληθινό", σ'έναν "αίω-νιο" κόσμο... "Η βασιλεία του Θεού είναι μέσα στο υ"

30

Το ενστικτώδες μίσος εναντίον της πραγματικότητας: συνέπεια εξαιρετικής ικανότητας για πόνο και διέγερση, που δεν θέλει να την "αγγίζουν", γιατί νιώθει πολύ ζωηρά κάθε επαφή.

Ο ενστικτώδης αποκλεισμός κάθε αποστροφής, κάθε εχθρότητας, όλων των ορίων και όλων των αποστάσεων στα αισθήματα του ανθρώπου: συνέπεια μιας εξαιρετικής ικανότητας για πόνο και διέγερση, που αισθάνεται κάθε αντίσταση, ακόμη και κάθε ανάγκη αντίστασης, ως ανυπόφορη απάρεσκεια (δηλαδή, η αντίσταση θεωρείται επιβλαβής, κάτι επικίνδυνο για το οποίο μας προειδοποιεί το ένστικτο της αυτοσυντήρησης)' και βρίσκει ευδαιμονία (ευχαρίστηση) μόνο στο να μη προβάλλει καμιά αντίσταση σε κανέναν, ούτε στο κακό ή σ'όποιον είναι κακός —στην αγάπη ως τη μοναδική, την τελευταία δυνατότητα ζωής...

Αυτές είναι οι δύο φυσιολογικές πραγματικές όψεις, πάνω στις οποίες και από τις οποίες αναπτύχθηκε το δόγμα της λύτρωσης.. Το ονομάζω έσχατη εξέλιξη του ηδονισμού πάνω σε μια εντελώς νοσηρή βάση. Ο επικουρισμός, το ειδωλολατρικό δόγμα της λύτρωσης, είναι ο πιο κοντινός του συγγενής, παρ'όλο που είναι εφοδιασμένος με μια γενναία δόση αρχαίας ελληνικής ζωτικότητας και νευρικής ενέργειας. Ο Επίκουρος, ένας τυπικός παρακμιακός: πρώτος εγώ το είδα αυτό. Ο φόβος του πόνου, ακόμη και του απειροελάχιστου πόνου— δεν μπορεί να καταλήξει αλλού παρά μόνο σε μια θρησκεία της άπης...

Έδωσα ήδη την απάντησή μου στο πρόβλημα. Η προϋπόθεσή της είναι ότι ο τύπος του Λυτρωτή έχει διατηρηθεί ως εμάς κάτω από μια παραμορφωμένη μορφή. Η παραμόρφωση αυτή είναι πολύ εύλογη: για πολλούς λόγους, ένας τέτοιος τύπος δεν μπορούσε να μείνει καθαρός, ακέραιος, απαλλαγμένος από προσθήκες. Ο χώρος στον οποίο κινούνταν ως ξένη φιγούρα έπρεπε να του αφήσει ίχνη' το ίδιο, κι ακόμη περισσότερο, η ιστορία, η μοίρα της πρώτης χριστιανικής κοινότητας, η οποία εμπλούτισε, αναδρομικά, τον τύπο αν ληφθεί υπ'όψη η μεταγενέστερη πολεμική και οι προπαγανδιστικοί λόγοι. Αυτός ο παράξενος κι αρρωστημένος κόσμος, στον οποίο μας εισάγουν τα Ευαγγέλια— ένας κόσμος παρμένος θαρρείς από ρωσικό μυθιστόρημα, όπου τα αποβράσματα της κοινωνίας, οι νευρικές διαταραχές, και η "παιδιάστικη" ιδιωτεία (ηλιθιότητα) μοιάζουν να έχουν δώσει ραντεβού — σκληρυνε αναπόφευκτα τον τύπο: οι πρώτοι πιστοί, για να μπορέσουν να καταλάβουν κάτι απ'τον τύπο, μετάφρασαν στη δική τους χοντροκοπιά ένα όν που κολυμπούσε κυριολεκτικά μέσα σε σύμβολα και ακατανόητα πράγματα — γι'αυτούς ο τύπος δεν υπήρχε ώσπου να ξαναπλαστεί με πιο ευανάγνωστες μορφές... Ο προφήτης, ο μεσσίας, ο μελλοντικός κριτής, ο διδάσκαλος της ηθικής, ο θαυματουργός, ο Ιωάννης ο Βαπτιστής— ο καθένας μια ευκαιρία παρερμηνείας του τύπου... Τέλος, ας μην υποτιμήσουμε το ιδιάζον χαρακτηριστικό κάθε μεγάλης, και, ιδιαίτερα, σχισματικής, λατρείας: αυτή εξαλείφει τα πρωτότυπα, και συχνά οδυνηρά παράξενα γνωρίσματα και ιδιοσυγκρασίες του λατρευόμενου όντος— και ακόμη περισσότερο, δεν τα βλέπει. Είναι λυπηρό που δεν έζησε ένας Ντοστογιέφσκι κοντά σ'αυτόν που παρουσιάζει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον απ'όλους τους παρακμιακούς —εννοώ κάποιος που θα 'ξερε να νιώσει την πραγματικά διεγερτική γοητεία ενός ενός τέτοιου μείγματος του ανυπέρβλητου, του αρρωστημένου και του παιδιάστικου. Μια τελευταία εκτίμηση: ως τύπος παρακμής, ο τύπος θα μπορούσε πράγματι να είναι ιδιαίτερα πολύμορφος και αντιφατικός: μια τέτοια πιθανότητα δεν είναι δυνατόν να αποκλειστεί. Μολαταύτα, όλες οι ενδείξεις είναι αντίθετες. Σ'αυτήν ακριβώς την περίπτωση, η παράδοση θα'πρεπε να είναι πιστή στην αλήθεια και αντικειμενική: έχουμε όμως λόγους να δεχτούμε

το αντίθετο. Στο μεταξύ υπάρχει μια ολοφάνερη αντίφαση ανάμεσα σ'αυτὸν που κηρύττει στα βουνά, στις λίμνες και στις κοιλάδες, και που μοιάζει μ'έναν Βούδα σ'έναν έδαφος κάθε άλλο παρά ινδικό, και σ'αυτὸν τον φανατικό της επίθεσης, αὐτὸν τον θανάσιμο εχθρό των θεολόγων και των ιερέων, τον οποίο εξύμνησε η κακεντρέχεια του Ρενάν ως "μ ε γ ά λ ο μ α ι τ ρ η ς ε ι ρ ω ν ε ι α ς". Εγώ προσωπικά είμαι απόλυτα σίγουρος ότι μια γενναία δόση χολής (ακόμη και π ν ε ύ μ α τ ο ς) χορηγήθηκε στον τύπο του Κυρίου από την κατάσταση διέγερσης της χριστιανικής προπαγάνδας (είναι πολύ γνωστό πόσο λίγες είναι οι τύψεις που νιώθουν όλοι οι σχισματικοί όταν πρόκειται να φτιάξουν τη δική τους α π ο λ ο γ ί α χρησιμοποιώντας τον Κ ύ ρ ι ο τους). Όταν η πρώτη κονότητα χρειαζόταν έναν θεολόγο κακόβουλα λεπτολόγο και ικανό να κρίνει, να μαλώνει και να οργίζεται, ε ν α ν τ ι ο ν των θεολόγων, δ η μ ι ο ύ ρ γ η σ ε τον Θεό της ανάλογα με τις ανάγκες της: για να βάλει, χωρίς κανένα δισταγμό, στο στόμα του αυτές ακριβώς τις μη ευαγγελικές έννοιες, χωρίς τις οποίες δεν μπορεί να κάνει σήμερα: "την επάνοδο", την "έσχατη κρίση", κάθε είδος εγκόσμιας προσδοκίας και υπόσχεσης.

32

Το δηλώνω άλλη μια φορά πως είμαι αντίθετος προς οποιαδήποτε απόπειρα εισαγωγής του φανατικού στον τύπο του Λυτρωτή: η λέξη "αυτοκρατορικός", που χρησιμοποιεί ο Ρενάν, είναι από μόνη της αρκετή για να κ α τ α ρ γ ή σ ε ι τον τύπο. Τα "χαρμόсуна νέα" είναι ακριβώς ότι δεν υπάρχουν πια αντιθέσεις· η βασιλεία των ουρανών ανήκει στα π α ι δ ι ά· η πίστη που εκφράζεται εδώ, δεν είναι μια πίστη κατακτημένη με αγώνες —είναι εδώ, ήταν εδώ από την αρχή· είναι ένας παιδισμός που έχει μεταφερθεί στο πνευματικό. Η περίπτωση της καθυστερημένης και της αδιαμόρφωτης μέσας στον οργανισμό εφηβείας είναι πολύ γνωστή, τουλάχιστον στους φυσιολόγους, ως συνέπεια του εκφυλισμού. —Μια τέτοια πίστη δεν οργίζεται, δεν κατηγορεί, δεν αντιστέκεται: δεν φοράει "σπαθί", δεν προβλέπει ότι θα μπορούσε να προκαλέσει μια μέρα διαφωνίες. Δεν αποδεικνύεται ούτε από θαύμα, ούτε από ανταμοιβή και υπόσχεση, ούτε "από την Αγία Γραφή": κάθε στιγμή είναι το ίδιο του το θαύμα, η ίδια

της η ανταμοιβή, η ίδια της η απόδειξη, η ίδια της η "βασιλεία του Θεού". Αυτή η πίστη δεν μορφοποιεί τον εαυτό της: ζ ε ι, αντιστέκεται σε κάθε φόρμουλα. Αναμφίβολα το τυχαίο του περιβάλλοντος, της γλώσσας, της προπαίδευσης, καθορίζει έναν ορισμένο κύκλο εννοιών: ο πρώτος Χριστιανισμός χρησιμοποιεί μόνο ιουδαϊκές—σημιτικές έννοιες (η βρώση και η πόση στη Θεία Κοινωνία εντάσσονται εδώ· η εκκλησία έκανε κατάχρηση αυτών των εννοιών, όπως και καθετί ιουδαϊκού). Αλλά σ'αυτό το πράγμα δεν πρέπει να δούμε παρά μια γλώσσα συμβόλων, μια σημειωτική, μια ευκαιρία για παραβολές. Γι'αυτὸν τον αντι—ρεαλιστή, τον Ιησού: η προϋπόθεση για να μιλάει κανείς, είναι να μη παίρνει καμιά λέξη με το κυριολεκτικό της νόημα. Αν ζούσε στην Ινδία θα χρησιμοποιούσε τις έννοιες του Σανκυά· αν ζούσε στην Κίνα, τις έννοιες του Λάο—τσε— χωρίς να βλέπει καμιά διαφορά. Με κάποια ανεκτικότητα στην έκφραση θα μπορούσε κανείς να ονομάσει τον Ιησού "ελεύθερο πνεύμα" — επειδή δεν νοιάζεται για τίποτε στέρεο: η λέξη σ κ ο τ ώ ν ε ι, καθετί στέρεο σ κ ο τ ώ ν ε ι. Η έννοια, η ε μ π ε ι ρ ί α της ζωής, όπως την ξέρει μόνο αυτός, αντιμάχεται κάθε είδος λέξης, φόρμουλας, νόμου, πίστης, δόγματος. Μιλάει μόνο για το δεύτερο: η "ζωή" ή η "αλήθεια" ή το "φως" είναι η λέξη του για το ενδότερο — όλα τα υπόλοιπα, ολόκληρη η πραγματικότητα, ολόκληρη η φύση, η ίδια η γλώσσα, έχει γι'αυτὸν μόνο την αξία ενός συμβόλου, μιας μεταφοράς. —Δεν επιτρέπεται να κάνουμε λάθος σ'αυτό το σημείο όσο γοητευτική κι αν είναι η χριστιανική, ή, αλλιώς, η ε κ κ λ η σ ι α σ τ ι κ ή προκατάληψη: ένας τέτοιος κατ'εξοχήν συμβολιστής βρίσκεται έξω από κάθε θρησκεία, απ'όλες τις λατρευτικές έννοιες, απ'όλη την ιστορία, απ'όλη τη φυσική επιστήμη, απ'όλη την εμπειρία του κόσμου, απ'όλη τη γνώση, από κάθε πολιτική, απ'όλη την ψυχολογία, απ'όλα τα βιβλία, απ'όλη την τέχνη—η "γνώση" του είναι κ α θ α ρ ή μ ω ρ ί α, επειδή ακριβώς υπάρχουν τέτοια πράγματα.... Η κ ο υ λ τ ο ύ ρ α δεν του είναι γνωστή ούτε εξ ακοής και γι'αυτό δεν χρειάζεται να την πολεμήσει— δεν χρειάζεται να την αρνηθεί. Το ίδιο ισχύει για το κράτος, για ολόκληρη τη διάταξη και την κοινωνία —των— ιδιωτών, για την ε ρ γ α σ ί α, για τον πόλεμο. Δεν είχε ποτέ κανένα λόγο να αρνηθεί τον "κόσμο" η εκκλησιαστική έννοια του "κόσμου" δεν του πέρασε ποτέ από το νου.... Η ά ρ ν η σ η είναι κάτι αδιανόητο για τον Ιησού. Η διαλεκτική επίσης απουσιάζει· απουσιάζει ακόμη και η

ιδέα ότι μια πίστη, μια "αλήθεια" πρέπει να αποδεικνύεται με επιχειρήματα (—οι αποδείξεις του Ιησού είναι εσωτερικά "φώτα", εσωτερικά αισθήματα ευχαρίστησης και αυτοεπιβεβαιώσεις: όλες είναι "αποδείξεις ισχύος"). Ένα τέτοιο δόγμα είναι επίσης εντελώς α ν ι κ α ν ο για αντιλογία: δεν μπορεί να καταλάβει ότι υπάρχουν, ότι είναι δ υ ν α τ ό ν να υπάρχουν, άλλα δόγματα δεν μπορεί να διανοηθεί ότι μπορεί να υπάρχει μια αντίθετη κρίση. Παντού όπου τη συναντήσει θα οικτίρει με βαθιά συμπάθεια την "τυφλαμάρα"—γιατί αυτό βλέπει το "φως"—αλλά δεν θα προβάλλει καμιά αντίρρηση...

33

Απ'όλη την ψυχολογία του "Ευαγγελίου" απουσιάζει η έννοια της ενοχής και της τιμωρίας το ίδιο και η έννοια της ανταμοιβής. Η "αμαρτία" —κάθε σχέση απόστασης μεταξύ του Θεού και του ανθρώπου — έχει εξαλειφθεί: α υ τ ό α κ ρ ι β ώ ς ε ί ν α ι τ α " κ α λ ά ν έ α ". Δεν δίνονται υποσχέσεις για τη μακαριότητα, η μακαριότητα δεν συνδέεται με όρους: η μακαριότητα είναι η μοναδική πραγματικότητα— όλα τ'άλλα είναι σημεία που χρησιμοποιούμε για να μιλήσουμε γι' αυτήν.

Η σ υ ν έ π ε ι α μιας τέτοιας κατάστασης προβάλλεται σε μια νέα πρακτική, συγκεκριμένα στην ευαγγελική πρακτική. Ο Χριστιανός δεν ξεχωρίζει από την "πίστη" του ο Χριστιανός δ ρ α και ξεχωρίζει από το ότι δ ρ α μ'έναν δ ι α φ ο ρ ε τ ι κ ό τρόπο. Ξεχωρίζει από το ότι δεν αντιστέκεται, ούτε μέσα στην καρδιά του, σ'όποιον του φέρεται άσχημα από το ότι δεν κάνει διάκριση μεταξύ αλλοεθνούς και ομοεθνούς, μεταξύ Εβραίου και μη Εβραίου ("ο πλησίον" —στην πραγματικότητα, ο ομόθησκος, ο Εβραίος) από το ότι δεν επιτρέπει στον εαυτό του να παρευρεθεί και να αναμειχθεί σε δίκες ("για να μην ορκιστεί") επειδή δεν χωρίζει τη γυναίκα του ποτέ, ακόμη κι αν αυτή έχει αποδειχτεί άπιστη. Όλα αυτά είναι κατά βάθος μια αρχή όλα αυτά είναι επακόλουθα ενός ενστίκτου.

Η ζωή του Λυτρωτή δεν ήταν τίποτε άλλο παρά α υ τ ή η πρακτική— κι ο θάνατος του δεν ήταν τίποτε άλλο.... Δεν χρειαζόταν πια ούτε κανόνες ούτε τύπους για την επικοινωνία του με το Θεό— ούτε και την προσευχή. Έκοψε κάθε

σχέση μ'ολόκληρο το ιουδαϊκό δόγμα της μεταμέλειας και του εξιλασμού· ξέρει ότι μόνο στην π ρ α κ τ ι κ ή της ζωής νιώθει κανείς "θείος", "μακάριος", "ευαγγελικός", πάντα "υιός του Θεού". Οι δρόμοι που οδηγούν στο Θεό δεν είναι η "μεταμέλεια", ούτε η "εξιλαστήρια προσευχή" μ ό ν ο η ε υ α γ γ ε λ ι κ ή π ρ α κ τ ι κ ή ο δ η γ ε ί σ τ ο Θεό, και μάλιστα ε ί ν α ι "θείος"! Αυτό που εκθρονίστηκε από το Ευαγγέλιο ήταν ο Ιουδαϊσμός των εννοιών της "αμαρτίας", της "άφεσης των αμαρτιών", της "πίστης", της "σωτηρίας μέσω της πίστης"—τα "χαρμόсуна νέα" αποτελούσαν άρνηση ολόκληρης της ιουδαϊκής ε κ κ λ η σ ι α σ τ ι κ ή ς διδασκαλίας.

Τα βαθύ ένστικτο για το πώς πρέπει να ζει κανείς, ώστε να νιώθει ότι βρίσκεται στον "ουρανό", ώστε να νιώθει "αιώνιος": αυτό μόνο είναι η ψυχολογική πραγματικότητα της "λύτρωσης". Ένας νέος τρόπος ζωής, ό χ ι μια νέα πίστη....

34

Αν καταλαβαίνω κάτι γι'αυτόν τον μεγάλο συμβολιστή είναι ότι παραδεχόταν για πραγματικότητες, για "αλήθειες" μόνο τις ε σ ω τ ε ρ ι κ έ ς πραγματικότητες—ότι αντιλαμβανόταν τα υπόλοιπα, καθετί φυσικό, χρονικό, χωρικό, ιστορικό, μόνο ως σημεία, ως ευκαιρίες για παραβολές. Η έννοια του "υιού του ανθρώπου" δεν είναι ένα συγκεκριμένο πρόσωπο που ανήκει στην ιστορία, κάτι ατομικό και μοναδικό, αλλά μια "αιώνια γεγονότητα", ένα ψυχολογικό σύμβολο λυτρωμένο από την έννοια του χρόνου. Το ίδιο ισχύει και μάλιστα σε μεγαλύτερο βαθμό, για τον Θεό αυτού του τυπικού συμβολιστή για τη "βασιλεία του Θεού", για τη "βασιλεία των ουρανών", για την "υλικότητα του Θεού". Τίποτε δεν είναι λιγότερο χριστιανικό από τις ε κ κ λ η σ ι α σ τ ι κ έ ς χ ο ν τ ρ ο κ ο π ι έ ς του τύπου: ο Θεός ως πρόσωπο, η "βασιλεία του Θεού", που πρόκειται να έρθει, η "βασιλεία των ουρανών" στο ε π έ κ ε ι ν α, ο "υιός του Θεού" ως δ ε υ τ ε ρ ο π ρ ό σ ω π ο της Αγίας Τριάδος. Όλα αυτά είναι —συγγνώμη για την έκφραση— γροθιά στο μάτι —ωχ! και σε τί μάτι!— του Ευαγγελίου: έ ν α ς κ ο σ μ ο ὶ σ τ ο ρ ι κ ό ς κ υ ν ι σ μ ό ς μέσα από τον χλευασμό του συμβόλου... Ωστόσο είναι ολοφάνερο (όχι για όλον τον κόσμο) σε τί ανα-

φέρονται τα σημεία "πατήρ" και "υιός": η λέξη "υιός" εκφράζει την **εισχωρήση** στο γενικό αίσθημα μεταμόρφωσης όλων των πραγμάτων (μακαριότητα), η λέξη "πατήρ" εκφράζει το **ίδιο το αίσθημα αυτό**, το αίσθημα της αιωνιότητας, το αίσθημα της τελειότητας. Ντρέπομαι να υπενθυμίσω τι έκανε η εκκλησία μ' αυτόν τον συμβολισμό. Μήπως δεν έβαλε μια ιστορία Αμφιτρύωνος στο κατώφλι της χριστιανικής "πίστης"; Και το δόγμα της "άσπιλης σύλληψης" στην κορυφή της; — Έτσι όμως κατασπίλωσε τη σύλληψη.

Η "βασιλεία των ουρανών" είναι μια κατάσταση της καρδιάς— δεν είναι κάτι που θα έρθει "πάνω από τη γη" ή "μετά τον θάνατο". Ολόκληρη η έννοια του φυσικού θανάτου **απουσιάζει** από το Ευαγγέλιο: ο θάνατος δεν είναι γέφυρα, δεν είναι μετάβαση— απουσιάζει επειδή ανήκει σ' έναν εντελώς διαφορετικό, ορατό κόσμο, χρήσιμο μόνο στο μέτρο που παρέχει σημεία. Η "ώρα του θανάτου" **δεν είναι** χριστιανική έννοια— η "ώρα", ο χρόνος, η φυσική ζωή και οι κρίσεις της δεν υπάρχουν για τον δάσκαλο των "χαρμόσυνων ειδήσεων".... Η Βασιλεία του Θεού" δεν είναι κάτι που περιμένει κανείς— δεν έχει χθες και αύριο, δεν θα έρθει σε "χίλια χρόνια"—είναι μια εμπειρία της καρδιάς— υπάρχει παντού, δεν υπάρχει πουθενά...

35

Αυτός ο "κομιστής χαρμόσυνων ειδήσεων" πέθανε όπως έζησε, όπως δίδαξε — **όχι** για να "λυτρώσει τους ανθρώπους", αλλά για να δείξει πώς πρέπει να ζει κανείς. Τούτη η **πρακτική** είναι ό,τι άφησε κληρονομιά στην ανθρωπότητα: η συμπεριφορά του μπροστά στους δικαστές, μπροστά στους διώκτες, μπροστά στους κατηγορητές και μπροστά σε κάθε λογής συκοφαντία και περιφρόνηση— η συμπεριφορά του πάνω στο **σταυρό**. Δεν αντιστέκεται, δεν υπερασπίζεται το δικό του, δεν κάνει ούτε ένα βήμα για να απομακρυνθεί από το χειρότερο— αντίθετα, το **προκαλεί**. Και παρακαλάει, υποφέρει, αγαπά, **μαζί μ' εκείνους**, για εκείνους, που του κάνουν κακό. Να μην αντιστέκεσαι, να μην αποδίδεις ευθύνες σε κανένα.... Αλλά και να μην αντιστέκεσαι στο κακό — να το **αγαπάς**....

36

Μόνο εμείς, εμείς τα πνεύματα που έχουμε **γίνει ελεύτερα**, έχουμε τις προϋποθέσεις να καταλάβουμε κάτι που δεκαεννιά αιώνες παρανόησαν: αυτήν την ακεραιότητα που, αφού έγινε ένστικτο και πάθος, μάχεται το "άγιο ψεύδος" περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο ψεύδος... Προηγούμενοι αναγνώστες απείχαν φοβερά από την προσεκτική και στοργική ουδετερότητά μας, από εκείνη την πειθαρχία του πνεύματος που επιτρέπει τη διαλεύκανση τόσο ξένων, τόσο λεπτών πραγμάτων: με αναιδή εγωισμό ζητούσαν πάντα μόνο τη **δική** τους ωφέλεια— από την αντίθεση προς το Ευαγγέλιο οικοδόμησαν την **εκκλησία**....

Αν έψαχνε κανείς να βρει ενδείξεις για το ότι μια ειρωνική θεία φύση κινεί τα δάχτυλά της πίσω από το μεγάλο θέατρο του κόσμου, δεν θα βρισके κανένα έρεισμα στο **πελώριο ερωτηματικό** που λέγεται Χριστιανισμός. Η ανθρωπότητα γονατίζει μπροστά στο αντίθετο απ' αυτό που ήταν η πηγή, το νόημα, το **δικαίο** του Ευαγγελίου— με την έννοια της "εκκλησίας" καθαγίασε αυτό το οποίο ο "κομιστής των χαρμόσυνων ειδήσεων" ένιωθε **κάτω** του και **πίσω** του. Μάταια θα ψάξει κανείς να βρει μεγαλύτερο παράδειγμα **κοσμοϊστορικής ειρωνείας**.

37

Η εποχή μας είναι περήφανη για την ιστορική της σημασία: Πώς μπόρεσε όμως να πιστέψει την ανοησία, ότι στο κατώφλι, στην αρχή του Χριστιανισμού **βρίσκεται ο χοντροκομμένος μύθος του θαυματοποιού και του Λυτρωτή**—και ότι καθετί πνευματικό και συμβολικό αντιπροσωπεύει μόνο μια μεταγενέστερη εξέλιξη; Αντίθετα: η ιστορία του Χριστιανισμού, αρχίζοντας από τον θάνατο πάνω στον σταυρό, είναι η ιστορία της παρανόησης ενός **αρχέγονου** συμβολισμού (η παρανόηση αυτή γινόταν, βαθμιαία, όλο και πιο χονδροειδής). Με κάθε διάδοση του Χριστιανισμού σ' όλο και πιο πλατειές, σ' όλο και πιο ακατέργαστες μάζες λαού, που όλο και λιγότερο καταλάβαιναν τις προϋποθέσεις στις οποίες χρωστούσε τη γέννησή του, έγινε αναγκαίος ο **εκχυδαϊσμός**, ο **εκβαρβαρισμός** του Χριστιανισμού. Ο Χριστιανισμός απορρόφη-

σε δόγματα και ιεροτελεστίες όλων των υποχθόνιων λατρειών της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, όπως και τον παραλογισμό κάθε είδους άρρωστης λογικής. Η μοίρα του Χριστιανισμού έχει σχέση με την ακόλουθη αναγκαιότητα: η πίστη έπρεπε να γίνει αρρωστημένη, παρακατιανή και χυδαία, επειδή οι ανάγκες τις οποίες όφειλε να ικανοποιήσει ήταν αρρωστημένες, παρακατιανές και χυδαίες. Τέλος, η αρρωστημένη βαρβαρότητα αποκτά δύναμη μέσα στην εκκλησία— στην εκκλησία, αυτήν την μορφή θανάσιμης έχθρας προς κάθε ακεραιότητα, προς κάθε ανύψωση της ψυχής, προς κάθε πειθαρχία του πνεύματος, προς κάθε ειλικρινή και καταδεκτική ανθρωπιά. Οι χριστιανικές αξίες —και οι ευγενείς αξίες: μόνο εμείς, εμείς τα πνεύματα που γίναμε ελεύθερα, διαπιστώσαμε αυτή την αντίθεση αξιών, τη μεγαλύτερη που υπάρχει!

38

Σ' αυτό το σημείο δεν μπορώ να πνίξω έναν αναστεναγμό. Υπάρχουν μέρες που με πιάνει ένα αίσθημα πιο μαύρο κι από την πιο μαύρη μελαγχολία —η περιφρόνηση των ανθρώπων. Και, για να μην αφήσω καμιά αμφιβολία για το τι περιφρονώ, ποιόν περιφρονώ: τον σημερινό άνθρωπο, τον άνθρωπο με τον οποίο ζω, μοιραία, στην ίδια εποχή. Ο σύγχρονος άνθρωπος— πνίγομαι από την ακάθαρτη ανάσα του... Η στάση μου προς το παρελθόν, δείχνει, όπως και η στάση όλων των εραστών της γνώσης, μεγάλη ανεκτικότητα, δηλαδή, με γαλόψυχη αυτοκυριαρχία: με μελαγχολική επιφυλακτικότητα διασχίζω τα χιλιάδες χρόνια ζωής αυτού του τρελάδικου, που μπορεί να ονομαστεί "Χριστιανισμός", "χριστιανική πίστη", ή "χριστιανική εκκλησία"—πρόσέχω να μην καταστήσω υπεύθυνη την ανθρωπότητα για τις διανοητικές της διαταραχές. Αλλά το αίσθημά μου αλλάζει, θρυμματίζεται, μόλις μπαίνω στη σύγχρονη εποχή, στη δική μας εποχή. Η εποχή μας ξέρει καλά τέρερα .... Αυτό που ήταν άλλοτε απλώς άρρωστο είναι σήμερα ανάρμοστο —είναι ανάρμοστο να είσαι Χριστιανός σήμερα. Κι εδώ αρχίζει η σηδία μου. Κοιτώ γύρω μου: ούτε μια λέξη δεν απόμεινε απ' αυτό που άλλοτε λεγόταν "αλήθεια"— δεν μπορούμε πια να ανεχτούμε τον ιερέα που λέει, έστω και ψιθυριστά, τη λέξη "αλήθεια". Αν έχουμε ακόμη

την ελάχιστη αξίωση για ακεραιότητα, πρέπει να ξέρουμε σήμερα ότι ένας θεολόγος, ένας ιερέας, ένας πάπας, όχι απλώς σφάλει σε κάθε φράση που λέει, αλλά και ψεύδεται —ότι δεν είναι πια σε θέση να ψεύδεται από "αθωότητα" ή "άγνοια". Ο ιερέας ξέρει εξίσου καλά με οποιονδήποτε άλλο ότι δεν υπάρχει κανένας "Θεός", καμιά "αμαρτία", κανένας "Λυτρωτής"—ξέρει ότι η "ελεύθερη βούληση", η "ηθική τάξη" είναι ψέματα: η σοβαρότητα, η βαθιά πνευματική υπερνίκηση του εαυτού, δεν επιτρέπει πια σε κανέναν να μη το ξέρει αυτό.... Όλες οι έννοιες της εκκλησίας έχουν αναγνωριστεί τι είναι: είναι η πιο κακοήθης πλαστογραφία, που έχει ως σκοπό την υποτίμηση της φύσης και των φυσικών αξιών. Ο ίδιος ο ιερέας έχει αναγνωριστεί τι είναι: το πιο επικίνδυνο είδος παρασίτου, η αληθινή δηλητηριώδης αράχνη της ζωής... Ξέρουμε σήμερα, η συνειδησή μας ξέρει, τι αξίζουν πραγματικά, αυτές οι φρικτές επινοήσεις των ιερών και της εκκλησίας, τι σκοπούς υπηρετούν. Οι επινοήσεις αυτές έχουν ανάγει την ανθρωπότητα σε μια τέτοια κατάσταση αισχύνης για τον εαυτό της, που η θέα της μπορεί να προκαλέσει αηδία: οι έννοιες "επέκεινα", "έσχατη κρίση", "αθανασία της ψυχής" και "ψυχή" είναι εργαλεία για βασανιστήρια, συστήματα ωμότητας, τα οποία χρησιμοποίησαν οι ιερείς για να γίνουν, και να παραμείνουν, αφέντες.... Ο καθένας το ξέρει αυτό, και, μολαταύτα, όλα μένουν όπως πριν. Πού έχει πάει λοιπόν το τελευταίο αίσθημα ντροπής και αυτοσεβασμού, όταν οι ίδιοι οι πολιτικοί άνδρες μας (ένα κατά τα άλλα ατάραχο είδος ανθρώπου) αυτοαποκαλούνται Χριστιανοί και μεταλαβαίνουν, ενώ στην πράξη είναι απόλυτα αντιχριστιανοί; Ένας νεαρός πρίγκηπας επικεφαλής των συνταγμάτων του, μεγαλειώδης έκφραση του εγωισμού και της έπαρσης του λαού του, να ομολογεί, χωρίς καμιά ντροπή, ότι είναι Χριστιανός!... Ποιόν λοιπόν αρνείται ο Χριστιανισμός; Τι είναι γι' αυτόν ο "κόσμος"; Όταν είναι στρατιώτης, δικαστής, πατριώτης, όταν αντιστέκεται, όταν υπερασπίζει την τιμή του, όταν επιδιώκει το συμφέρον του, όταν είναι περήφανος.... Κάθε πρακτική σε κάθε στιγμή, κάθε ένστικτο, κάθε αξιολόγηση που μεταφράζεται σε δράση είναι σήμερα αντιχριστιανική— τι έκτρωμα δολιότητα πρέπει να είναι ο σύγχρονος άνθρωπος, όταν δεν ντρέπεται να λέγεται, παρά όλα αυτά, Χριστιανός!

Επανερχομαι για να διηγηθώ την αληθινή ιστορία του Χριστιανισμού. Η ίδια η λέξη "Χριστιανισμός" είναι παρανόηση: κατά βάθος υπήρχε μόνο ένας Χριστιανός, κι αυτός πέθανε πάνω στο σταυρό. Το "Ευαγγέλιο" πέθανε πάνω στο σταυρό. Ό,τι ονομάστηκε "ευαγγέλιο" από κείνη τη στιγμή και μετά ήταν ακριβώς το αντίθετο από κείνο που είχε ζήσει ο Χριστός: ήταν μια "δυσάρεστη είδηση", ένα *Dysangelium*. Είναι λάθος μέχρι σημείου βλακείας να αναγνωρίζουμε το διακριτικό σημείο του χριστιανού σε μια "πίστη", παραδείγματος χάρη, στην πίστη στη λύτρωση από τον Χριστό: μόνο η χριστιανική πρακτική, μια ζωή όμοια μ' αυτήν που έζησε εκείνος που πέθανε πάνω στο σταυρό, είναι χριστιανική.... Σήμερα είναι ακόμη δυνατή μια τέτοια ζωή, και για μερικούς αναγκαία: ο αληθινός και πρωτογενής χριστιανισμός θα είναι δυνατός σ' όλες τις εποχές.... Δεν χρειάζεται μια πίστη, αλλά μια πρακτική: πρέπει να μην κάνουμε κάποια πράγματα και, προπαντός, να κάνουμε μια άλλη ζωή. Οι καταστάσεις της συνείδησης, μια οποιαδήποτε πίστη, να θεωρείς, παραδείγματος χάρη, κάτι αληθινό, —όλα αυτά (κάθε ψυχολόγος το ξέρει) είναι εντελώς αδιάφορα και πέμπτης διαλογής αν συγκριθούν με την αξία των ενστίκτων: για να μιλήσουμε σαφέστερα, ολόκληρη η έννοια της πνευματικής αιτιότητας είναι αναληθής. Η αναγωγή της ιδιότητας —να—είναι—κανείς—χριστιανός, του Χριστιανισμού, στο γεγονός του να θεωρεί—κανείς—κάτι—αληθινό, σ' ένα απλό φαινόμενο της συνείδησης, είναι ανάγκη του Χριστιανισμού. Στην πραγματικότητα, δεν υπήρχαν χριστιανοί. Ο "χριστιανός", αυτό που τα τελευταία διακόσια χρόνια ονομάζεται χριστιανός, δεν είναι παρά μια ψυχολογική παρανόηση. Αν τον κοιτάζουμε από πιο κοντά, θα διαπιστώσουμε ότι, παρά την οποιαδήποτε πίστη του, τα ένστικτα ήταν εκείνα που τον κυριαρχούσαν— και τι ένοστικτα! Η "πίστη" ήταν σ' όλες τις εποχές, λόγου χάρη στον Λούθηρο, μόνο ένας μανδύας, ένα πρόσχημα, ένα παρὰ πέρασμα πίσω από το οποίο τα ένστικτα έπαιζαν το παιχνίδι τους —μια έξυπνη τυφλαμάρα μπροστά στην κυριαρχία ορισμένων ενστίκτων. Η "πίστη" —την έχω ήδη αποκαλέσει χαρακτηριστική χριστιανική— έξυπνάδα —όλοι μιλούσαν πάντα για πίστη, αλλά όλοι δρούσαν πάντα παρακινούμενοι από τα ένστικτα.... Στον χρι-

στιανικό κόσμο των ιδεών δεν υπάρχει τίποτε που να έχει την παραμικρή επαφή με την πραγματικότητα: αντίθετα, στο ενστικτώδες μίσος εναντίον κάθε πραγματικότητας αναγνωρίσαμε το μοναδικό παρορμητικό στοιχείο που υπήρχε στις ρίζες του Χριστιανισμού. Τι συνεπάγεται αυτό; Ότι και στα ψυχολογικά ζητήματα το σφάλμα είναι ριζικό, δηλαδή καθοριστικό για το είναι, δηλαδή ουσίως. Μια έννοια λιγότερη, μια μόνο πραγματικότητα στη θέση της —και ολόκληρος ο Χριστιανισμός κατρακυλά στο μηδέν! Κοιταγμένο από ψηλά, αυτό το γεγονός, το πιο παράξενο απ' όλα— παραμένει μια θρησκεία που όχι μόνο σχετίζεται με σφάλματα, αλλά και ξοδεύει την ενεργητικότητά της και το ταλέντο της κάνοντας βλαβερά σφάλματα, μόνον σφάλματα που δηλητηριάζουν τη ζωή και την καρδιά. — Κι αυτό είναι ένα θέμα για Θεούς, για κείνους τους Θεούς οι οποίοι είναι και φιλόσοφοι, και τους οποίους συνάντησα, παραδείγματος χάρη, σ' εκείνους τους περίφημους διαλόγους στη Νάξο. Τη στιγμή που η αηδία τους εγκαταλείπει (κι εγκαταλείπει και μας!), γίνονται ευγνώμονες για το θέμα που τους προσφέρει ο χριστιανός: το άθλιο μικρό αστέρι που ονομάζεται γη ίσως να αξίζει, λόγω ακριβώς αυτής της περιέργης περίπτωσης, ένα θείκό βλέμμα, μια θείκη συμπάθεια.... Ας μην υποτιμάμε όμως τον χριστιανό: ο χριστιανός, ψεύτικος μέχρι θανάτου, ξεπερνάει κατά πολύ τον πύθηκο— όσο αφορά τους χριστιανούς, η πολύ γνωστή θεωρία της καταγωγής του ανθρώπου από τον πύθηκο καταντάει απλό κοπλιμέντο...

Η τύχη του ευαγγελίου αποφασίστηκε τη στιγμή του θανάτου, ήταν κρεμασμένη από τον "σταυρό".... Μόνο ο θάνατος, αυτός ο απρόσμενος, ατιμωτικός θάνατος, μόνο ο σταυρός που προοριζόταν για τον λαουτζικό— μόνο αυτή η φρικτή παραδοξότητα έφερε τους πιστούς αντιμέτωπους με το πραγματικό αίνιγμα: "Ποιος ήταν; Τι ήταν;" Τα φοβερά αναστατωμένα και αγανακτισμένα αισθήματά τους, η υποψία τους ότι ένας τέτοιος θάνατος μπορεί να αντιπροσώπευε την ανατροπή της υπόθεσής τους, το τρομακτικό ερωτηματικό, "Γιατί μ' αυτόν τον τρόπο;" —όλα αυτά είναι πολύ εύκολο να τα καταλάβει κανείς. Στην περίπτωση αυ-

τή, το καθετί έπρεπε να είναι αναγκαίο, έπρεπε να έχει νόημα, έπρεπε να έχει λόγο, ανώτερο λόγο· η αγάπη ενός πιστού δεν ξέρει τί θα πει τυχαίο. Μόνο τότε άνοιξε το βάραθρο: “Ποιός τον σκότωσε; Ποιός ήταν φυσικός του εχθρός;” Το ερώτημα αυτό πετάχτηκε σαν αστραπή. Απάντηση: ο ι θ ύ ν ω ν Ιουδαϊσμός, η ανώτερη τάξη του. Από κείνη τη στιγμή και μετά, οι άνθρωποι ένωσαν ότι εξεγείρονταν εναντίον της καθεστηκυίας τάξης πραγμάτων και υποστήριζαν, εκ των υστέρων, ότι ο Ιησούς είχε εξεγερθεί εναντίον της καθεστηκυίας τάξης. Μέχρι τότε αυτό το φιλοπόλεμο χαρακτηριστικό, το χαρακτηριστικό να—λξει—όχι και να—μη—κάνει—τίποτε—που—του επέβη—άλλοι, έλεγε από την εικόνα του· και, ακόμη περισσότερο, ήταν το αντίθετό του. Είναι φανερό ότι η μικρή κοινότητα δεν καταλάβαινε το ουσιαστικό σημείο, το παράδειγμα που έδινε ένας τέτοιος θάνατος, την ελευθερία, την υπεροχή απέναντι σε κάθε αίσθημα μνησικακίας: αυτό αποδεικνύει πόσο λίγο καταλάβαιναν! Με το θάνατό του ο Ιησούς δεν ήταν δυνατό να ήθελε τίποτε άλλο, παρά να κάνει, δημοσία, τη μεγαλύτερη επίδειξη, να δώσει την απόδειξη της διδασκαλίας του. Οι οπαδοί του όμως απείχαν πολύ από το να συγχωρήσουν αυτόν τον θάνατο—πράγμα που θα ήταν ευαγγελικό με την ανώτερη σημασία της λέξης· απείχαν επίσης πολύ από το να προσφέρουν τους εαυτούς τους για έναν παρόμοιο θάνατο μέσα σε μια ήπια και γλυκιά γαλήνη της καρδιάς... Ακριβώς το πιο ανευαγγελικό αίσθημα, η εκδικήση, βγήκε πάλι στη φόρα. Το θέμα δεν μπορούσε να λήξει μ’αυτό το θάνατο: χρειαζόταν “ανταπόδοση”, “κρίση” (τί μπορεί όμως να είναι λιγότερο ευαγγελικό από την “ανταπόδοση”, την “τιμωρία”, την “υποβολή σε κρίση”!). Για μια ακόμη φορά εμφανίστηκε στο προσκήνιο η λαϊκή προσδοκία ενός Μεσσία· οι πιστοί οραματίζονταν μια ιστορική στιγμή: τη στιγμή που η “βασιλεία του Θεού” θα έρθει ως κρίση πάνω από τους εχθρούς του... Αλλά μ’αυτόν τον τρόπο όλα παρανοούνται: η “βασιλεία του Θεού” ως τελευταία πράξη, ως υπόσχεση! Το ευαγγέλιο όμως ήταν ακριβώς η παρουσία, η υλοποίηση, η πραγματικότητα της βασιλείας αυτής. Ο θάνατος του Χριστού ήταν ακριβώς η ίδια η “βασιλεία του Θεού”. Τότε, για πρώτη φορά, όλη η περιφρόνηση και η πικρία κατά των Φαρισαίων και των θεολόγων μεταφέρθηκε στον τύπο του Κυρίου—κι έτσι κατάντησε κι αυτός Φαρισαίος και θεολόγος! Από την

άλλη μεριά, η ξέφρενη λατρεία των σαλεμένων αυτών ψυχών δεν ανεχόταν πια το δικαίωμα του καθενός να είναι υιός του Θεού, αυτό το δικαίωμα για το οποίο είχε μιλήσει ο Ιησούς: η εκδίκησή τους ήταν να εξυψώσουν αφύσικα τον Ιησού να τον χωρίσουν από τον εαυτό τους—όπως ακριβώς έκαναν παλιότερα οι Εβραίοι, οι οποίοι, επειδή ήθελαν να εκδικηθούν τους εχθρούς τους, χωρίστηκαν από το Θεό τους και τον εξύψωσαν. Ο μοναδικός Θεός και ο μοναδικός υιός του Θεού: και οι δύο γεννήματα της μνησικακίας...

41

Κι από κείνη τη στιγμή εμφανίστηκε ένα παράλογο πρόβλημα: “Πώς μπορεί να το επιτρέψει αυτό ο Θεός;” Το ταραγμένο λογικό της μικρής κοινότητας βρήκε μια εξίσου ξέφρενη απάντηση: Ο Θεός πρόσφερε ως θυσία τον γιό του για την άφεση των αμαρτιών. Δια μιας όλα είχαν τελειώσει με το ευαγγέλιο! Η θυσία—στην πιο αποκρουστική, στην πιο βάρβαρη μορφή της, η θυσία του αθώου για τις αμαρτίες των ενόχων! Τί απαίσιος παγανισμός! Ο Ιησούς είχε καταργήσει την έννοια της “ενοχής”—είχε αρνηθεί την ύπαρξη οποιουδήποτε χάσματος μεταξύ Θεού και ανθρώπου: ο Ιησούς είχε ζήσει αυτήν την ενότητα, που ήταν και η “χαρμόσυνη είδησή” του... Και όχι ως αποκλειστικό προνόμιο!—Από κείνη τη στιγμή όμως άρχισε, βαθμιαία, να ενσαρκώνει τον τύπο του Λυτρωτή: Το δόγμα της κρίσης και της επανόδου, το δόγμα θανάτου—θυσίας, το δόγμα της αναστάσεως, που εξαφανίζει ολόκληρη την έννοια της “μακαριότητας”, ολόκληρη τη μοναδική πραγματικότητα του Ευαγγελίου—προς όφελος μιας κατάστασης με τον θάνατο!... Ο Απόστολος Παύλος, με τη ραβινική θρασύτητα που τον διακρίνει σ’όλα τα πράγματα, έκανε λογική αυτήν την αντίληψη, αυτήν την χυδαίοτητα μιας αντίληψης, με τον εξής τρόπο: “Αν ο Χριστός δεν αναστηθεί από τους νεκρούς, τότε η πίστη μας είναι μάταιη”.—Και μεμιάς το Ευαγγέλιο έγινε η πιο αξιοκαταφρόνητη από όλες τις ανέφικτες υποσχέσεις, η αναιδής διδασκαλία της προσωπικής αθανασίας. Ο ίδιος ο Παύλος τη θεωρούσε, μέσα στη διδασκαλία του, ανταμοιβή!...

Βλέπει κανείς τι έπαιρνε τέλος με το θάνατο πάνω στο σταυρό: μια νέα, μια εντελώς πρωτότυπη βάση για ένα βουδιστικό κίνημα ειρήνης, για μια υλοποίηση κι όχι απλώς υπόσχεση της ευτυχίας πάνω στη γη. Γιατί, όπως τόνισα ήδη, αυτό παραμένει η θεμελιώδης διαφορά μεταξύ των δύο θρησκειών παρακμής: ο Βουδισμός δεν υπόσχεται, αλλά πραγματοποιεί: ο Χριστιανισμός υπόσχεται τα πάντα, αλλά δεν εκπληρώνει τίποτε. — Μετά τη “χαρμόσυνη είδηση” ακολούθησε η χειρότερη απ’ όλες: εκείνη του Παύλου. Στον Παύλο ενσαρκώνεται ο αντίθετος τύπος από τον “κομιστή ειδήσεων”: ενσαρκώνεται η μεγαλοφυΐα μέσα στο μίσος, μέσα στο όραμα του μίσους. Όσα πράγματα δεν θυσίασε στο βωμό του μίσους αυτός ο “κομιστής κακών ειδήσεων!” Πριν απ’ όλα τον Λυτρωτή: αυτός τον κάρφωσε στο σταυρό. Η ζωή, το παράδειγμα, η διδασκαλία, ο θάνατος, το νόημα και το δίκαιο όλου του Ευαγγελίου — τίποτε δεν έμεινε από τη στιγμή που αυτός ο εμπνεόμενος από το μίσος κιβδηλοποιός επέλεξε ό,τι μπορούσε να χρησιμοποιήσει μόνο αυτός. Όχι την πραγματικότητα, όχι την ιστορική αλήθεια!... Και για μια ακόμη φορά το ιερατικό ένστικτο του Εβραίου διέπραξε το ίδιο μεγάλο έγκλημα εναντίον της ιστορίας — διέγραψε το χθές και το προχθές του Χριστιανισμού και επινόησε μια δική του ιστορία για τον πρώιμο Χριστιανισμό. Κι ακόμη παραπέρα: παραποίησε την ιστορία του Ισραήλ για να φανεί ως προϊστορία των έργων του: όλοι οι προφήτες μίλησαν για τον “Σωτήρα” του. Αργότερα η εκκλησία παραποίησε την ιστορία της ανθρωπότητας για να την παρουσιάσει ως προοίμιο του Χριστιανισμού... Ο τύπος του Λυτρωτή, η διδασκαλία, η πρακτική, ο θάνατος, το νόημα του θανάτου, ακόμη κι αυτό που έρχεται μετά τον θάνατο — τίποτε δεν έμεινε άθικτο, τίποτε δεν έμεινε κοντά στην πραγματικότητα. Ο Παύλος απλώς μετατόπισε το κέντρο βάρους όλης αυτής της ύπαρξης πίσω απ’ αυτήν την ύπαρξη — στο ψέδος για την “ανάσταση” του Ιησού. Κατά βάθος, δεν μπορούσε να χρησιμοποιήσει καθόλου τη ζωή του Λυτρωτή — χρειαζόταν το θάνατο πάνω στο σταυρό και κάτι παραπάνω... Αν θεωρήσουμε τον Παύλο, που καταγόταν από την κύρια έδρα του στωικού διαφωτισμού, έντιμο όταν παρουσίαζε μια παραίσθηση ως απόδειξη ότι ο Λυτρωτής εξακολουθεί να ζει, ή αν πιστέψουμε τη δια-

βεβαίωσή του ότι είχε αυτήν την παραίσθηση, αυτό θα ήταν για έναν ψυχολόγο μια καθαρή περίπτωση αφέλειας: ο Παύλος ήθελε τον σκοπό και έπινε και τα μέσα... Αυτό που δεν πίστευε ο ίδιος, το πίστευαν οι ηλίθιοι που άκουγαν τη διδασκαλία του. Αυτό που χρειαζόταν ήταν η δύναμη: με τον Παύλο, ο ιερέας ήθελε για μια ακόμη φορά δύναμη — μπορούσε να χρησιμοποιήσει έννοιες, δόγματα και σύμβολα που τυραννούν τα πλήθη και φτιάχνουν αγέλες. Ποιό ήταν το μοναδικό πράγμα που δανείστηκε αργότερα από τον Χριστιανισμό ο Μωάμεθ; Ήταν η επινόηση του Παύλου, το μέσο του για την επιβολή της τυραννίας των ιερών, για το σχηματισμό κοπαδιών: η πίστη στην αθανασία — δηλαδή, το δόγμα της “κρίσης”...

Όταν κανείς τοποθετεί το κέντρο βάρους της ζωής όχι στη ζωή, αλλά στο “επέκεινα” — στο μηδέν — τότε στερεί τη ζωή από το κέντρο βάρους της. Το μεγαλύτερο ψέμα της προσωπικής αθανασίας καταστρέφει κάθε λογική, καθετί φυσικό μέσα στα ένστικτα — καθετί που εδρεύει στα ένστικτα και είναι ευεργετικό, προάγει τη ζωή ή υπόσχεται ένα μέλλον, προκαλεί τώρα τη δυσπιστία. Λόγος της ζωής γίνεται τώρα το να ζεις με τέτοιο τρόπο ώστε να μην έχεις λόγο ζωής... Προς τί το αίσθημα της κοινότητας, προς τί η ευγνωμοσύνη προς τις ρίζες σου και τους προγόνους σου, γιατί να συνεργάζεσαι, να εμπιστεύεσαι, να προωθείς και να ενθαρρύνεις το γενικό καλό;... Τόσοι “πειρασμοί”, τόσες παρεκκλίσεις από τον “ίσιο δρόμο” — “ένα πράγμα είναι αναγκαίο”. Το ότι ο καθένας ως “αθάνατη ψυχή” βρίσκεται στην ίδια σειρά με οποιονδήποτε άλλο, το ότι μέσα στο σύνολο των ζώντων όντων η “σωτηρία” κάθε μεμονωμένου ατόμου μπορεί να έχει την αξίωση μιας αιώνιας σπουδαιότητας, το ότι μικροαπατεώνες και τρελοί κατά τα τρία τέταρτα μπορούν να επαίρονται ότι οι νόμοι της φύσης συντρίβονται για χάρη τους — μια τέτοια επίταση κάθε είδους εγωισμού μέχρι το άπειρο, μέχρι το ανάρμοστο, δεν μπορεί να βρει την περιφρόνηση που της πρέπει. Και όμως ο Χριστιανισμός οφείλει τους θριάμβους του σ’ αυτό το άθλιο λιβάνισμα της προσωπικής κενοδοξίας: μ’ αυτό προσέλκυσε όλους τους αποτυχημένους, όλους τους πρόθυμους — για — εξέγερση, ό-

λους τους απόκληρους, τα αποβράσματα και τα σκουπίδια της ανθρωπότητας. Η "σωτηρία της ψυχής"—ή μ'άλλα λόγια: "ο κόσμος στρέφεται γύρω μ ο υ". Το δηλητήριο του δόγματος των "ίσων δικαιωμάτων για όλους" διασκορπίστηκε κυρίως από τον Χριστιανισμό. Ο Χριστιανισμός κήρυξε πόλεμο μέχρι θανάτου εναντίον κάθε έννοιας σεβασμού και αίσθησης της απόστασης μεταξύ ανθρώπου και ανθρώπου, δηλαδή, εναντίον της π ρ ο ύ π ό θ ε σ η ς για κάθε ανύψωση, για κάθε ανάπτυξη του πολιτισμού, κινούμενος από τα χειρότερα ένστικτα από το μίσος των μαζών έφτιαξε το κ ύ ρ ι ο ό π λ ο του εναντίον μ α ς, εναντίον καθετί ευγενικού, χαρούμενου, υψηλόφρονος που υπάρχει πάνω στη γη, εναντίον της ευτυχίας μας στη γη.... Η "αθανασία" που παραχωρήθηκε σε κάθε Πέτρο και Παύλο ήταν μέχρι τώρα η πιο μεγάλη, η πιο μοχθηρή απόπειρα δολοφονίας της ε υ γ ε - ν ο ύ ς ανθρωπότητας. —Κι ας μην υποτιμάμε την καταστροφή που γλίστρησε από τον Χριστιανισμό στην πολιτική! Σήμερα κανένας πια δεν έχει θάρρος για προνόμια, για δικαιώματα κυριαρχίας, για μια αίσθηση σεβασμού προς τον εαυτό του και προς τον όμοιό του —για το π ά θ ο ς τ η ς α π ό σ τ α σ η ς.... Η πολιτική μας π ά σ χ ε ι απ'αυτήν την έλλειψη θάρρους! Η αριστοκρατική προοπτική υπονομεύτηκε φοβερά από το ψέμα περί ισότητας των ψυχών και αν η πίστη στα "προνόμια της πλειοψηφίας" κάνει επαναστάσεις, και θ α κάνει επαναστάσεις, δεν χωράει αμφιβολία πως ο Χριστιανισμός, πως οι χ ρ ι σ τ ι α ν ι κ έ ς αξιολογικές κρίσεις είναι εκείνες που μεταμορφώνουν κάθε επανάσταση σε αίμα και έγκλημα! Ο Χριστιανισμός είναι η εξέγερση αυτού το οποίο σέρνεται στη γη εναντίον εκείνου που βρίσκεται ψη λ ά : το ευαγγέλιο των "ταπεινών" δημιουργεί το ταπεινό...

44

Τα Ευαγγέλια είναι ανεκτίμητα ως μαρτυρία της ορμητικής διαφθοράς που κατάκλυζε την πρώτη κοινότητα. Αυτό που ολοκλήρωσε αργότερα ο Παύλος με τον στηριζόμενο στη λογική κυνισμό ενός ραβίνου, δεν ήταν τίποτε άλλο παρά εκείνη η διαδικασία κατάπτωσης που είχε αρχίσει με τον θάνατο του Λυτρωτή. —Δεν μπορεί κανείς να διαβάσει αυτά τα Ευαγγέλια πολύ προσεκτικά κάθε λέξη δημιουργεί δυ-

σκολίες. Ομολογώ —και θα με συγχωρήσετε γι'αυτό— ότι ακριβώς γι'αυτόν τον λόγο τα Ευαγγέλια είναι για τον ψυχολόγο μια απόλαυση πρώτου μεγέθους, επειδή είναι το α ν τ ί θ ε τ ο κάθε απλοϊκής διαφθοράς, η καθαυτό εκλεπτυνση, η καλλιτεχνία στην ψυχολογική διαφθορά. Τα Ευαγγέλια στέκουν σε απόσταση. Η Βίβλος γενικά δεν σηκώνει συγκρίσεις. Βρίσκεται κανείς ανάμεσα σε Εβραίους: π ρ ώ - τ η εκτίμηση για να μη χάσει κανείς εντελώς το νήμα. Την προσποίηση της "αγιότητας", που έγινε εδώ ταλέντο, ούτε καν την πλησίασαν ποτέ άλλα βιβλία ή άνθρωποι. Αυτή η παραποίηση λέξεων και χειρονομιών ως τ έ χ ν η, δεν είναι το τυχαίο αποτέλεσμα κάποιου ατομικού ταλέντου, κάποιου χαρακτήρα που αποτελεί εξαίρεση. Για να γίνει αυτή η παραποίηση χρειάζεται μια φ υ λ ή. Στον Χριστιανισμό, όλος ο Ιουδαϊσμός, μια αρκετά παλιά ιουδαϊκή προπαρασκευαστική εκγύμναση και τεχνική, που διακρινόταν από πολύ μεγάλη σοβαρότητα, τελειοποιείται ως τέχνη του ψεύδους με άγιο τρόπο. Ο Χριστιανός, αυτή η ultima ratio του ψεύδους, είναι ο Εβραίος άλλη μια φορά —ή καλύτερα τ ρ ε ι ς φορές περισσότερο.... Η θέληση να εφαρμόζεις πάντα, ως θέμα αρχής, μόνο έννοιες, σύμβολα, στάσεις που δοκιμάστηκαν από την πρακτική του ιερέα, η ενστικτώδης απόρριψη κάθε άλλης πρακτικής, κάθε άλλης προοπτικής αξίας και χρησιμότητας —αυτά δεν είναι απλώς παράδοση, είναι κ λ η ρ ο ν ο - μ ι ά : μόνο ως κληρονομιά θα δρούσε όπως η φύση. Ολόκληρη η ανθρωπότητα, ακόμη και τα καλύτερα κεφάλια των καλύτερων εποχών (εκτός από έναν που ίσως να είναι κτηνάνθρωπος), αφέθηκαν να ξεγελαστούν. Το ευαγγέλιο διαβάστηκε ως β ι β λ ι ο τ η ς α θ ω ό τ η τ α ς : δεν υπάρχει το παραμικρό σημάδι που να δείχνει τη μαστοριά με την οποία παίχτηκε η κωμωδία. Φυσικά, αν τους δ ο ύ μ ε, έστω και βιαστικά, όλους αυτούς τους μοναδικούς υποκριτές και τεχνητούς αγίους, αυτό θά'ναι το τέλος τους —κι εγώ, ακριβώς επειδή δεν διαβάζω λέξεις χωρίς να βλέπω χειρονομίες και κινήσεις, δ ί ν ω τ έ λ ο ς σ' α υ τ ο ύ ς .... Δεν μπορώ να υποφέρω τον τρόπο με τον οποίο στρέφουν τα μάτια τους προς τα πάνω. —Ευτυχώς που για τους περισσότερους ανθρώπους τα βιβλία δεν είναι παρά φ ι λ ο λ ο γ ί α. Δεν πρέπει να παρασύρεται κανείς: "μη κρίνεις" λένε αυτοί, αλλά στέλνουν στην κόλαση ό,τι στέκει στο δρόμο τους. Αφήνοντας τον Θεό να κρίνει, κρίνουν αυτοί δοξάζοντας τον Θεό, δοξάζουν τους εαυτούς τους α π α ι τ ω ν τ α ς τις αρετές

που μπορούν και οι δυο να καταφέρουν— και, ακόμη περισσότερο, τις αρετές εκείνες που τους χρειάζονται για να κρατηθούν στην κορυφή— δίνουν στον εαυτό τους τη μεγαλειώδη όψη μιας πάλης για την αρετή, μιας μάχης για την επικράτηση της αρετής. “Ζούμε, πεθαίνουμε, θυσιαζόμαστε για το καλό” (“την αλήθεια”, “το φως”, “τη βασιλεία του Θεού”): στην πραγματικότητα, κάνουν αυτό που δεν τους εμποδίζει κανείς να κάνουν. Γλιστρούν ύπουλα, κάθονται στις απόμερες γωνιές, ζουν στη σκιά όπως οι σκιές —κι όλα αυτά τα κάνουν καθήκον: η ταπεινότητα της ζωής τους παρουσιάζεται ως καθήκον, η ταπεινότητα είναι μια ακόμη απόδειξη της ευσεβείας τους... Αχ, αυτό το ταπεινό, ενάρετο, σπλαχνικό είδος ψευδολογίας! “Η ίδια η αρετή θα καταθέσει για μας”. Πρέπει κανείς να διαβάσει τα ευαγγέλια σαν βιβλία εκμαύλισης μέσω της ηθικής: αυτοί οι τιποτένιοι άνθρωποι κρατούν την ηθική για τον εαυτό τους —ξέρουν τα πάντα για την Ηθική! Με την ηθική είναι ευκολότερο να σέρνεις απ’τη μύτη την ανθρωπότητα! —Στην πραγματικότητα, η πιο συνειδητή έπαρση, που οφείλεται στο ότι νιώθεις εκλεκτός, παίζει εδώ τον ρόλο της μετριοφροσύνης: έχεις τοποθετήσει μια για πάντα τον εαυτό σου, την “κοινότητα”, το “καλό και το δίκιο”, από τη μια μεριά, από τη μεριά της “αλήθειας” —και τα υπόλοιπα, τον “κόσμο”, από την άλλη... Αυτό ήταν το πιο ολέθριο είδος μεγαλομανίας που υπήρξε ποτέ στη γη: μικρά εξαμβλώματα υποκριτών και ψευτών άρχισαν να προβάλλουν δικαιώματα ιδιοκτησίας των εννοιών του Θεού, της αλήθειας, του φωτός, του πνεύματος, της αγάπης, της σοφίας, της ζωής —λες κι αυτές οι ιδέες ήταν συνώνυμες μ’αυτούς, λες και προοριζόταν να δηλώσουν την απόστασή τους από τον “κόσμο”: μικροί εξαισίοι Εβραίοι, ώριμοι για εισαγωγή σε κάθε λογής τρελάδιο, μεταμόρφωσαν τις αξίες όπως αυτοί ήθελαν, λες και ο Χριστιανός ήταν το νόημα, το αλάτι, το μέτρο και η έσχατη κρίση για όλα τα πράγματα... Η καταστροφή μπόρεσε να γίνει επειδή υπήρχε ήδη σ’αυτόν τον κόσμο ένα συναφές, φυλετικά συναφές, είδος μεγαλομανίας: το ιουδαϊκό. Μόλις άνοιξε το χάσμα ανάμεσα στους Εβραίους και τους εβραϊκής καταγωγής χριστιανούς, δεν υπήρχε άλλη δυνατότητα στους τελευταίους παρά να χρησιμοποιήσουν, εναντίον των ιδίων των Εβραίων, τις ίδιες μεθόδους αυτοσυντήρησης που τους συνιστούσε το ιουδαϊκό ένστικτο, ενώ οι Εβραίοι τις είχαν χρησιμοποιήσει μέχρι τότε μόνο εναντίον καθετί

μη ιουδαϊκού. Ο Χριστιανός είναι απλώς ένας Εβραίος με πιο “φιλελεύθερες” πεποιθήσεις.

45

Δίνω μερικά παραδείγματα απ’αυτό που έβαλαν στο κεφάλι τους αυτοί οι μικροί άνθρωποι, απ’αυτό που έβαλαν στο στόμα του κυρίου τους: τίποτε άλλο παρά εξομολογήσεις “ωραίων ψυχών”:

“Και όσοι εάν μη δέξωνται υμάς μηδὲ ακούσωσιν υμῶν, εκπορευόμενοι εκείθεν εκτινάξατε τον χούν τον υποκάτω των ποδῶν υμῶν εις μαρτύριον αυτοίς· ἀμήν λέγω ἡμῖν, ανεκτότερον ἔσται Σοδόμοις ἢ Γομόρροις ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ” (Κατὰ Μάρκον, 6:11). Πόσο ευαγγελικό!..

“Και ὅς αν σκανδαλίση ἓνα των μικρῶν τούτων των πιστευόντων εις ἐμέ, καλόν ἐστιν αὐτῷ μάλλον εἰ περικείται λίθος μυλικός περὶ τον τράχηλον αὐτοῦ και βέβληται εις την θάλασσαν”. (Κατὰ Μάρκον 9:42. Πόσο ευαγγελικό!..

“Και εάν ο οφθαλμός σου σκανδαλίζη σε, ἐκβαλε αὐτόν· καλόν σοί ἐστι μονόφθαλμον εἰσελθεῖν εις την βασιλείαν του Θεοῦ, ἢ τους δύο οφθαλμούς έχοντα ἀπελθεῖν εις την γέενναν του πυρός, όπου ο σκώληξ αὐτῶν τελευτᾷ και το πῦρ οὐ σβέννυται”. (Κατὰ Μάρκον, 9:47, 48). —Εδώ δεν εννοείται ακριβώς το μάτι...

“Και ἔλεγεν αυτοίς· ἀμήν λέγω ὑμῖν ὅτι ἐστί τινες τῶν ὧδε ἐσθηκότων, οἵτινες οὐ μη γεύσωνται θανάτου ἕως αν ἔδωσι την βασιλείαν του Θεοῦ ἐληλυθίαν ἐν δυνάμει” (Κατὰ Μάρκον, 9:1). Καλό ψέμα, λέοντα...

“Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν και ἀράτω τον σταυρόν αὐτοῦ, και ἀκολουθεῖτω μοι. Ὅς γαρ...” (Κατὰ Μάρκον, 8:34). Η χριστιανική ηθική διαψεύδεται από τα “γάρ” της, τα “διότι” της: οι “λόγοι” της διαψεύδουν —γι’αυτό είναι χριστιανική. (Αὐτό ἦταν σημείωση ἐν ὄψιμι λόγοις).

“Μη κρίνετε ἵνα μη κριθήτε... Ἐν ὧ μέτρῳ μετρεῖτε μετρηθήσεται ὑμῖν” (Κατὰ Μάρκον, 7:1, 2). Τί αντίληψη για τη δικαιοσύνη και για τον “δίκαιο” δικαστή!

“Εάν γαρ ἀγαπήσητε τους ἀγαπῶντας υμᾶς τίνα μισθὸν ἔχετε; ουχὶ και οι τελῶναι το αὐτό ποιοῦσι; Και εάν ἀσπάσθῃ-

σθε τους φίλους υμών μόνον, τί περισσόν ποιεíte; ουχί και οι τελώναι το αυτό ποιούσιν;" (Κ α τ ά Μ α τ θ α ί ο ν , 5:46, 47). Η αρχή της "χριστιανικής αγάπης": θέλει, σε τελευταία ανάλυση, να καλοπληρωθεί...

"Εάν δε μή αφήτε τοίς ανθρώποις τα παραπτώματα αυτών, ουδέ ο πατήρ υμών αφήσει τα παραπτώματα υμών" (Κ α τ ά Μ α τ θ α ί ο ν , 6:15). Πολύ επικίνδυνο γι' αυτόν που λέγεται "πατέρας"...

"Ζητείτε δε πρώτον την βασιλείαν του Θεού και την δικαιοσύνην αυτού, και πάντα ταύτα προστεθήσεται υμίν" (Κ α τ ά Μ α τ θ α ί ο ν , 6:33). Πάντα ταύτα: δηλαδή, η τροφή, τα ρούχα, όλα τα απαραίτητα της ζωής. Πρόκειται για σφάλμα βέβαια. Λίγο πιο ύστερα, ο Θεός εμφανίζεται ως ράφτης, τουλάχιστον σ' ορισμένες περιπτώσεις...

"Χάρητε εν εκείνη τη ημέρα και σκιρτήσατε· ιδού γαρ ο μισθός υμών πολὺς εν τῷ ουρανῷ· κατὰ τα αὐτὰ γὰρ ἐποίουν τοίς προφήταις οἱ πατέρες αὐτῶν". (Κ α τ ά Λ ο υ κ ά ν , 6:23). Τί α ν α ι δ ῆ ς λαουζίκος! Συγκρίνουν τους εαυτούς τους με τους προφήτες....

"Ουκ οἰδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε και το Πνεῦμα του Θεοῦ οἰκεῖ εν υμίν; Εἰ τις τον ναόν του Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τούτον ο Θεός· ο γαρ ναός του Θεοῦ ἅγιος ἐστίν, οἱ τίνες ἐστε υμεῖς". (Π α ὕ λ ο υ , Π ρ ο ς Κ ο ρ ι ν θ ῖ ο υ ς Α' , 3:16,17) —'Ό,τι και να κάνει κανείς δεν μπορεί να περιφρονήσει ὁπως πρέπει τέτοιες ιδέες...

"Οὐκ οἰδατε ὅτι οἱ ἅγιοι τον κόσμον κρινούσι; και εἰ ἐν υμίν κρίνεται ο κόσμος, ἀνάξιοι ἐστε κριτηρίων ἐλαχίστων;" (Π α ὕ λ ο υ , Π ρ ο ς Κ ο ρ ι ν θ ῖ ο υ ς Α' , 6:2). Δυστυχῶς δεν πρόκειται μόνο για τα λόγια ενός τρελοῦ. Ο τ ρ ο μ α κ τ ι κ ὸ ς α υ τ ὸ ς ἀ π α τ ε ῶ ν α ς συνεχίζει κατὰ λέξη: "Ουκ οἰδατε ὅτι ἀγγέλους κρινούμεν; μήτι γε βιωτικά;"

"Ουχί ἐμῶρναν ο Θεός την σοφίαν του κόσμου τούτου; Επειδή γαρ ἐν τῇ σοφίᾳ του Θεοῦ οὐκ ἐγνώ ο κόσμος δια της σοφίας τον Θεόν, εὐδόκησεν ο Θεός δια της μωρίας του κηρύγματος σώσαι τους πιστεύοντας... Βλέπετε γαρ την κλήσιν υμών, ἀδελφοί, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοί, οὐ πολλοὶ ευγενεῖς, ἀλλὰ τα μωρὰ του κόσμου ἐξελέξατο ο Θεός ἵνα τους σοφοὺς κατασχύνῃ και τα ασθενή του κόσμου και τα ἐξουθενωμένα ἐξελέξατο ο Θεός, και τα μὴ ὄντα, ἵνα τα ὄντα καταργήσῃ, ὅπως μὴ καυχῆσθαι πάσα σὰρξ ἐνώπιον του Θεοῦ". (Π α ὕ λ ο υ , Π ρ ο ς Κ ο ρ ι ν θ ῖ ο υ ς Α' , 1:20—29). Για να καταλάβει κανείς αυ-

τὸ το απόσπασμα, που εἶναι μια μαρτυρία πρώτης τάξης για την ηθική Τσαντάλα, πρέπει να διαβάσει την πρώτη διατριβή στο ἔργο μου Γ ε ν ε α λ ο γ ῖ α τ η ς Η θ ἱ κ ῆ ς: ἐκεῖ παρουσιάστηκε για πρώτη φορά η αντίθεση μεταξύ μιας ε υ γ ε ν ο ὦ ς ηθικῆς και μιας ηθικῆς Τσαντάλα, που εἶναι γέννημα της μ ν η σ ι κ α κ ῖ α ς και της ανίσχυρης εκδικητικότητας. Ο Παῦλος ἦταν ο μεγαλύτερος ἀπ' ὅλους τους ἀποστόλους της εκδίκησης...

46

Τί β γ α ῖ ν ε ι ἀ π ' ὅ λ α α υ τ ᾶ ; Ὅ τι πρέπει κανείς να φοράει γάντια ὅταν διαβάει την Καινὴ Διαθήκη. Η γειννίαση με τόση ακαθαρσία σχεδόν μας υποχρεώνει να το κάνουμε αυτό. Πρέπει να αποφεύγουμε τους "πρώτους Χριστιανούς" ὅπως και τους Πολωνοεβραίους: ὄχι ἐπειδὴ ἔχουμε ἀνάγκη να τους κατηγορήσουμε για κάτι... Και οι δυο μυρίζουν ὄσχημα. —Μάταια ἐψάξα σ' ὅλη την Καινὴ Διαθήκη να διακρίνω ἓνα μονάχα συμπαθητικὸ χαρακτηριστικὸ: σ' αὐτὴν δεν ὑπάρχει τίποτε ἐλεύθερο, καλὸ, ντόμπρο, ἐντίμο. Η ἀνθρωπιά δεν εἶχε κάνει ἐδῶ την πρώτη της ἀρχή— τα ἐνστικτα της κ α θ α ρ ὸ τ η τ α ς λείπουν. Ὑπάρχουν μόνο κ α κ ᾶ ἐνστικτα στην Καινὴ Διαθήκη, ἀλλὰ δεν ὑπάρχει το θάρρος παραδοχῆς της ὑπαρξης των κακῶν αὐτῶν ἐνστίκτων. Ὅλα μέσα της εἶναι δειλία, κλείσιμο των ματιῶν και αὐταπάτη. Κάθε βιβλίο γίνεται καθαρὸ ἀπὸ τη στιγμή που θα διαβάσει κανείς την Καινὴ Διαθήκη: για να δώσω ἓνα παράδειγμα, ἐνωσα μεγάλη τέρψη ὅταν διάβασα, ἀμέσως μετὰ τον Ἀπόστολο Παῦλο, ἕνα χαριτωμένο, τον ζωηρὸ χλευαστὴ Πετρῶνιο, για τον ὁποῖο θα μπορούσε κανείς να πει ὅ,τι εἶπε για τον Καίσαρα Βοργία ο Βοκάκιος στον Δούκα της Πάρμας: *e tutto festo*— αἰώνια υγιῆς, αἰώνια κεφάλτος και καλοσναθρεμμένος.... Ἀλλὰ αὐτοὶ οι μικροὶ υποκριτὲς σφάλλουν στο ουσιῶδες. Επιδέχονται, ἀλλὰ αὐτὸ που δέχεται την ἐπίθεσή τους, γίνεται πιο σ π ο υ δ α ῖ ο. Ἕνας "πρώτος Χριστιανός" δ εν λερώνει ἐκεῖνον στον ὁποῖο ἐπιτίθεται.... Ἀντίθετα: εἶναι τιμὴ να ἔχεις ἐναντίον σου τους "πρώτους Χριστιανούς". Δεν μπορεί κανείς να διαβάσει την Καινὴ Διαθήκη χωρὶς μια προτίμηση για ὅσα κακοποιούνται σ' αὐτὴν —για να μὴ μιλήσουμε για τη "σοφία αὐτοῦ του κόσμου", την ὁποία μάταια δοκιμάζει να ἐκμηδενίσει με "τρελὰ κηρύγματα" ἓνας ἀσύνε-

τος φαφλατάς... Αλλά ακόμη και οι Φαρισαίοι και οι γραμματείς κερδίζουν κάτι όταν αντιμετωπίζουν μια τέτοια αντίσταση: κάτι πρέπει να αξίζουν για να τους μισούν με τέτοιο ανάρμοστο τρόπο. Η υποκρισία —μία κατηγορία την οποία το ο λ μ ο ύ σ α ν να κάνουν οι “Πρώτοι Χριστιανοί”! —Στο κάτω κάτω οι Φαρισαίοι και οι γραμματείς ήταν άνθρωποι π ρ ο ν ο μ ι ο ύ χ ο ι : αυτό αρκεί— το μίσος Τσαντάλα δεν χρειάζεται άλλες αιτίες. Ο “πρώτος Χριστιανός” —φοβάμαι και ο τελευταίος Χριστιανός (και ί σ ω ς ζ ή σ ω ν α τ ο ν δ ω)— εξεγείρεται, ωθούμενος από τα ταπεινότερα ένστικτά του εναντίον ο,τιδήποτε προνομιούχου: ζει, πολεμά πάντα για “ί σ α δ ι κ α ι ώ μ α τ α”!... Αν δούμε τα πράγματα από πιο κοντά, δεν έχει άλλη επιλογή. Αν θέλει κανείς να είναι “εκλεκτός του Θεού” —ή “αμνός του Θεού”, ή “κριτής των αγγέλων” —τότε κάθε ά λ λ η αρχή επιλογής, παραδείγματος χάρη ανάλογα με την ευθύτητα, το πνεύμα, τον ανδρισμό και την περηφάνεια, την ομορφιά και την ελευθερία της καρδιάς, είναι απλώς “κόσμος”, το κ α κ ό κ α θ’ ε α υ τ ό.... Ηθικό δίδαγμα: κάθε λέξη στο στόμα ενός “πρώτου Χριστιανού” είναι ψέμα! κάθε πράξη που κάνει είναι δολιότητα του ενστίκτου— όλες οι αξίες του, όλοι οι σκοποί του είναι επιβλαβείς... Αλλά ό πο ι ο ν μ ι σ ε ι, ό, τ ι μ ι σ ε ι, α υ τ ό έ χ ε ι α ξ ι α.... Ο Χριστιανός, ο ιερέας—Χριστιανός ιδιαίτερα, είναι ένα κ ρ ι τ ή ρ ι ο α ξ ι ώ ν. Είναι ανάγκη να προσθέσω ότι σ’ολόκληρη την Καινή Διαθήκη υπάρχει μία μ ό ν ο μορφή που απαιτεί σεβασμό; Ο Πιλάτος, ο Ρωμαίος κυβερνήτης. Δεν μπορούσε να πείσει τον εαυτό του να πάρει στα σ ο β α ρ ά μια φιλονικία μεταξύ Εβραίων. Ένας Εβραίος περισσότερο ή λιγότερο —τί σημασία έχει;... Η ευγενής περιφρόνηση ενός Ρωμαίου, που αντιμετώπισε μια αδιάντροπη κατάχρηση της λέξης “αλήθεια”, και πλούτισε την Καινή Διαθήκη με τη μόνο λέξη π ο υ έ χ ε ι α ξ ι α — μια λέξη που αποτελεί κριτική, και μάλιστα ε κ μ η δ έ ν ι σ η της Καινής Διαθήκης: “Τί είναι αλήθεια;”

Το ότι δεν βρίσκουμε Θεό —ούτε στην ιστορία, ούτε στην φύση, ούτε πίσω απ’τη φύση— δεν είναι αυτό που μ α ς διαφοροποιεί. Αυτό που μας διαφοροποιεί είναι το ότι αντιλαμβανόμαστε αυτό που τιμήθηκε ως Θεός όχι ως θεϊκό, αλλά ως άθλιο, παράλογο, βλαβερό! όχι ως απλό λάθος αλλά ως

έ γ κ λ η μ α εναντίον της ζωής... Αρνούμαστε τον Θεό ως Θεό... Αν κανείς μας α π ο δ ε ι κ ν υ ε την ύπαρξη αυτού του Θεού των Χριστιανών, θα είμασταν ακόμη λιγότερο ικανοί να πιστέψουμε σ’αυτόν. Με μια φόρμουλα: deus qualem Paulus creavit, dei negatio. (Ο Θεός τον οποίο δημιούργησε ο Παύλος, είναι η άρνηση του Θεού). —Μια θρησκεία όπως ο Χριστιανισμός, που δεν εφάπτεται με την πραγματικότητα σε κανένα σημείο, που καταρρέει όταν η πραγματικότητα αποκτήσει τα δικαιώματά της σ’ένα μόνο σημείο, είναι υποχρεωμένη να είναι θανάσιμη εχθρός της “σοφίας αυτού του κόσμου”, δηλαδή της ε π ι σ τ ή μ η ς. Ο Χριστιανισμός εγκρίνει όλα τα μέσα με τα οποία η πειθαρχία του πνεύματος, η καθαρότητα και η αυστηρότητα στα συνειδησιακά ζητήματα του πνεύματος, η ευγενής αταραξία και ελευθερία του πνεύματος μπορούν να δηλητηριαστούν, να συκοφαντηθούν, να αποκτήσουν κακή φήμη. Η “πίστη” ως προσταγή είναι το βετο εναντίον της επιστήμης —στην πρακτική, το ψέμα με οποιοδήποτε τίμημα... Ο Παύλος κατάλαβε ότι το ψέμα —ότι η “πίστη”— ήταν απαραίτητο! αργότερα, η εκκλησία κατάλαβε με την σειρά της τον Παύλο. —Ο “Θεός” τον οποίο επινόησε ο Παύλος, ένας Θεός που “καταστρέφει τη σοφία του κόσμου” (ειδικά, τη φιλολογία και την ιατρική, τις δύο μεγάλες αντιπάλους κάθε δεισιδαιμονίας). είναι, στην πραγματικότητα, η ανυποχώρητη α π ό φ α σ η του Παύλου να κάνει το εξής: να δώσει το όνομα του Θεού στη δική του θέληση: thora, που είναι κάτι απόλυτα ιουδαϊκό. Ο Παύλος θέλει να συντρίψει τη “σοφία του κόσμου”: εχθροί του είναι οι καλοί Αλεξανδρινοί φιλόλογοι και γιατροί —αυτούς πολεμά. Πράγματι, δεν μπορεί κανείς να είναι φιλόλογος ή γιατρός χωρίς να είναι την ίδια στιγμή α ν τ ι — χ ρ ι σ τ ι α ν ό ς. Διότι ένας φιλόλογος βλέπει π ί σ ω από τα “ιερά βιβλία” ένας γιατρός, π ί σ ω από τη φυσιολογική αχρειότητα του τυπικού Χριστιανού. Ο γιατρός λέει “ανίατη περίπτωση” ο φιλόλογος, “απατεωνία”.

Έχει κατανοηθεί πραγματικά η περίφημη ιστορία που βρίσκεται στην αρχή της Βίβλου —η ιστορία του διαβολεμένου φόβου του Θεού για την ε π ι σ τ ή μ η ς ;... Δεν κατανοήθηκε. Αυτό το κατ’εξοχήν ιερατικό βιβλίο αρχίζει με τη μεγάλη

εσωτερική δυσκολία του ιερέα: γι' αυτόν υπάρχει ένας μόνος κίνδυνος και, κατ'άσυνέπεια, και για τον Θεό υπάρχει ένας μόνος μεγάλος κίνδυνος.

Ο παλιός Θεός, εξ ολοκλήρου "πνεύμα", εξ ολοκλήρου μεγάλος ιερέας, εξ ολοκλήρου τέλειος, κάνει βόλτα στον κήπο του: παρ' όλα αυτά βαριέται. Εναντίον της ανίας, ακόμη κι οι Θεοί αγωνίζονται μάταια. Τί κάνει λοιπόν αυτός; Επινόει τον άνθρωπο — ο άνθρωπος είναι διασκεδαστικός... Αλλά να που κι ο άνθρωπος βαριέται.... Η συμπόνια του Θεού για τη μοναδική αγωνία που χαρακτηρίζει όλους τους παραδεισους, δεν γνωρίζει όρια: ύστερα από λίγο δημιουργεί κι άλλα ζώα. Το πρώτο λάθος του Θεού: ο άνθρωπος δεν βρήκε τα ζώα διασκεδαστικά' επέβαλε λάθος την κυριαρχία του σ' αυτά, και μάλιστα δεν ήθελε να είναι "ζώο". Έτσι ο Θεός δημιούργησε τη γυναίκα. Αυτό ήταν πράγματι το τέλος της ανίας — αλλά και άλλων πραγμάτων! Η γυναίκα ήταν το δεύτερο λάθος του Θεού. "Η γυναίκα είναι από τη φύση της φίδι, Εύα" — κάθε ιερέας το ξέρει αυτό "από τη γυναίκα έρχεται κάθε συμφορά στον κόσμο" — κάθε ιερέας το ξέρει κι αυτό. "Επομένως, και η επιστήμη προέρχεται απ' αυτήν"... Από τη γυναίκα έμαθε ο άνδρας να γεύεται τον καρπό από το δέντρο της γνώσης. — Τί συνέβη ύστερα; Ο παλιός Θεός καταλήφθηκε από πανικό. Ο άνθρωπος είχε γίνει το μεγαλύτερο λάθος του' ο Θεός είχε δημιουργήσει έναν ανταγωνιστή' η επιστήμη σε κάνει ίσο με τον Θεό' όταν την αγκαλιάσει ο άνθρωπος παίρνουν τέλος οι ιερείς και οι Θεοί. Ηθικό δίδαγμα: η επιστήμη είναι το απαγορευμένο καθ'εαυτό — μόνο αυτή είναι απαγορευμένη. Η επιστήμη είναι το πρώτο αμάρτημα, το σπέρμα κάθε αμαρτίας, το προποταρικό αμάρτημα. Αυτά τα λόγια αποτελούν την ηθική. "Οφείλεις να μη γνωρίζεις" — τα υπόλοιπα έπονται. Ο πανικός του Θεού δεν μείωσε την εξουπνάδα του. Πώς μπορεί κανείς να αντισταθεί στην επιστήμη; Αυτό ήταν το κυριότερο πρόβλημά του για πολύ καιρό. Απάντηση: Με το να φύγει ο άνθρωπος από τον παράδεισο! Η ευτυχία, η τεμπελιά δίνουν αφορμή για ιδέες — όλοι οι ιδέες είναι κακές ιδέες... Ο άνθρωπος δεν πρέπει να σκέφτεται. Κι έτσι ο "κατ'εξοχήν ιερέας" επινόει την ένδεια, τον θάνατο, τον θανάσιμο κίνδυνο της εγκυμοσύνης, κάθε είδος αθλιότητας, τα γηρατειά, τους μπελάδες, και, κυρίως, την αρρώστια — όλα τα μέσα για τον πόλεμο κατά της επιστήμης. Η ένδεια δεν επιτρέπει στον άνθρωπο

να σκέφτεται... Και όμως — τί τρομερό! — το έργο της γνώσης υψώνεται τεράστιο, ταραίζει τον ουρανό, σκορπάει σκοτάδι πάνω στους Θεούς. Τί πρέπει να γίνει τώρα; — Ο παλιός Θεός επινόει τον πόλεμο, διαιρεί τους λαούς, τα κανονίζει έτσι ώστε οι άνθρωποι να εκμηδενίζουν ο ένας τον άλλο (οι ιερείς χρειάζονταν πάντα τον πόλεμο...). Ο πόλεμος είναι, μεταξύ άλλων, και χαλαστής της επιστήμης! Απίστευτο! Η γνώση, η απελευθέρωση από τον ιερέα, συνεχίζει να αναπτύσσεται παρά τους πολέμους. Και ο παλιός Θεός παίρνει μια τελευταία απόφαση: "Ο άνθρωπος έχει γίνει επιστημονικός — δεν υπάρχει άλλη λύση, πρέπει να πνιγεί!" ...

49

Έγινα κατανοητός. Η αρχή της Βίβλου περιέχει ολόκληρη την ψυχολογία του ιερέα. Ο ιερέας ξέρει μόνο έναν μεγαλύτερο κίνδυνο: την επιστήμη, την υγιή σύλληψη του αιτίου και του αποτελέσματος. Η επιστήμη όμως δεν ευδοκμεί γενικά παρά μόνο κάτω από συνθήκες ευτυχίας — πρέπει να υπάρχει ένα πλαίσιο χρόνου και πνεύματος, για γίνει εφικτή η "γνώση"... "Επομένως, ο άνθρωπος πρέπει να γίνει δυστυχισμένος" — αυτή ήταν η λογική του ιερέα σε όλες τις εποχές. Μαντεύει κανείς τώρα τί εισήχθηκε, σύμφωνα μ' αυτή τη λογική, για πρώτη φορά στον κόσμο: η "αμαρτία"... Η έννοια της ενοχής και της τιμωρίας, ολόκληρη η "ηθική τάξη", επινοήθηκε εναντίον της επιστήμης, εναντίον της απελευθέρωσης του ανθρώπου από τον ιερέα.... Ο άνθρωπος δεν πρέπει να κοιτά έξω, δεν πρέπει να κοιτά μέσα στον εαυτό του' δεν πρέπει να κοιτά τα πράγματα με εξυπνάδα και προσοχή, για να μάθει, δεν πρέπει να κοιτά καθόλου — πρέπει να υποφέρει.... Και πρέπει να υποφέρει με τέτοιο τρόπο ώστε να χρειάζεται πάντα τον ιερέα. Κάτω οι γιατροί! Ένας Σωτήρας χρειάζεται. Η έννοια της ενοχής και της τιμωρίας, μαζί με το δόγμα της "χάρης", της "λύτρωσης", της "άφεσης" — ψέματα πέρα για πέρα, χωρίς καμιά ψυχολογική πραγματικότητα — επινοήθηκαν για να καταστρέψουν στον άνθρωπο την έννοια των αιτίων: είναι απόπειρα δολοφονίας κατά του αιτίου και του αποτελέσματος! Και δεν είναι μια απόπειρα δολοφονίας με το χέρι, με το μαχαίρι, με την ειλικρίνεια στο μί-

σος και στην αγάπη! Έχουν γεννηθεί από τα πιο δειλά, τα πιο πονηρά, τα πιο ταπεινά ένστικτα. Απόπειρες ιερέων! Απόπειρες παρασίτων! Βαμπίρισμός ωχρών, υποχθόνων αιματορουφηχτρών!.... Όταν οι φυσικές συνέπειες μιας πράξης δεν είναι πια "φυσικές", αλλά θεωρούνται ότι προκαλούνται από τα εννοιακά φαντάσματα της δεισιδαιμονίας, από τον "Θεό", από τα "πνεύματα", από τις "ψυχές", σαν να ήταν απλώς "ηθικές" συνέπειες, σαν να ήταν ανταμοιβή, τιμωρία, νύξη, μέσα εκπαίδευσης, τότε έχει καταστραφεί η προϋπόθεση της γνώσης, τότε έχει διαπραχθεί το μεγαλύτερο έγκλημα κατά της ανθρωπότητας. —Για να το πούμε μια φορά ακόμη, η αμαρτία, αυτή η κατ'εξοχήν μορφή αυτο-βεβήλωσης του ανθρώπου, επινοήθηκε για να κάνει αδύνατη την επιστήμη, την κουλτούρα, κάθε ανύψωση και ευγένεια του ανθρώπου· ο ιερέας κυριαρχεί μέσω της επινόησης της αμαρτίας...

50

Στο σημείο αυτό δεν μπορώ να μη κάνω μια ψυχολογία της "πίστης" και των "πιστών" —για να ωφελήσω ακριβώς αυτούς τους τελευταίους. Αν σήμερα υπάρχουν άνθρωποι που δεν ξέρουν πόσο ανάρμοστο είναι να "πιστεύει" κανείς, που δεν ξέρουν ότι η πίστη είναι σημάδι παρακμής, θρυμματισμένης θέλησης για ζωή, αύριο κιόλας θα το μάθουν. Η φωνή μου αγγίζει ακόμη κι αυτούς που δεν ακούν καλά. Αν δεν κάνω λάθος, φαίνεται πως, μεταξύ των Χριστιανών, υπάρχει ένα κριτήριο της αλήθειας που λέγεται η "απόδειξη της ισχύος". "Η πίστη κάνει τους ανθρώπους μακάριους: άρα είναι αληθής". Εδώ θα μπορούσε κανείς να αντιτάξει το επιχείρημα ότι το φτιάξιμο μακαρίων ανθρώπων δεν αποδεικνύεται απλώς το υποσχόνται. Η μακαριότητα έχει ως απαραίτητη προϋπόθεση την "πίστη": γίνεται κανείς μακάριος επειδή πιστεύει... Πώς όμως μπορεί να αποδειχτεί αυτό που υποσχεται ο ιερέας στον πιστό, κάτι που συμβαίνει σ'ένα "επέκεινα" που δεν μπορεί να υποβληθεί σε κανέναν έλεγχο; Η υποτιθέμενη "απόδειξη της ισχύος" δεν είναι λοιπόν κατά βάθος παρά μια ακόμη πίστη, συγκεκριμένα, η πίστη ότι το αποτέλεσμα που περιμένει κανείς από την πίστη θα έρθει οπωσδήποτε. Με μια φράση: "Πιστεύω ότι η πίστη κάνει τους ανθρώπους μακάριους"

άρα είναι αληθής". Αλλά έτσι φτάνουμε κιόλας στο τέλος. Αυτό το "άρα" είναι ο ίδιος ο παραλογισμός μεταμορφωμένος σε κριτήριο της αλήθειας. —Ας δεχτούμε όμως, με κάποια επιείκεια, ότι υπάρχει η απόδειξη ότι η πίστη κάνει τους ανθρώπους μακάριους (όχι απλώς η επιθυμία, ούτε η απλή υπόσχεση από το κάπως ύποπτο στόμα ενός ιερέα): θα μπορούσε η μακαριότητα— ή, για να χρησιμοποιήσουμε έναν πιο τεχνικό όρο, η ευχαρίστηση—να είναι ποτέ απόδειξη της αλήθειας; Κάτι τέτοιο απέχει τόσο πολύ από την πραγματικότητα που μας παρέχει σχεδόν την απόδειξη του αντιθέτου, ιδίως όταν ανακατεύονται στη συζήτηση γύρω από το ερώτημα "τί είναι αληθινό;" αισθήματα ευχαρίστησης. Η απόδειξη της "ευχαρίστησης" είναι μια απόδειξη "ευχαρίστησης" —τίποτε άλλο: πώς θα μπορούσαμε να αποδείξουμε ότι οι αληθείς κρίσεις προκαλούν μεγαλύτερη ευχαρίστηση από τις λανθασμένες κρίσεις και ότι ακολουθούνται απαραίτητως και σύμφωνα με μια προκαθιερωμένη αρμονία από ευχάριστα συναισθήματα; —Η εμπειρία όλων των σοβαρών και εμβριθών πνευμάτων διδάσκει το αντίθετο. Σε κάθε βήμα χρειάζεται να παλεύεις για την αλήθεια· χρειάζεται να θυσιάζεις γι' αυτήν όλα εκείνα στα οποία προσηλώνεται η καρδιά σου, η αγάπη σου, η εμπιστοσύνη σου στη ζωή. Αυτό απαιτεί μεγαλοσύνη της ψυχής: η υπηρεσία της αλήθειας είναι η σκληρότερη υπηρεσία. Τι σημαίνει, πριν απ' όλα, να χεις ακεραιότητα στα ζητήματα του πνεύματος; Σημαίνει να είσαι αυστηρός απέναντι στην καρδιά σου, να περιφρονείς τα "ωραία συναισθήματα", να κάνεις ζήτημα συνείδησης κάθε Ναι και κάθε Όχι. Η πίστη κάνει τους ανθρώπους μακάριους: άρα λέει ψέματα...

51

Μια σύντομη επίσκεψη σ'ένα φρενοκομείο δίνει μια αναμφισβήτητη απόδειξη για το ότι η πίστη κάνει τους ανθρώπους μακάριους μόνο σ'ορισμένες περιστάσεις, για το ότι η μακαριότητα δεν μετατρέπει μια παγιωμένη ιδέα σε αληθή ιδέα, και για το ότι η πίστη δεν κινεί βουνά, αλλά υψώνει βουνά εκεί που δεν υπάρχουν. Σίγουρα η επίσκεψη αυτή δεν θα έπειθε έναν ιερέα: γιατί αυτός δεν δέχεται, από ένστικτο, ότι η αρρώστια είναι αρρώστια, ότι το φρενοκομείο είναι φρενοκομείο. Ο Χριστιανισμός χρειάζεται αι

την αρρώστια όπως ο αρχαίος ελληνισμός χρειάζεται μια υπεραφθονία υγείας — να κ ά ν ε ι ς τους ανθρώπους άρρωστους: αυτός είναι ο αληθινός κρυφός σκοπός ολόκληρου του συστήματος των λυτρωτικών μεθόδων της εκκλησίας. Και η εκκλησία η ίδια — δεν είναι το καθολικό φρενοκομείο ως έσχατο ιδεώδες; Η γη ολόκληρη ένα φρενοκομείο; — Ο θρήσκοσ άνθρωπος, έτσι όπως τον θέλει η εκκλησία, είναι ένας τυπικός παρακαμιακός· η στιγμή, κατά την οποία μια θρησκευτική κρίση καταλαμβάνει έναν λαό, σφραγίζεται πάντα από μια επιδημία νευρικών παθήσεων· ο “εσωτερικός κόσμος” μοιάζει με τον “εσωτερικό κόσμο” του υπερδιεγερμένου και εξαντλημένου· οι “ανώτερες καταστάσεις”, που τοποθετήθηκαν από την εκκλησία πάνω από την ανθρωπότητα ως ο ι αξίες όλων των αξιών, είναι επιληπτοειδείς μορφές — μόνο τρελοί και αγύρτες ανακηρύχτηκαν άγιοι από την εκκλησία in maiorem dei honorem.. Μια φορά επέτρεψα στον εαυτό μου να χαρακτηρίσει όλη τη χριστιανική εκγύμναση στη με-ταμέλεια και στη λύτρωση (εκγύμναση που σήμερα μελετιέ-ται καλύτερα στην Αγγλία) ως μεθοδικά παραγόμενη κ υ - κ λ ι κ ή τ ρ έ λ α πάνω σ’ένα έδαφος ήδη προετοιμασμέ-νο κατάλληλα, δηλαδή εντελώς νοσηρό. Κανείς δεν είναι ε-λεύθερος να γίνει Χριστιανός: κανείς δεν προσηλυτίζεται στον Χριστιανισμό — πρέπει να είναι αρκετά άρρωστος για κά-τι τέτοιο.... Εμείς οι άλλοι που έχουμε το θ ά ρ ρ ο ς να εί-μαστε υγιείς κ α ι να εκφράζουμε την περιφρόνησή μας, πό-σο πρέπει να περιφρονούμε μια θρησκεία που διδάσκει στους ανθρώπους πώς να παρεξηγούν το σώμα! που δεν θέλει να εξαλειφτούν οι δεισιδαιμονίες από τις ψυχές! που μετατρέπει την ανεπαρκή τροφή σε κάτι “αξιόλογο”! που πολεμά την υ-γεία σαν να’ναι εχθρός, διάβολος, πειρασμός! που φαντάζε-ται ότι μπορεί κανείς να μεταφέρει μια “τέλεια ψυχή” μέσα στο λείψανο του σώματος, και που βρίσκει, κατά συνέπεια, απαραίτητη τη δημιουργία μιας νέας αντίληψης για την τε-λειότητα — ένα ωχρο, αρρωστιάριο, ηλίθιο φανατικό ον, την λεγόμενη “αγιότητα”. Η αγιότητα: δεν είναι τίποτε άλ-λο παρά μια σειρά συμπτωμάτων ενός εκπτώχευμένου, νευ-ρικά διαλυμένου, αθεράπευτα φθαρμένου σώματος!.... Το χριστιανικό κίνημα, ως ευρωπαϊκό κίνημα, ήταν από την αρχή ένα συλλογικό κίνημα των κάθε λογής ανίκανων και άχρη-στων στοιχείων (αυτών που ζητούσαν να αποκτήσουν δύνα-μη μέσω του Χριστιανισμού). Δ ε ν ε κ φ ρ ά ζ ε ι την κατά-πτωση μιας φυλής, αλλά είναι ένα άθροισμα και μια συγκέν-

τρωση μορφών παρακμής που έρχονταν από παντού και ανα-ζητούσαν η μια την άλλη. Ο Χριστιανισμός δ ε ν είναι, ό-πως πιστεύουν πολλοί, αποτέλεσμα της σήψης της αρχαιότη-τας, της ε υ γ ε ν ο ύ ς αρχαιότητας. Η επιστημονική ηλι-θιότητα που υποστηρίζει τέτοιες ιδέες ακόμη και σήμερα δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με τη βιαιότητα που θα της άξι-ζε. Τη στιγμή που τα άρρωστα, διεφθαρμένα, Τσαντάλα στρώματα της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας υιοθετούσαν τον Χριστιανισμό, ο α ν τ ί θ ε τ ο ς τύπος, η τάξη των ευγενών, είχε την πιο ωραία και ώριμη μορφή. Η πλειοψηφία έγινε αφέντης· η δημοκρατικότητα των χριστιανικών ενστίκτων θ ρ ι ά μ β ε υ ε... Ο Χριστιανισμός δεν ήταν “εθνικός”, δεν ήταν έργο μιας φυλής — στρεφόταν σε οποιονδήποτε από-κληρο της ζωής, είχε παντού τους συμμάχους του. Ο Χριστι-ανισμός είναι η έχθρα του άρρωστου ενστίκτου που στρέφε-ται ε ν α ν τ ί ο ν του υγιούς, ε ν α ν τ ί ο ν της υγείας της ίδιας. Καθετί καλοφτιαγμένο, περήφανο, εξάισιο, η ομορφιά πριν απ’ όλα, του κάνει κακό στα μάτια και στα αυτιά. Υπεν-θυμίζω για μια ακόμη φορά τα ανεκτίμητα λόγια του Παύ-λου: “Ο Θεός έχει διαλέξει τα α δ ύ ν α τ α πράγματα του κόσμου, τα τ ρ ε λ ά πράγματα του κόσμου, τα τ α π ε ι - ν ά και πε ρ ι φ ρ ο ν η μ έ ν α πράγματα του κόσμου”: αυτή ήταν η φόρμουλα· όταν δόθηκε αυτό το σ ύ ν θ η μ α η παρακμή άρχισε να θριαμβεύει. — Ο Θ ε ό ς σ τ ο σ τ α υ ρ ό — οι φρικτές μυστικές σκέψεις που βρίσκονται πίσω απ’ αυτό το σύμβολο δεν έχουν κατανοηθεί ακόμη; — “Ό,τι υποφέρει, ό,τι είναι καρφωμένο στο σταυρό, είναι θ ε ι ο . Όλοι μας είμαστε καρφωμένοι στο σταυρό, άρα είμαστε θ ε ι ο ι . Μόνο εμείς είμαστε θείοι... Ο Χριστιανισμός ήταν μια νίκη, μια ευγενέστερη προοπτική χάθηκε απ’ αυτόν — ο Χριστιανισμός ή— ταν η μεγαλύτερη συμφορά της ανθρωπό-τητας ως τώρα.

Ο Χριστιανισμός είναι επίσης αντίθετος προς κάθε π ν ε υ - μ α τ ι κ ή ευρωστία· χριστιανικός Λόγος είναι μόνο ο άρ-ρωστος Λόγος. Ο Χριστιανισμός συμμαχεί με καθετί ηλι-θιο, ξεστομίζει κατάρες εναντίον του πνεύματος, εναντίον της α ν ω τ ε ρ ό τ η τ α ς του υγιούς πνεύματος. Επειδή η αρρώστια ανήκει στην ουσία του Χριστιανισμού, η τυπική

χριστιανική κατάσταση, η "πίστη", πρέπει να είναι επίσης μια μορφή αρρώστιας, και κάθε ευθύς, έντιμος, επιστημονικός δρόμος προς την αλήθεια απορρίπτεται από την εκκλησία επειδή θεωρείται α π α γ ο ρ ε υ μ έ ν ο ς δρόμος. Ακόμη και η αμφιβολία είναι αμάρτημα... Η παντελής έλλειψη ψυχολογικής καθαρότητας στον ιερέα —την οποία προδίδουν τα μάτια του— είναι μια συνέπεια της παρακμής: αρκεί να παρατηρήσει κανείς υστερικές γυναίκες και ραχητικά παιδιά για να καταλάβει, ότι η ενστικτώδης δολιότητα, η ηδονή να λες ψέματα μόνο για να τα πεις, και η ανικανότητα να κοιτάς τους άλλους κατάματα και να περπατάς ίσια, είναι έκφραση της παρακμής. Η "πίστη" σημαίνει "δεν—θέλω—να—μάθω" τί είναι αληθινό. Ο πιετιστής, ο ιερέας των δύο φύλων, είναι ψεύτης ακριβώς επειδή είναι άρρωστος: το ένστικτο του α π α ι τ ε ι να μη παραχωρηθούν ποτέ στην αλήθεια τα δικαιώματά της. "Ό,τι προκαλεί αρρώστια είναι κ α λ ό " —ό,τι βγαίνει μέσα από την πληρότητα, από την αφθονία, από τη δύναμη, είναι κ α κ ό " —έτσι σκέφτεται ο πιστός. Μπορώ να καταλάβω αμέσως αν κάποιος είναι προορισμένος για θεολόγος από το α ν δ ε ν έ χ ε ι ά λ λ η εκ λ ο γ ή πα ρ ά ν α π ε ι ψ έ μ α τ α . Ένα άλλο διακριτικό σημείο του θεολόγου είναι η α ν ι κ α ν ό τ η τ ά του για φιλολογία. Αυτό που εννοείται εδώ με τη λέξη φιλολογία είναι η τέχνη να διαβάσεις καλά —να μπορείς να ξεχωρίζεις τα γεγονότα, χωρίς να τα παραποιείς με ερμηνείες, χωρίς να χάνεις την προσοχή, την υπομονή και τη λεπτότητα στην προσπάθειά σου να τα κατανοήσεις. Η φιλολογία ως έφεξις στην ερμηνεία —είτε πρόκειται για βιβλία, για τα νέα μίας εφημερίδας, για τα πεπρωμένα, είτε για τα νέα για τον καιρό, για να μη μιλήσουμε για τη "σωτηρία της ψυχής".... Ο τρόπος με τον οποίο ένας θεολόγος ερμηνεύει, στο Βερολίνο ή στη Ρώμη, ένα "στίχο της Αγίας Γραφής" ή ένα γεγονός —λόγου χάρι μια νίκη των στρατευμένων της πατρίδας κάτω από το φως των Ψαλμών του Δαυίδ —είναι πάντα τόσο θ ρ α σ ύ ς που κάνει έξω φρενών τον φιλόλογο. Και τί μπορεί να κάνει αυτός ο φιλόλογος όταν οι πιετιστές και άλλες αγγελάδες της Σουαβίας, μεταμορφώνουν, με τη βοήθεια του "δακτύλου του Θεού", την άθλια καθημερινή και καθιστική τους ύπαρξη σε θαύμα της "χάρης", της "πρόνοιας", των "εμπειριών σωτηρίας"; Η πιο μικρή πνευματική προσπάθεια, για να μη μιλήσουμε για σ ε μ ν ό τ η τ α , θα ήταν αρκετή για να πείσει αυτούς τους ερμηνευτές για την παιδικότητα και την αναξι-

οπρέπεια μιας τέτοιας κατάχρησης της δεξιότητας των δακτύλων του Θεού. Αν είχαμε ακόμη και το πιο μικρό κομμάτι ευλάβειας στο σώμα μας, θα βρίσκαμε έναν Θεό που θα γιάτρευε ένα κρύωμα την κατάλληλη στιγμή ή που θα μας έβαζε σ' ένα αμάξι ακριβώς τη στιγμή που θα ξεσπούσε μια καταιγίδα! αλλά, ακόμη κι αν υπήρχε ένας τέτοιος Θεός, θα 'πρεπε να τον καταργήσουμε γιατί θα 'ταν γελοίος. Ένας Θεός υπηρέτης, ταχυδρόμος, μεταφορέας —θα ήταν το πιο ηλίθιο πράγμα. Η "Θεία πρόνοια", στην οποία πιστεύει ακόμη το ένα τρίτο των πολιτών της "καλλιεργημένης Γερμανίας" είναι ένα επιχείρημα εναντίον του Θεού πολύ πιο ισχυρό απ' ό,τι φανταζόμαστε. Και, οπωσδήποτε, είναι ένα επιχείρημα εναντίον των Γερμανών!...

53

Είναι τόσο λίγο αληθινό το ότι οι μ ά ρ τ υ ρ ε ς αποδεικνύουν κάτι για την αλήθεια ενός πράγματος, που θα ήθελα να διαβεβαιώσω ότι κανένας μάρτυρας δεν είχε ποτέ την παραμικρή σχέση με την αλήθεια. Ο τόνος, με τον οποίο ένας μάρτυρας πετάει "αυτό—που—εκείνος—θεωρεί—αληθινό" στο πρόσωπο του κόσμου, εκφράζει έναν τόσο χαμηλό βαθμό διανοητικής ακεραιότητας, μια τέτοια α μ β λ ύ ν ο ι α στην αντιμετώπιση του προβλήματος της αλήθειας, που δεν υπάρχει καμιά ανάγκη να ανασκευάσουμε τα λεγόμενά του. Η αλήθεια δεν είναι κάτι που μπορεί να το έχει ένα πρόσωπο, κι ένα άλλο όχι: μόνο χωριάτες και απόστολοι χωριατών, όπως ο Λούθηρος, μπορούν να σκέφτονται μ' αυτόν τον τρόπο για την αλήθεια. Μπορούμε να 'μαστε σίγουροι ότι η σεμνότητα, η μ ε τ ρ ι ο π ά θ ε ι α στην αντιμετώπιση του προβλήματος της αλήθειας αυξάνει ανάλογα με το βαθμό συνειδητότητας που έχουμε στα ζητήματα του πνεύματος. Αρκούμαστε στα πέντε πράγματα που ξ έ ρ ο υ μ ε , και αρνιόμαστε ευγενικά να μάθουμε κι ά λ λ α .... Η "αλήθεια, έτσι όπως την εννοεί κάθε προφήτης, κάθε σχισματικός, κάθε ελεύθερο πνεύμα, κάθε σοσιαλιστής, κάθε άνθρωπος της εκκλησίας, είναι μια τέλεια απόδειξη πως λείπει ακόμη εντελώς εκείνη η πειθαρχία του πνεύματος και η αυτο—υπέρβαση, που είναι απαραίτητες για την εύρεση μιας, έστω μικρής, έστω ελάχιστης, αλήθειας. —Οι θάνατοι των μαρτύρων υπήρξαν μεγάλη συμφορά στην ιστορία γιατί ε κ μ α ύ-

λίσαν τον κόσμο... Το συμπέρασμα όλων των ηλιθίων, γυναικών και λαουτζίκου μαζί, ότι πρέπει να υπάρχει ένας λόγος για να οδεύει κάποιος προς τον θάνατό του (ή, ότι πρέπει να υπάρχει ένα λόγος που γεννάει μια επιδημία θυσιών, όπως συνέβη λόγου χάρη στον πρώιμο Χριστιανισμό)— αυτό το συμπέρασμα τορπίλισε τη διερεύνηση, το πνεύμα της διερεύνησης, και την επιφυλακτικότητα. Οι μάρτυρες έκαναν κακὸ στην αλήθεια... Ακόμη και σήμερα δεν χρειάζεται παρά η ωμότητα ενός διωγμού για να αποκτήσει αξιοσέβαστο όνομα ένας εντελώς αδιάφορος κατά τα άλλα σεκταρισμός. Πώς; Δεν αλλάζει η αξία ενός πράγματος αν κάποιος δώσει τη ζωή του γι' αυτό; —Ένα λάθος που γίνεται αξιοσέβαστο είναι ένα λάθος ακόμη πιο πολύ εκμαυλιστικό. Πιστεύετε, αγαπητοί μου θεολόγοι, πως θα σας δοθεί η ευκαιρία να γίνετε μάρτυρες για τα ψέματά σας; Απορρίπτει κανείς ένα πράγμα ακουμπώντας το προσεκτικά πάνω στον πάγο— μ' αυτόν τον τρόπο απορρίπτει κανείς και τους θεολόγους.... Η κοσμοϊστορική βλακεία όλων των διωκτών ήταν ακριβώς το ότι έδιναν στην αντίθετη υπόθεση καλό όνομα— το ότι της χάριζαν τη γοητεία του μαρτυρίου... Η γυναίκα ακόμη και σήμερα γονατίζει μπροστά σ' ένα λάθος επειδή της είπαν ότι κάποιος πέθανε πάνω στο σταυρό γι' αυτό. Είναι ο σταυρός ένα επιχείρημα; Για όλα αυτά όμως τα πράγματα, ένας μόνος είπε κάτι που ήταν απαραίτητο για χιλιάδες χρόνια— ο Ζαρατούστρα:

"Αφηναν σημάδια αίματος στο δρόμο που περπατούσαν, και η τρέλα τους δίδασκε ότι με το αίμα αποδεικνύει κανείς την αλήθεια. Το αίμα όμως είναι ο χειρότερος μάρτυρας της αλήθειας— το αίμα δηλητηριάζει ακόμη και το καθαρότερο δόγμα και το μετατρέπει σε παραίσθηση και μίσος της καρδιάς— και αν κάποιος περάσει μέσα απ' τη φωτιά για το δόγμα του— τί αποδεικνύει αυτό; Στ' αλήθεια, είναι οίγουρα προτιμότερο να βγει το δόγμα σου μέσα από τη δική σου φωτιά"

54

Δεν πρέπει να ξεγελιόμαστε: τα μεγάλα πνεύματα είναι σκεπτικιστές. Ο Ζαρατούστρα είναι σκεπτικιστής. Η δύναμη, η ελευθερία που γεννιέται από τη δύναμη και από την υπερδύναμη του πνεύματος αποδεικνύεται από τον σκεπτικισμό. Οι άνθρωποι της πεποίθησης δεν έχουν να πουν τίποτε σχετικά με θεμελιώδη ερωτήματα αξίας και μη αξίας. Οι

πεποιθήσεις είναι φυλακές. Τέτοιοι άνθρωποι δεν βλέπουν αρκετά μακριά, δεν βλέπουν κάτω από τον εαυτό τους: για να γίνει όμως κανείς δεκτός στη συζήτηση σχετικά με την αξία και την μη αξία, πρέπει να βλέπει κάτω του, πίσω του πεντακόσιες πεποιθήσεις... Ένα πνεύμα που ζητάει μεγάλα πράγματα, που ζητάει επίσης τα μέσα για να φτάσει σ' αυτά, είναι κατ' ανάγκη σκεπτικιστής. Η ελευθερία απ' όλα τα είδη πεποιθήσεων, η ικανότητα—να—βλέπεις—ελεύθερα, αποτελεί μέρος της δύναμης... Το μεγάλο πάθος του σκεπτικιστή, η βάση και η δύναμη της ύπαρξής του, ακόμη πιο φωτισμένη και πιο δεσποτική απ' ό,τι αυτός ο ίδιος, χρησιμοποιεί ολόκληρη τη νόσή του— τον κάνει αδιάτακτο— του δίνει το θάρρος να χρησιμοποιεί ακόμη και αθέμιτα μέσα— σε ορισμένες περιστάσεις του επιτρέπει να έχει πεποιθήσεις. Η πεποίθηση ως μέσο: πολλά πράγματα πετυχαίνει κανείς με μια πεποίθηση. Το μεγάλο πάθος χρειάζεται και χρησιμοποιεί τις πεποιθήσεις, αλλά δεν υποτάσσεται σ' αυτές—νιώθει ανώτερο απ' αυτές. —Αντίθετα, η ανάγκη για πίστη, για κάποιο είδος ανεπιφύλακτου Ναι ή Όχι, αυτός ο Καρλαϊσμός, αν μου επιτρέπεται η έκφραση, είναι μια ανάγκη που γεννιέται από την αδυναμία. Ο άνθρωπος της πίστης, ο "πιστός" κάθε είδους, είναι αναγκαστικά ένας εξαρτώμενος άνθρωπος— ένας άνθρωπος που δεν μπορεί να βάλει τον εαυτό ως σκοπό, ένας άνθρωπος που δεν μπορεί καθόλου να βάλει κάποιον σκοπό από μόνος του. Ο "πιστός" δεν ανήκει στον εαυτό του, μπορεί μόνο να είναι ένα μέσο, πρέπει να χρησιμοποιείται, έχει ανάγκη να υπάρχει κάποιος που να τον χρησιμοποιεί. Το ένστικτό του αποδίδει τη μεγαλύτερη τιμή σε μια ηθική αποκήρυξης του εαυτού του— όλα τον πείθουν να ακολουθήσει αυτήν την πορεία: η σύνεσή του, η πείρα του, η κενοδοξία του. Κάθε είδος πίστης είναι μια έκφραση αυτο—αποκήρυξης, αυτο—αποξένωσης... Αν σκεφτεί κανείς πόσο απαραίτητος είναι για πολλούς ανθρώπους ένας διακανονισμός, που να τους δεσμεύει από έξω και να τους ακινητοποιεί— αν καταλάβει κανείς ότι ο καταναγκασμός, η σκληρά με μια ανώτερη έννοια, είναι η πρώτη και τελευταία απαραίτητη συνθήκη για να ευδοκμήσουν τα ανθρώπινα όντα που έχουν πιο αδύναμη βούληση (και ιδιαίτερα οι γυναίκες)—τότε θα καταλάβει και τι είναι η πεποίθηση, η "πίστη". Ο άνθρωπος της πεποίθησης στηρίζεται σ' αυτήν. Να μην βλέπεις πολλές πράγματα, να μην είσαι αμερόληπτος σε κανένα σημείο, να ανήκεις σε

κάποια παράταξη, να έχεις έναν στενό και αναγκαίο τρόπο με τον οποίο βλέπεις όλες τις αξίες—αυτά καθιστούν δυνατή την ύπαρξη τέτοιου είδους ανθρώπων. Αλλά αυτά τους κάνουν επίσης αντίθετους, ανταγωνιστές προς αυτό που ανταποκρίνεται στην αλήθεια, προς την αλήθεια.... Ο πιστός δεν είναι ελεύθερος να έχει επίγνωση των ερωτημάτων του "αληθούς" και του "αναληθούς": η ακεραιότητα θα ήταν στην περίπτωση α υ τ ή καταστροφή του. Η παθολογική εξάρτηση της οπτικής τους μετατρέπει τους πιστούς σε φανατικούς. Ο Σαβοναρόλα, ο Λούθηρος, ο Ρουσώ, ο Ροβεσπιέρος, ο Σαιν Σιμόν είναι ο αντίθετος τύπος από τον τύπο του δυνατού πνεύματος που έχει γ ί ν ε ι ελεύθερο. Μολαταύτα, η μεγάλη επιτήδευση αυτών των ά ρ ρ ω σ τ ω ν πνευμάτων, αυτών των επιληπτικών της έννοιας, κάνει εντύπωση στη μεγάλη μάζα: οι φανατικοί είναι γραφικοί· η ανθρωπότητα προτιμά να βλέπει χειρονομίες, παρά να ακούει για αιτίες και αποτελέσματα....

55

Ένα βήμα παραπέρα μέσα στην ψυχολογία της πεποίθησης, της "πίστης". Πριν από πολύ καιρό έθεσα το πρόβλημα, αν οι πεποϊθήσεις είναι πιο επικίνδυνες από τα ψέματα ως εχθροί της αλήθειας (Α ν θ ρ ώ π ι ν ο, Π ο λ ύ Α ν θ ρ ώ π ι ν ο, I, αφορισμοί 54 και 483). Τώρα θα ήθελα να θέσω το κρίσιμο ερώτημα: Υπάρχει καθόλου αντίθεση ανάμεσα στο ψέμα και την πεποίθηση; —Όλος ο κόσμος πιστεύει πως υπάρχει, αλλά τί υπάρχει που δεν πιστεύει όλος ο κόσμος!—Κάθε πεποίθηση έχει την ιστορία της, τις αρχικές μορφές της, τις δοκιμές και τα λάθη της: γ ί ν ε τ α ι πεποίθηση ύστερα από ένα μεγάλο διάστημα κατά το οποίο δ ε ν ήταν τέτοια, και ύστερα από ένα ακόμη μεγαλύτερο διάστημα κατά το οποίο μ ό λ ι ς κ α ι μ ε τ ά β ί α ς ήταν τέτοια. Πώς; Δεν ήταν δυνατό να υπάρχει το ψέμα ανάμεσα σ'αυτές τις εμβρυακές μορφές πεποίθησης; —Μερικές φορές, μια απλή αλλαγή προσώπου αρκεί: αυτό που ήταν στον πατέρα ψέμα γίνεται στον γιο πεποίθηση. —Ονομάζω ψέμα: το να μη θέλουμε να δούμε κάτι που βλέπει κάποιος άλλος. Το αν το ψέμα λαμβάνει χώρα μπροστά σε μάρτυρες ή όχι δεν έχει σημασία. Το πιο συνηθισμένο ψέμα είναι εκείνο που λέμε στον εαυτό μας· το ψέμα που λέμε στους άλλους

είναι, σχετικά, εξαίρεση. —Τώρα, αυτό το να—μη—θέλουμε—να—δούμε κάτι που βλέπει κάποιος άλλος, είναι σχεδόν ο πρώτος όρος για όλους εκείνους που ανήκουν σε μια παράταξη με οποιαδήποτε έννοια: ο άνθρωπος της "παράταξης" γίνεται αναγκαστικά ψεύτης. Η γερμανική ιστοριογραφία, για παράδειγμα, είναι πεπεισμένη ότι η Ρώμη εκπροσωπούσε τον δεσποτισμό και ότι τα γερμανικά φύλα έφεραν το πνεύμα της ελευθερίας στον κόσμο. Ποιά είναι η διαφορά ανάμεσα σ'αυτήν την πεποίθηση και σ'ένα ψέμμα; Είναι να απορεί κανείς που όλες οι παρατάξεις, συμπεριλαμβανομένων και των γερμανών ιστορικών, χρησιμοποιούν ενστικτωδώς τις μεγάλες λέξεις της ηθικής, είναι να απορεί κανείς που η ηθική εξακολουθεί να υπάρχει επειδή ο άνθρωπος της οποιασδήποτε παράταξης την χρειάζεται κάθε στιγμή; —Αυτή είναι η πεποίθησή μ α ς : την αναγνωρίζουμε μπροστά σ'όλον τον κόσμο, ζούμε και πεθαίνουμε γι'αυτήν. Σεβασμός για όλους που έχουν πεποϊθήσεις" —Αυτό το πράγμα άκουσα να το λένε ακόμη και αντισημίτες. Το αντίθετο, κύριοι! Ένας αντισημίτης δεν γίνεται πιο ευϋπόληπτος επειδή έχει ως αρχή του να λέει ψέματα... Οι ιερείς είναι πολύ πιο λεπτοί σε τέτοια θέματα και καταλαβαίνουν πολύ καλά την αντίφαση που βρίσκεται μέσα στην έννοια μιας πεποϊθήσης, συγκεκριμένα, την ψευδολογία, που είναι θέμα αρχής επειδή υπηρετεί έναν σκοπό· έτσι δανείστηκαν από τους Εβραίους την εξής έξυπνη ιδέα: εισήγαγαν στο σημείο αυτό την έννοια του "Θεού", της "θέλησης του Θεού", της "αποκάλυψης του Θεού". Κι ο Καντ επίσης, με την έννοιά του της κατηγορικής επιταγής βρισκόταν στον ίδιο δρόμο: ε δ ώ, ο Λόγος του έγινε π ρ α κ τ ι κ ό ς. —Υπάρχουν ερωτήματα όπου ο άνθρωπος δεν μπορεί να καταλήξει σε μια απόφαση για την αλήθεια και την αναλήθεια· όλα τα ανώτερα ερωτήματα, όλα τα ανώτερα προβλήματα αξιών βρίσκονται πέρα από τον ανθρώπινο Λόγο... Να καταλάβουμε τα όρια του Λόγου —αυτό είναι αληθινή φιλοσοφία... Για ποιόν σκοπό έδωσε ο Θεός στον άνθρωπο την αποκάλυψη; Είναι δυνατόν να 'κανε κάτι επιπόλαιο ο Θεός; Ο άνθρωπος δεν μ π ο ρ ε ί να μάθει μόνος του τί είναι καλό και τί κακό, και γι'αυτό ο Θεός του δίδαξε τη θέλησή του... Ηθικό διδάγμα: ο ιερέας δ ε ν λέει ψέματα· το ερώτημα του "αληθούς" και του "ψευδούς" δεν υ π ά ρ χ ε ι" στα θέματα για τα οποία μιλάει ο ιερέας· τα θέματα αυτά δεν επιτρέπουν σε κανέναν να πει ψέματα. Γιατί, για να μπορεί κανείς να πει ψέματα, πρέπει πρώτα να μπορεί να αποφασί-

σει για το τι είναι αληθινό εδώ. Αλλά ο άνθρωπος είναι ανίκανος για κάτι τέτοιο· επομένως, ο ιερέας είναι απλώς το φερέφωνο του Θεού.— Ένας τέτοιος παπαδίστικος συλλογισμός δεν είναι κατά κανένα τρόπο απλώς ιουδαϊκός και χριστιανικός· το δικαίωμα να λες ψέματα και η πονηριά της "αποκάλυψης" ανήκουν στον τύπο του ιερέα —τόσο στους παρακμιακούς ιερείς όσο και στους ιερείς του παγανισμού (παγανοί είναι όλοι εκείνοι που λένε Ναι στη ζωή, για τους οποίους ο "Θεός" είναι η λέξη που εκφράζει το μεγάλο Ναι σ' όλα τα πράγματα). —Ο "νόμος", ο "θέληση του Θεού", το "ιερό βιβλίο", η "θεία έμπνευση" —απλές λέξεις για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αποκτά δύναμη ο ιερέας, με τις οποίες διατηρεί τη δύναμή του ο ιερέας· οι έννοιες αυτές βρίσκονται στη βάση όλων των ιερατικών οργανώσεων, όλων των μορφών ιερατικής ή ιερατικο-φιλοσοφικής κυριαρχίας. Το "άγιο ψέμα" —κοινό στον Κομφούκιο, στο βιβλίο νόμων του Μανού, στον Μωάμεθ, στη χριστιανική εκκλησία— δεν λείπει από τον Πλάτωνα. "Η αλήθεια είναι εδώ": αυτό σημαίνει, όπου ακούγεται, ο ιερέας ψεύδεται.

56

Τελικά, έχει σημασία να ξέρουμε τον σκοπό για τον οποίο λέει κανείς ψέματα. Το ότι "άγιοι" σκοποί λείπουν από τον Χριστιανισμό, είναι η ένστασή μου εναντίον των μέσων που χρησιμοποιεί. Ο Χριστιανισμός έχει μόνο κακούς σκοπούς: το δηλητηρίασμα, τη συκοφαντία, την άρνηση της ζωής, την περιφρόνηση για το σώμα, την υποβάθμιση και την αυτο-βεβήλωση του ανθρώπου μέσω της έννοιας της αμαρτίας— κατά συνέπεια, και τα μέσα του είναι κακά. —Με αντίθετα αισθήματα διάβασα τον νόμο του Μανού, ένα ασύγκριτα πιο πνευματικό και ανώτερο έργο· ακόμη και το να προφέρει κανείς το όνομά του μαζί με το όνομα της Βίβλου είναι αμαρτία προς το πνεύμα.. Μαντεύει κανείς αμέσως ότι πίσω απ' αυτό το έργο, μέσα σ' αυτό το έργο, υπάρχει μια πραγματική φιλοσοφία κι όχι μια δύσοσμη ιουδαϊνή (1) ραβινισμού και δεισιδαιμονίας· προσφέρει ακόμη και στον

1. Ο Νίτσε πλάθει τη λέξη αυτή θέλοντας να δώσει στον ιουδαϊσμό την έννοια του δηλητηρίου. (σ.τ.μ)

πιο κακομάθημένο ψυχολόγο κάτι να μασήσει. Κι ας μη ξεχνάμε το κύριο σημείο, τη βασική διαφορά με οποιοδήποτε είδος Βίβλου: στο βιβλίο του Μανού, οι ευγενείς τάξεις, οι φιλόσοφοι και οι πολεμιστές, βρίσκονται πάνω από τη μάζα. Ευγενείς αξίες παντού, ένα αίσθημα τελειότητας, μια επιβεβαίωση της ζωής, ένα θριαμβευτικό αίσθημα χαράς για τον εαυτό και για τη ζωή— ο ήλιος λάμπει σ' ολόκληρο το βιβλίο. Όλα τα πράγματα τα οποία ο Χριστιανισμός καλύπτει με την απύθμενη μιζέρια του —παραδείγματος χάρι την τεκνοποιία, τη γυναίκα, τον γάμο— αναλύονται εδώ με σοβαρότητα, με σεβασμό, με αγάπη και εμπιστοσύνη. Πράγματι, πώς μπορεί να βάλει κανείς στο χέρι των παιδιών και των γυναικών ένα βιβλίο που περιέχει αυτά τα ποταπά λόγια: "για να αποφθευχθεί η συνουσία εκτός γάμου, ας έχει κάθε άνδρας τη δική του γυναίκα, και κάθε γυναίκα τον δικό της άνδρα... Καλύτερο είναι να παντρευτείς παρά να καείς"; Και πώς μπορεί να είναι Χριστιανός όταν η έννοια της άμωμης σύλλης εκχριστιανίζει, δηλαδή, λερώνει, την καταγωγή του ανθρώπου;... Δεν ξέρω άλλα βιβλία που να έχουν πει για τη γυναίκα τόσα τρυφερά και καλά πράγματα όσο το βιβλίο του Μανού· αυτοί οι γέροι ψαρομάλληδες και άγιοι έχουν έναν τρόπο να είναι αβροί με τις γυναίκες που ίσως να μην ξεπεραστεί ποτέ. "Το στόμα μιας γυναίκας" —γράφει κάπου— "το στήθος μιας κοπέλας, η προσευχή ενός παιδιού, ο καπνός της θυσίας, είναι πάντα αγνά". Ένα άλλο απόσπασμα: "Δεν υπάρχει τίποτε αγνότερο από το φως του ήλιου, τη σκιά μιας αγελάδας, τον αέρα, το νερό, τη φωτιά, και την ανάσα μιας κοπέλας". Ένα τελευταίο απόσπασμα, που ίσως να'ναι και άγιο ψέμα: "Όλα τα ανοίγματα του σώματος πάνω από τον αφαλό είναι αγνά κι όλα όσα είναι κάτω απ' αυτόν είναι ακάθαρτα. Μόνο στην κοπέλα είναι ολόκληρο το σώμα αγνό".

57

Αντιλαμβάνεται κανείς αμέσως την ανοσιότητα των χριστιανικών μέσων, όταν συγκρίνει τον χριστιανικό σκοπό με τον σκοπό του Νόμου του Μανού —όταν ρίξει κανείς φως στην πελώρια αντίθεση των δυο σκοπών. Ο κριτικός του Χριστιανισμού δεν μπορεί χωρίς να κάνει τον Χριστιανισμό αξιόκαταφρόνητο. —Ένας τέτοιος νόμος

ὅπως αὐτὸς τοῦ Μανοῦ δημιουργεῖ ὅπως ὅλοι οἱ καλοὶ κώδικες νόμων: συνοψίζει τὴν πείρα, τὴ σύνεση καὶ τὴν πειραματικὴ ἠθικὴ πολλῶν αἰώνων· καταλήγει σ' ἓνα συμπέρασμα: δὲν δημιουργεῖ τίποτα ἄλλο. Ἡ προϋπόθεση γιὰ μιὰ κωδικοποίηση τέτοιου εἶδους εἶναι ἡ ἐπίγνωση ὅτι τὰ μέσα ποὺ χρειάζονται γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ κύρος μιὰ ἀλήθεια, ποὺ κατακτήθηκε ἀργὰ καὶ πολὺ δύσκολα, εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὰ ἀπὸ τὰ μέσα ποὺ χρειάζονται γιὰ τὴν ἀπόδειξή της. Ἐνας κώδικας νόμων δὲν ἀφηγεῖται ποτὲ τὰ πλεονεκτήματα, τοὺς λόγους, τὴν καζουϊστικὴν τῶν νόμων τοῦ: ἀν ἔκανε κάτι τέτοιο, θὰ ἔχανε τὸν προστακτικὸ τόνο, τὸ "οφείλεις", τὴν προϋπόθεση γιὰ νὰ τὸν σέβονται. Ἀκριβῶς ἐδῶ ἐγκεῖται τὸ πρόβλημα. —Σ' ἓνα ορισμένο σημεῖο τῆς ἀνάπτυξης ἐνὸς λαοῦ τὸ πιο προσεκτικὸ κοινωνικὸ στρώμα, δηλαδὴ αὐτὸ ποὺ βλέπει πιο μακριὰ στο παρελθόν καὶ στο μέλλον, θέλει νὰ παγιωθεῖ ἡ πρακτικὴ σύμφωνα με τὴν ὁποία πρέπει νὰ ζεῖ κανεὶς, δηλαδή, μὲ τὸν ὅτι νὰ ζεῖ κανεὶς. Στόχος τοῦ εἶναι νὰ μαζέψῃ μιὰ ὅσο τὸ δυνατόν πλουσιότερη συγκομιδὴ ἀπὸ τὶς ἐποχὲς τοῦ πειράματος καὶ τῆς κακῆς ἐμπειρίας. Κατὰ συνέπεια, αὐτὸ ποὺ πρέπει νὰ ἀποφευχθεῖ τῶρα εἶναι ὁ περαιτέρω πειραματισμός, ἡ συνέχιση τῆς ρευστῆς κατάστασης τῶν ἀξιών, ὁ ἐλεγχος, ἡ ἐπιλογή, ἡ κριτικὴ τῶν ἀξιών ἐπ' ἀπειρόν. Ἐναντίον αὐτῶν τοποθετεῖται ἓνας διπλὸς τοίχος: πρῶτο, ἡ ἀποκάλυψη, δηλαδή ὁ ἰσχυρισμός ὅτι ἡ λογικὴ τῶν νόμων αὐτῶν δὲν ἔχει ἀνθρώπινη καταγωγή, δὲν ἀναζητήθηκε καὶ δὲν βρέθηκε σιγὰ σιγὰ καὶ μετὰ ἀπὸ πολλὰ λάθη, ἀλλὰ ἔχει θεϊκὴ καταγωγή, καὶ, ἐπομένως, εἶναι ἀκέραια, τέλεια, χωρὶς ἱστορία, ἓνα δῶρο, ἓνα θαῦμα· εἶναι ἀπλῶς κάτι ποὺ ἔχει κοινοποιηθεῖ ἀπὸ τὸν Θεό. Ὑστερα, ἡ παράδοσις, ὁ ἰσχυρισμός ὅτι ὁ νόμος υπῆρχε προ ἀμνημόνευτων χρόνων καὶ ὅτι θὰ ἦταν βέβαια, ἐγκλημα ἐναντίον τῶν προγόνων, ὁποιαδήποτε ἀμφισβήτησή τοῦ. Τὸ κύρος τοῦ νόμου βασιζέται σὲ τὶς θέσεις: ὁ Θεὸς τὸν ἔδωκε, οἱ πρόγονοι τὸν ἔζησαν. Ἡ ἀνώτερη λογικὴ τῆς μεθόδου αὐτῆς φαίνεται στὴν πρόθεση βαθμιαίας ἀπομάκρυνσης τῆς συνειδήσεως ἀπ' αὐτὸ ποὺ ἔχει ἀναγνωρισθεῖ ὡς σωστὴ ζωὴ (δηλαδή, ποὺ ἔχει ἀποδοθεῖ ὡς σωστὴ ἀπὸ μιὰ τεράστια καὶ καλὰ φιλτραρισμένη ἐμπειρία), ἔτσι ὥστε νὰ φτάσουμε στὸν τέλειο αὐτοματισμὸ τοῦ ἐνστικτοῦ— ποὺ εἶναι προϋπόθεση κάθε ἐλέγχου, κάθε εἶδους τελειότητας στὴν τέχνη τῆς ζωῆς. Τὸ νὰ στήνῃς ἓναν κώδικα νόμων κατὰ τὸν τρόπο τοῦ Μανοῦ σημαίνει ὅτι δίνεις τὴ δυνατότητα σ' ἓναν λαὸ νὰ γίνῃ στο ἐξῆς

κύριος, νὰ γίνῃ τέλειος— νὰ ἐπιδιώκει τὴν ἀνώτερη τέχνη τῆς ζωῆς. Γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ πρέπει νὰ γίνῃ ἀσύνετος: αὕτη εἶναι ἡ πρόθεση κάθε ἁγίου ψέματος. —Ἡ ἐξουσία τῶν καστῶν, ὁ ἀνώτατος, ὁ κυρίαρχος νόμος, εἶναι ἀπλῶς ἡ δικαίωση μιᾶς φυσικῆς ἐξουσίας, ἐνὸς φυσικοῦ νόμου πρώτης σειρᾶς, τὸν ὁποῖο δὲν μπορεῖ νὰ ἀνατρέψῃ καμιὰ αυθαιρεσία, καμιὰ "μοντέρνα ἰδέα". Σὲ κάθε υγιή κοινωνία υπάρχουν τρεῖς τύποι ποὺ ἀλληλοεξαρτῶνται καὶ ποὺ ξεχωρίζουν ἀπὸ φυσιολογικὴ ἀποψη· ὁ καθένας ἔχει τὴ δική του υγιεινή, τὸ δικό του χωρὸ ἐργασίας, τὸ δικό του αἶσθημα τελειότητας καὶ κυριαρχίας. Ἡ φύσις, κι ὅχι ὁ Μανὸς, διακρίνει τοὺς κατ' ἐξοχὴν πνευματικούς τύπους, τοὺς κατ' ἐξοχὴν δυνατοὺς στοὺς μυς καὶ στο ταμπεραμέντο, καὶ ἐκείνους ποὺ δὲν ξεχωρίζουν ἀπὸ καμιὰ ἀποψη, τοὺς μέτριους: οἱ τελευταῖοι ἀποτελοῦν τὴ μεγάλη πλειοψηφία, οἱ πρώτοι τὴν ἐλίτ. Ἡ ἀνώτερη κάστα μπορεῖ νὰ ὀνομαστῇ καὶ οἱ λίγοι. Ἐπειδὴ αὐτοὶ εἶναι τέλειοι ἀπολαμβάνουν τὰ προνόμια τῶν λίγων: ἀνάμεσα σ' αὐτά, νὰ ἀντιπροσωπεύουν τὴν εὐτυχία, τὴν ὁμορφιά, καὶ τὴν καλοσύνη πάνω στὴ γῆ. Μόνο οἱ πιο πνευματικοὶ ἄνθρωποι ἔχουν τὴν ἄδεια νὰ ἀγγίζουν τὴν ὁμορφιά, τὸ ωραῖο: μόνο σ' αὐτοὺς ἡ καλοσύνη δὲν εἶναι ἀδυναμία. Pulchrum est paucorum hominum: τὸ καλὸ εἶναι ἓνα προνόμιο. Ἀπὸ τὴν ἄλλή μεριά, δὲν τοὺς ἐπιτρέπεται νὰ ἔχουν ἀσχημοὺς τρόπους, πεσιμιστικὸ βλέμμα, μάτι ποὺ ἀσχηματίζει— ἡ ἀγανάκτησις γιὰ τὴ συνολικὴ ὄψη ποὺ ἔχουν τὰ πράγματα. Ἡ ἀγανάκτησις εἶναι προνόμιο τῶν Τσαντάλα· ὁ πεσιμισμός ἐπίσης. "Ὁ κόσμος εἶναι τέλειος" ἔτσι λέει τὸ ἐνστικτο τῶν πιο πνευματικῶν, τὸ ἐνστικτο —ποῦ— λέει— Ναι! "ἡ ἀτέλεια, ὅ,τι εἶναι κάτω ἀπὸ μας, ἡ ἀπόσταση, τὸ πάθος γιὰ ἀπόσταση— ἀκόμη καὶ ὁ Τσαντάλα ἀποτελεῖ μέρος τῆς τελειότητος αὐτῆς". Οἱ πιο πνευματικοὶ ἄνθρωποι, ἐπειδὴ εἶναι καὶ οἱ πιο δυνατοί, βρίσκουν τὴν εὐτυχία τοὺς ἐκεῖ ὅπου ἄλλοι θὰ χάνονταν· στὸν λαβύρινθο, στὴν σκληρότητα ἀπέναντι στοὺς εαυτοὺς τοὺς καὶ στοὺς ἄλλους, στὴ δοκιμὴ· χαρὰ τοὺς εἶναι ἡ καθυπόταξις τοῦ εαυτοῦ τοῦς· ὁ ἀσκητισμός γίνεται σ' αὐτοὺς φύσις, ἀνάγκη, καὶ ἐνστικτο. Τὰ δύσκολα ἔργα εἶναι προνόμιο τοῦς· τὸ παιχνίδι με βάρη ποὺ συντρίβουν ἄλλους εἶναι διασκέδασις τοῦς... Ἡ γνώσις— μιὰ μορφή ἀσκητισμοῦ. Εἶναι τὸ πιο σεβαστὸ εἶδος ἀνθρώπου· αὐτὸ δὲν τοὺς ἐμποδίζει νὰ εἶναι, παράλληλα, τὸ πιο χαρούμενο καὶ τὸ πιο καλοσυνάτο. Κυβερνοῦν ὅχι ἐπειδὴ θέλουν, ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶναι· δὲν ἐ-

χουν την ελευθερία να είναι δεύτεροι.— Οι δ ε ύ τ ε ρ ο ι ε ί ν α ι ο ι φύλακες του νόμου, αυτοί που μεριμνούν για την τάξη και την ασφάλεια, οι ευγενείς πολεμιστές, και κυρίως ο βασιλιάς ως ανώτατη μορφή του πολεμιστή, του κριτή και του υποστηρικτή του νόμου. Οι δεύτεροι είναι το εκτελεστικό χέρι των πιο πνευματικών, αυτό που βρίσκεται πιο κοντά τους, αυτό που τους ανήκει, αυτό που τους απαλλάσσει από καθετί χονδροειδές στο έργο της διακυβέρνησης— η ακολουθία τους, το δεξί τους χέρι, οι καλύτεροί τους μαθητές. —Σ' όλα αυτά, επαναλαμβάνω, δεν υπάρχει τίποτε αυθαίρετο, τίποτε επινοημένο' ό,τι είναι δ ι α φ ο ρ ε τ ι κ ό είναι επινοημένο— επινοημένο για την καταστροφή της φύσης. Η ιεραρχία των καστών, η σειρά των βαθμίδων, διατυπώνει απλώς τον ύψιστο νόμο της ζωής' ο διαχωρισμός των τριών τύπων είναι απαραίτητος για τη διατήρηση της κοινωνίας, για την υλοποίηση των ανώτερων τύπων. Η α ν ι σ ό τ η τ α των δικαιωμάτων είναι ο πρώτος όρος για την ύπαρξη οποιωνδήποτε δικαιωμάτων. — Ένα δικαίωμα είναι ένα προνόμιο. Στον τρόπο ύπαρξής του βρίσκει κανείς το προνόμιό του. Ας μην υποτιμάμε τα προνόμια των μ έ τ ρ ι ω ν. Μόλις κανείς σκαρφαλώνει ψ η λ ό τ ε ρ α, η ζωή γίνεται σκληρότερη' η ψυχρότητα μεγαλώνει, η ευθύνη μεγαλώνει. Μια ανώτερη κουλτούρα είναι μια πυραμίδα: μπορεί να σταθεί μόνο πάνω σε μια πλατιά βάση' η πρώτη της προϋπόθεση είναι μια ισχυρή και υγιώς εδραιωμένη μετριότητα. Η χειροτεχνία, το εμπόριο, η γεωργία, η ε π ι σ τ ή μ η, το μεγαλύτερο μέρος της τέχνης, με μια λέξη, το σύνολο της ε π α γ γ ε λ μ α τ ι κ ή ς δραστηριότητας, εναρμονίζεται μόνο με μια μέτρια ποσότητα ικανότητας και φιλοδοξίας' το ένστικτο που χρειάζεται εδώ έρχεται σε αντίθεση τόσο με τον αριστοκρατισμό όσο και με τον αναρχισμό. Για να είσαι χρήσιμος στην κοινότητα, για να είσαι ένας τροχός, μια λειτουργία, πρέπει να είσαι προορισμένος γι' αυτό από τη φύση: αυτό που μεταμορφώνει την πλειονότητα των ανθρώπων σε νοήμονες μηχανές δ ε ν είναι η κοινωνία, αλλά το μοναδικό είδος ευτυχίας που είναι προσιτό στους ανθρώπους αυτούς. Για τον μέτριο, το να είναι μέτριος είναι μια ευτυχία' ο έλεγχος ενός πράγματος, η ειδικευση, είναι σ' αυτόν φυσικό ένστικτο. Ένα βαθύτερο πνεύμα θα έκανε λάθος αν θεωρούσε τη μετριότητα καθεαυτή στέλεια. Στην πραγματικότητα, η μετριότητα είναι το π ρ ώ τ ο πράγμα που χρειάζεται για να καταστεί δυνατή η ύπαρξη εξαιρέσεων: μια ανώτερη κουλτούρα εξαρτάται απ'

αυτήν. Όταν ο άνθρωπος που ανήκει στις εξαιρέσεις συμπεριφέρεται προς τους μέτριους πιο τρυφερά απ' ό,τι προς τον ίδιο του τον εαυτό και τους ομοίους του, αυτό δεν είναι απλώς ευγένεια της καρδιάς, αλλά κ α θ ή κ ο ν του.... Ποιόν μισώ περισσότερο από τον όχλο σήμερα; Τον σοσιαλιστικό όχλο, τους απόστολους Τσαντάλα, που υποσκάπτουν το ένστικτο, την ευχαρίστηση, το αίσθημα ικανοποίησης που νιώθει ο εργάτης με τη μικρή του ύπαρξη —και που τον κάνουν ζηλόφθοно, του διδάσκουν την εκδίκηση... Η ρίζα του κακού δεν είναι ποτέ τα άνιστα δικαιώματα, αλλά η αξίωση για "ίσα" δικαιώματα.... Τ ι ε ί ν α ι κ α κ ό; Αλλά αυτό το 'πα κιόλας: ό,τι γεννιέται από την αδυναμία, από τον φθόνο, από την ε κ δ ι κ η σ η. Ο αναρχικός και ο Χριστιανός έχουν ίδια καταγωγή...

58

Έχει πράγματι σημασία ο σκοπός για τον οποίο λέει ψέματα κανείς. Άλλο είναι να το κάνει για να διατηρήσει, κι άλλο για να κ α τ α σ τ ρ έ ψ ε ι. Μπορούμε να εξισώσουμε πλήρως τον χ ρ ι σ τ ι α ν ό με τον α ν α ρ χ ι κ ό : ο στόχος τους, το ένστικτό τους, κατευθύνεται μόνο προς την καταστροφή. Η ιστορία αποδεικνύει αυτήν την πρόταση με μια εκπληκτική σαφήνεια. Είδαμε λίγο πιο πριν μια θρησκευτική νομοθεσία που στόχος της ήταν η "δαιώνιση" μιας μεγάλης οργάνωσης της κοινωνίας, ανώτερης προϋπόθεσης για την ε υ δ ο κ ι μ η σ η της ζωής' αντίθετα, ο Χριστιανισμός θεώρησε αποστολή του να δώσει τέλος σε μια τέτοια ακριβώς οργάνωση, ε π ε ι δ ή η ζ ω ή ε υ δ ο κ ι μ ο ύ σ ε μ ' α υ τ ή ν. Στην πρώτη περίπτωση, τα κέρδη του Λόγου, μετά από μια μακρά περίοδο δοκιμών και αβεβαιότητας, έπρεπε να τοποθετηθούν έτσι ώστε να αποφέρουν τη μεγαλύτερη δυνατή ωφέλεια στο μέλλον, και η συγκομιδή έπρεπε να είναι όσο το δυνατόν πιο μεγάλη, πιο πλούσια, πιο πλήρης. Στη δεύτερη περίπτωση όμως, ήθελαν να δ η λ η τ η ρ ι ά σ ο υ ν τη συγκομιδή κατά τη διάρκεια της νύχτας.... Αυτό που υπήρχε aere perennis, δηλαδή η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, η πιο μεγαλειώδης μορφή οργάνωσης που πραγματοποιήθηκε ποτέ κάτω από δύσκολες περιστάσεις, τόσο μεγαλειώδης που, σε σύγκριση μ' αυτήν, όλες εκείνες που υπήρχαν προηγουμένως κι όλες εκείνες που την ακολούθησαν δεν ήταν παρά μπαλwür-

ματα, συνονθύλευμα και ερασιτεχνισμός— αυτοί οι άγιοι αναρχικοί θεώρησαν ότι ήταν θέμα “ευσέβειας” να καταστρέψουν τον “κόσμο”, δηλαδή την Ρωμαϊκή αυτοκρατορία, ώσπου να μη μείνει πέτρα στην πέτρα, ώσπου να γίνουν κύριοι της οι Τεύτονες και άλλοι αγροίκοι... Ο Χριστιανός και ο αναρχικός: και οι δύο παρακμιακοί, και οι δύο ανίκανοι να κάνουν ό,τιδήποτε άλλο από το να επιφέρουν τη διάλυση, να δηλητηριάζουν, να προκαλούν το μαρασμό, να ρουφούν το αίμα και οι δύο έχουν το ένστικτο της θανάσιμης έχθρας ενάντια σε καθετί που υπάρχει, που υπάρχει κι είναι μεγάλο, που έχει διάρκεια, που υπόσχεται ένα μέλλον στη ζωή... Ο Χριστιανισμός ήταν το βαμπίρ της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας: μέσα σε μια νύχτα κατέστρεψε το εκπληκτικό έργο των Ρωμαίων— που είχαν κερδίσει το έδαφος για τη δημιουργία μιας μεγάλης κουλτούρας, που είχε μέλλον μπροστά της. —Δεν έχει γίνει ακόμη κατανοητό; Η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία την οποία γνωρίζουμε, την οποία μας διδάσκει να γνωρίσουμε καλύτερα η ιστορία των Ρωμαϊκών επαρχιών, αυτό το θαυμαστό έργο τέχνης που ανήκει στο μεγάλο στίλ ήταν μια αρχή ή οικοδόμησή του ήταν προορισμένη να επαληθευθεί από χιλιάδες χρόνια: μέχρι σήμερα κανείς δεν έχτισε κάτι παρόμοιο, κανείς δεν διανοήθηκε να χτίσει κάτι με τέτοιες διαστάσεις sub specie aeterni! —Αυτή η οργάνωση ήταν αρκετά δυνατή ώστε να μη κινδυνεύει από κακούς αυτοκράτορες: το τυχαίο των προσώπων δεν έχει καμιά σχέση με τέτοια πράγματα — πρωτίη αρχή κάθε μεγάλης αρχιτεκτονικής. Αλλά δεν ήταν αρκετά δυνατή απέναντι στο πιο διεφθαρμένο είδος διαφθοράς, απέναντι στους Χριστιανούς... Αυτά τα ύπουλα παράσιτα που πλησίαζαν τον καθένα στη μέση της νύχτας, της ομίχλης και της αμφιβολίας, και του αφαιρούσαν τη σοβαρότητα για αληθινά πράγματα, και κάθε ένστικτο για πραγματικά πράγματα, τα δειλά, γυναικωτά και γλυκερά σκυλολόι αποξένωσε σταδιακά τις “ψυχές” απ’ αυτό το πελώριο οικοδόμημα— εκείνες τις αξιόλογες, ανδροπρεπείς, ευγενείς φύσεις, που θεωρούσαν δική τους υπόθεση, δική τους σοβαρότητα, δική τους περηφάνεια την υπόθεση της Ρώμης. Η δολιότητα των λωποδυτών, η μυστικότητα των παράνομων συγκεντρώσεων, ζοφερές έννοιες όπως η κόλαση, η θυσία του αθώου, η unio mystica στην πόση αίματος, και, κυρίως, η σιγανή φλόγα της εκδίκησης, της εκδίκησης του Τσαντάλα— όλα αυτά έγιναν κύριοι της Ρώμης, το ίδιο εί-

δος θρησκείας μ’ εκείνο το παλιό που είχε πολεμήσει ο Επίκουρος. Αρκεί να διαβάσει κανείς τον Λουκρήτιο για να κατάλαβει τι πολέμησε ο Επίκουρος: όχι τον παγανισμό, αλλά το “Χριστιανισμό”, δηλαδή την διαφθορά των ψυχών από τις έννοιες της ενοχής, της τιμωρίας και της αθανασίας. Πολέμησε τις υποχθόνιες λατρείες που ήταν σχεδόν μια λανθάνουσα μορφή του Χριστιανισμού: η απόρριψη της αθανασίας ήταν τότε πραγματική σωτηρία. Κι ο Επίκουρος κέρδισε τη μάχη— κάθε έντιμο πνεύμα στη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία ήταν επικούρειο. Τότε εμφανίστηκε ο Παύλος — ο Παύλος, το Τσαντάλα μίσος εναντίον της Ρώμης, εναντίον του “κόσμου”, έγινε σάρκα, έγινε ιδιοφυία, ο Ιουδαίος, ο κατ’εξοχήν περριπλανώμενος Ιουδαίος! Αυτό που μάντεψε ο Παύλος ήταν πώς να χρησιμοποιήσει το μικρό σχισματικό χριστιανικό κίνημα, χωρίς τον Ιουδαϊσμό, ώστε ν’ανάψει μια φωτιά σ’όλον τον κόσμο— πώς να ενώσει, χρησιμοποιώντας το σύμβολο του “Θεού πάνω στο σταυρό”, όλους εκείνους που βρίσκονταν στον πάτο, όλους εκείνους που ήταν ενδόμυχα στασιαστές, όλη την κληρονομιά της αναρχικής αναταραχής μέσα στην Αυτοκρατορία, και να τους κάνει μεγάλη δύναμη. “Η σωτηρία έρχεται από τους Εβραίους”. —Ο Χριστιανισμός ως φόρμουλα υπέρβασης των υποχθόνιων λατρειών κάθε λογής —π.χ. της λατρείας του Όσιρη, της λατρείας της Μεγάλης Μητέρας, της λατρείας του Μίθρα— και ένωσής τους: τούτη η σκέψη εκφράζει την ιδιοφυία του Παύλου. Το ένστικτό του ήταν τόσο σίγουρο για την επιτυχία του, που πήρε τις ιδέες με τις οποίες γοήτευαν αυτές οι Τσαντάλα θρησκείες και τις έβαλε, με ωμή βία, στο στόμα του “Σωτήρα” τον οποίο είχε επινοήσει. Και δεν ήταν μόνον αυτό: ο Παύλος μεταμόρφωσε τον Σωτήρα σε κάτι το οποίο θα μπορούσε να καταλάβει κι ένας ιερέας του Μίθρα.... Αυτή ήταν η στιγμή του στη Δαμασκό: ο Παύλος κατάλαβε ότι χρειάζόταν την πίστη στην αθανασία για να αφαιρέσει κάθε αξία από τον “κόσμο”, ότι η έννοια της “κόλασης” μπορούσε να κυριαρχήσει ακόμη και στη Ρώμη — ότι με το “επέκεινα” μπορεί κανείς να σκοτωθεί... Μηδενισμός και Χριστιανισμός: ομοιοκαταλήκουν μεταξύ τους, αλλά δεν κάνουν μόνο αυτό..

Ολόκληρη η εργασία του αρχαίου κόσμου επί ματαίω: δεν βρίσκω λέξεις για να εκφράσω τι νιώθω για κάτι τό-

σο φοβερό. Και, αν ληφθεί υπ' όψη ότι η εργασία του ήταν προκαταρκτική, ότι είχαν μπει, με γρανιτένια αυτοπεποίθηση, μόνο τα θεμέλια για μια εργασία χιλιάδων χρόνων — ε π ί μ α τ α ί ω ολόκληρο το ν ό η μ α του αρχαίου κόσμου! Προς τί οι Έλληνες; Προς τί οι Ρωμαίοι; — Όλες οι προϋποθέσεις για μια λόγια κουλτούρα, όλες οι επιστημονικές μ έ θ ο δ ο ι υπήρχαν ήδη εκεί' η μεγάλη, η ασύγκριτη τέχνη της καλής ανάγνωσης είχε ήδη εδραιωθεί (η καλή ανάγνωση είναι προϋπόθεση για την παράδοση της κουλτούρας, για την ενότητα της επιστήμης)' η φυσική επιστήμη, με σύμμαχό της τα μαθηματικά και τη μηχανική, βρισκόταν στον πιο καλό δρόμο— η α ί σ θ η σ η τ ω ν γ ε γ ο ν ό τ ω ν, η τελευταία και πιο πολύτιμη απ' όλες τις αισθήσεις, είχε τις σχολές της και την παράδοσή της από αιώνες. Το καταλάβαμε αυτό; Καθετί ο υ σ ι ώ δ ε ς είχε βρεθεί και επομένως μπορούσε ν' αρχίσει η δουλειά: οι μέθοδοι, πρέπει να το πω δέκα φορές, ε ί ν α ι το ουσιώδες, και επίσης το πιο δύσκολο, αυτό που αντιμετωπίζει για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα την εχθρότητα των συνηθειών και της τεμπελιάς. Αυτό που έχουμε κατακτήσει πάλι σήμερα με ακάματη αυτοκυριαρχία —γιατί ο καθένας μας έχει ακόμη μέσα του τα κακά ένστικτα, τα χριστιανικά— το ελεύθερο μάτι μπροστά στην πραγματικότητα, το προσεκτικό χέρι, την υπονομή και την σοβαρότητα ακόμη και στα πιο ασήμαντα πράγματα, την α κ ε ρ α ι ό τ η τ α στην αναζήτηση της γνώσης— αυτό υπήρχε πριν από δυο χιλιάδες χρόνια' ήδη! Κ α ι, επιπλέον, τότε υπήρχε η καλή, η λεπτή αίσθηση της διακριτικότητας και της καλαισθησίας. Τότε δ ε ν ήταν όμως, όπως είναι σήμερα, γυμνάσια του εγκέφαλου! Δ ε ν ήταν η "Γερμανική" παιδεία με τους χονδροειδείς τρόπους. Ήταν σώμα, χειρονομία, ένστικτο— με μια λέξη, πραγματικότητα.... Ό λ α ε ι ς μ ά τ η ν ! Μέσα σε μια νύχτα δεν έμεινε παρά η ανάμνησή τους! — Έλληνες! Ρωμαίοι! Η ευγένεια του ενστίκτου, η λεπτότητα, η μεθοδική έρευνα, το ταλέντο της οργάνωσης και της διοίκησης, η πίστη σ τ ο, η θέληση γ ι α τ ο μέλλον του ανθρώπου, το μεγάλο Ναι σ' όλα τα πράγματα, γίνονται ορατά στη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία αντιληπτά απ' όλες τις αισθήσεις' το μεγάλο στ ι λ δεν είναι είναι πια απλή τέχνη, αλλά γίνεται πραγματικότητα, αλήθεια, ζ ω ή .... Και να φανταστεί κανείς πως αυτό το πράγμα δεν θάφτηκε μέσα σε μια νύχτα από μια φυσική καταστροφή, δεν αναποδογυρίστηκε από τους Τεύτονες κι άλλα βουβάλια, αλλά ρημάχτηκε από πονηρά, ύπουλα,

αόρατα, αναμικά βαμπίρ. Δεν νικήθηκε —απλώς αποστραγγίστηκε!... Η κρυμμένη εκδικητικότητα, ο μικροπρεπής φθόνος έγιναν αφέντες. Καθετί ελεινό, που υπάρχει από τον ίδιο του τον εαυτό, που προσβάλλεται από κακά αισθήματα, όλος ο κόσμος—γκέτο της ψυχής ανέβηκε στην κορυφή! —Αρκεί κανείς να διαβάσει κάποιον Χριστιανό ταραξία, π.χ. τον Άγιο Αυγουστίνο, για να καταλάβει, για να μ υ ρ ι σ τ ε ι, τί βρωμερά όντα πήραν το πάνω χέρι. Θα έκανε κανείς μεγάλο λάθος αν δεχόταν ότι οι ηγέτες του Χριστιανικού κινήματος δεν ήταν καθόλου έξυπνοι: ω! είναι έξυπνοι, έξυπνοι μέχρι αγιότητας, αυτοί οι καλοί Χριστιανοί πατέρες! Αυτό που τους λείπει είναι κάτι εντελώς διαφορετικό. Η φύση τους παραμέλησε— ξέχασε να τους δώσει μια μέτρια έστω δόση αξιοσέβαστων, κόσμιων, κ α θ α ρ ώ ν ενστίκτων... Μεταξύ μας, δεν είναι άντρες.... Το Ισλάμ έχει χίλιες φορές δικίο που περιφρονεί τον Χριστιανισμό: το Ισλάμ θέλει α ν τ ρ ε ς.

60

Ο Χριστιανισμός μας έκλεψε την συγκομιδή της αρχαίας κουλτούρας' αργότερα μας ξανάκλεψε παίρνοντας τη συγκομιδή της κουλτούρας του Ι σ λ ά μ. Ο θαυμαστός κόσμος της Μαυριτανικής κουλτούρας στην Ισπανία, που είναι πιο κοντινή σε μ α ς, πιο ταιριαστή στις αισθήσεις μας και στα γούστα μας απ' ό,τι η Ρώμη και η Ελλάδα, π ο δ ο π α τ ή θ η κ ε (δεν λέω από ποιά πόδια). Γιατί; Γιατί όφειλε την κατγωγή της σε ευγενή, σε α ρ σ ε ν ι κ ά ένστικτα, γιατί έλεγε Ναι στη ζωή, παρά τις ασυνήθιστες και εκλεπτυσμένες απολαύσεις της Μαυριτανικής ζωής!.... Αργότερα, οι σταυροφόροι πολέμησαν κάτι που καλύτερα θα έκαναν να το θαυμάζουν κρυμμένοι στη σκιά— μια κουλτούρα, που μια σύγκρισή της με το δικό μας 19ο αιώνα, θα τον έκανε να νιώσει πολύ "φτωχός", πολύ "καθυστερημένος". —Είναι αλήθεια ότι οι σταυροφόροι ζητούσαν πλιάτσικο' η Ανατολή ήταν πλούσια. Ας μην είμαστε λοιπόν προκατειλημμένοι! Οι Σταυροφορίες δεν ήταν παρά η ανώτερη μορφή πειρατίας —τίποτε άλλο! Η Γερμανική αριστοκρατία, αριστοκρατία των Βικινγκς κατά βάθος— βρισκόταν εδώ στο στοιχείο της. Η εκκλησία ήξερε πολύ καλά πώς να πάρει με το μέρος της τη Γερμανική αριστοκρατία.... Οι Γερμανοί ευγενείς, πάντα οι "Ελβετοί φρουροί"

της εκκλησίας, πάντα στην υπηρεσία όλων των κακών ενστίκτων της εκκλησίας —αλλά καλοπληρωμένοι. Η εκκλησία χρησιμοποίησε γερμανικά ξίφη, γερμανικό αίμα και θάρρος για να κάνει πόλεμο μέχρι θανάτου εναντίον καθετί ευγενούς πάνω στη γη! Σ' αυτό το σημείο μπορούν να τεθούν πολλά οδυνηρά ερωτήματα. Η γερμανική αριστοκρατία αποσιώζει σχεδόν από την ιστορία της ανώτερης κουλτούρας: μαντεύει κανείς το λόγο —ο Χριστιανισμός, το αλκοόλ, τα δύο μέγιστα μέσα διαφθοράς.... Πράγματι δεν μπορεί να υπάρξει επιλογή ανάμεσα στο Ισλάμ κι στον Χριστιανισμό, όπως κι ανάμεσα σ'έναν Άραβα κι έναν Εβραίο. Η απόφαση έχει παρθεί: κανείς δεν είναι ελεύθερος να διαλέξει κάτι άλλο. Ή είναι Τσαντάλα, ή δεν είναι... "Πόλεμος μέχρι θανάτου εναντίον της Ρώμης! Ειρήνη και φιλία με το Ισλάμ!" —έτσι ένωθε, έτσι δρούσε, εκείνο το μεγάλο ελεύθερο πνεύμα, η ιδιοφυΐα μεταξύ των Γερμανών αυτοκρατόρων, ο Φρειδερίκος ο 2ος. Πώς; Πρέπει ένας Γερμανός να είναι πρώτα ιδιοφυΐα, ελεύθερο πνεύμα, για να έχει πρόποντα αισθήματα; Δεν καταλαβαίνω πώς μπορεί να έχει ποτέ ένας Γερμανός χριστιανικά αισθήματα....

61

αναγκαίο να αγγίξουμε εδώ μια ανάμνηση που είναι πολλές φορές πιο οδυνηρή για τους Γερμανούς. Οι Γερμανοί έκλεψαν από την Ευρώπη την τελευταία πολιτισμική συγκομιδή που θα μπορούσε να μαζέψει αυτή— τη συγκομιδή της Αναγέννησης. Καταλαβαίνουμε επιτέλους, θέλω ουμ να καταλάβουμε, τι ήταν η Αναγέννηση; Ήταν η επαναξιολόγηση των χριστιανικών αξιών, η προσπάθεια (μια προσπάθεια που έγινε με την κινητοποίηση όλων των μέσων, όλων των ενστίκτων, όλης της μεγαλοφυΐας) να επικρατήσουν οι αντίθετες αξίες, να νικήσουν οι ευγενείς αξίες.... Μέχρι τώρα δεν υπήρξε παρά μόνο αυτός ο μεγάλος πόλεμος, μέχρι τώρα δεν υπήρξε πιο κρίσιμο πρόβλημα απ' αυτό της Αναγέννησης— το πρόβλημά μου είναι πρόβλημά του— : ποτέ άλλοτε δεν υπήρξε μια πιο θεμελιώδης, πιο ευθεία, πιο σοβαρή μορφή επίθεσης εναντίον του κέντρου του μετώπου. Να επιτεθείς στο κατάλληλο σημείο, στην ίδια την έδρα του Χριστιανισμού, να βάλεις τις ευγενείς αξίες στο θρόνο εδώ, δηλαδή να τις βάλεις μέσα στα ένστικτα, μέσα στις

κατώτερες ανάγκες και επιθυμίες εκείνων που κάθονταν εκεί!... Βλέπω μπροστά μου τη δυνατότητα μιας τέλει εξωγήινης μαγείας και γοητείας των χρωμάτων: μου φαίνεται ότι η δυνατότητα αυτή αστράφτει σ' όλα τα τρέμουλα μιας λεπτής ομορφιάς, ότι μια τέχνη δουλεύει μέσα της, μια τέχνη τόσο θεία, τόσο διαβολικά θεία, που μάταια θα ψαχνε κανείς ολόκληρες χιλιετίες για να βρει μια δεύτερη όμοια δυνατότητα: βλέπω ένα θέαμα τόσο έξυπνα κατασκευασμένο και τόσο θαυμαστά παράδοξο που θα παρείχε σ' όλους τους Θεούς του Ολύμπου την ευκαιρία να ξεσπάσουν σ' ένα αθάνατο γέλιο: Βλέπω τον Καίσαρα Βοργία ως πάπα... Έγινε κατανοητός;.... Πράγματι, αυτή θα ήταν η νίκη για την οποία μόνο εγώ διψώ σήμερα: μ' αυτήν, ο Χριστιανισμός θα εξαλειφόταν! —Τι συνέβη όμως; Ένας Γερμανός μοναχός, ο Λούθηρος, ήρθε στη Ρώμη. Αυτός ο καλόγερος, προικισμένος μ' όλα τα εκδικητικά ένστικτα ενός αποτυχημένου ιερέα, εξεγέρθηκε στη Ρώμη εναντίον της Αναγέννησης... Αντί να καταλάβει, γεμάτος ευγνωμοσύνη το εκπληκτικό γεγονός που είχε συμβεί εκεί: την συντριβή του Χριστιανισμού στην ίδια του την έδρα, το μίσος του ήξερε μόνο πώς να βγάλει απ' αυτό το θέαμα τη δική του τροφή. Ένας θρήσκος άνθρωπος σκέφτεται μόνο για τον εαυτό του. —Ο Λούθηρος είδε τη διαφθορά του παπισμού ακριβώς τη στιγμή που το αντίθετο ήταν περισσότερο από φανερό: η παλιά διαφθορά, το προπατορικό αμάρτημα, ο Χριστιανισμός δεν καθόταν πια στον παπικό θρόνο! Είχε αντικατασταθεί από τη ζωή! από το θρίαμβο της ζωής! από το μεγάλο Ναι σ' όλα τα υψηλά, ωραία, τολμηρά πράγματα! Και ο Λούθηρος αναστήλωσε την εκκλησία: της επιτέθηκε... Η Αναγέννηση —ένα γεγονός χωρίς νόημα, ένα μεγάλο εις μάτην. —Ω, αυτοί οι Γερμανοί, και τι δεν μας έχουν στοιχίσει μέχρι σήμερα! Εις μάτην —αυτό κατάφεραν πάντα οι Γερμανοί. —Η Μεταρρύθμιση, ο Λάμπνιτς, ο Καντ και η λεγόμενη γερμανική φιλοσοφία, οι Πόλεμοι της "Απελευθέρωσης", το Ράιχ— κάθε φορά ένα εις μάτην για κάτι που είχε ήδη επιτευχθεί, για κάτι ανέκκλητο... Ομολογώ πως αυτοί οι Γερμανοί είναι εχθροί μου: περιφρονώ σ' αυτούς κάθε είδος μη καθαρότητας στις ιδέες και στις αξίες, κάθε είδος δειλίας μπροστά σε κάθε έντιμο Ναι ή Όχι. Εδώ και χίλια χρόνια σχεδόν λέρωσαν και ανακάτεψαν ό,τι άγγιξαν με τα δάχτυλά τους: έχουν βάρος στη συνειδησή τους όλα τα ημίμετρα, όλους τους συμβιβασμούς απ' τους οποίους

υποφέρει η Ευρώπη· έχουν επίσης στη συνείδησή τους το πιο ακάθαρτο είδος Χριστιανισμού που υπάρχει, το πιο ανιάτο, το πιο αδιάσειστο: τον Προτεσταντισμό.... Αν δεν τελειώσουμε ποτέ με τον Χριστιανισμό, αιτία θα 'ναι οι Γερμανοί...

62

Μ' αυτά έχω φτάσει στο τέλος και εκφέρω τη κρίση μου. Κ α τ α δ ι κ ά ζ ω τον Χριστιανισμό. Εγείρω εναντίον του Χριστιανισμού τη δριμύτερη κατηγορία που δέχτηκε ποτέ. Είναι για μένα η πιο μεγάλη διαφθορά που μπορεί να διανοηθεί το ανθρώπινο μυαλό. Ήθελε να είναι η πιο μεγάλη διαφθορά που μπορεί να φανταστεί κανείς. Η χριστιανική εκκλησία δεν άφησε τίποτε άθικτο με τη διαφθορά της· μετάρρεψε κάθε αξία σε μη αξία, κάθε αλήθεια σε ψέμα, κάθε ακεραιότητα σε ποταπότητα της ψυχής. Ας τολμήσει κανείς να μου μιλήσει για τα "ανθρωπιστικά" της αγαθά! Η ε ξ ά λ ε ι ψ η μιας συμφοράς ήταν αντίθετη προς τη βαθιά χρησιμοθηρία της: ζούσε από τη συμφορά, δ η μ ι ο υ ρ γ ο ύ σ ε τη συμφορά για να διαιωνίσει τον ε α υ τ ό της.... Το σαράκι της αμαρτίας, για παράδειγμα: αυτήν την συμφορά έδωσε πρώτα πρώτα η εκκλησία στην ανθρωπότητα! Η "ισότητα ψυχών μπροστά στο Θεό", αυτή η ψευτιά, αυτό το π ρ ό σ χ η μ α για το μίσος όλων των αποβρασμάτων, αυτή η εκρηκτική ύλη μιας έννοιας που κατάληξε να γίνει επανάσταση, σύγχρονη ιδέα, και η αρχή της παρακμής ολόκληρης της τάξης της κοινωνίας— είναι χ ρ ι σ τ ι α ν ι κ ό ς δυναμίτης... Τα "ανθρωπιστικά" αγαθά του Χριστιανισμού! Να δημιουργείς μεσ' από την humanitas (1) μια αυτο—αντίφαση, μια τέχνη αυτο—βεβήλωσης, μια θέληση για ψέματα με οποιοδήποτε τίμημα, μια αποστροφή, μια περιφρόνηση για όλα τα καλά και τίμια ένστικτα! Αυτά είναι μερικά από τα αγαθά του Χριστιανισμού! —Ο παρασιτισμός, η μ ο ν α δ ι κ ή πρακτική της εκκλησίας, που ρουφάει, με το ιδανικό της αναμικτότητας, της "αγιότητας", όλο το αίμα, όλη την αγάπη, όλη την ελπίδα για ζωή· το επέκεινα, ως θέληση για άρνηση κάθε πραγματικότητας· ο σταυρός, ως αναγνωριστικό σημάδι για την πιο υποχθόνια συνωμοσία που υπήρξε ποτέ— εναντίον της υγείας, της ομορφιάς, ο,τιδήποτε καλοφτιαγμένου, ε-

ναντίον του θάρρους, του πνεύματος, της κ α λ ο σ ύ ν η ς της ψυχής, εναντίον της ίδιας της ζωής...

Θέλω να γράψω σ' όλους τους τοίχους, όπου υπάρχουν τοίχοι, αυτήν την αιώνια κατηγορία εναντίον του Χριστιανισμού— έχω γράμματα για να κάνω ακόμη και τους τυφλούς να δουν.... Ονομάζω τον Χριστιανισμό μοναδική μεγάλη μάλιστα, μοναδική μεγάλη εσωτερική διαφθορά, μοναδικό μεγάλο ένστικτο εκδίκησης, που δεν βρίσκει μέσο αρκετά δηλητηριώδες, αρκετά ύπουλο, αρκετά υποχθόνιο, αρκετά π ο τ α π ό. —Τον ονομάζω μοναδικό και αθάνατο στίγμα της ανθρωπότητας....

Και ο χρόνος μετριέται από την καταραμένη μέρα από την οποία άρχισε τούτη η συμφορά —από την π ρ ώ τ η μέρα του Χριστιανισμού! Γ ι α τ ι ν α μ η τ ο ν μ ε τ ρ ο ύ μ ε από την τελευταία μέρα του Χριστιανισμού; Γ ι α τ ι ό χ ι από σ ή μ ε ρ α; Επαναξιολόγηση όλων των αξιών!

1. Την ιδιότητα να είσαι άνθρωπος (σ.τ.μ)